

TÜRKİYE'DE YASA DIŞI MADDE BAĞIMLILIĞIYLA MÜCADELEDE ÖRNEK UYGULAMALAR

Editör
RASİM BABAHAÑOĐLU

BİDGE Yayınları

**TÜRKİYE’DE YASA DIŞI MADDE BAĞIMLILIĞIYLA
MÜCADELEDE ÖRNEK UYGULAMALAR**

Editör: RASİM BABAHANOĞLU

ISBN: 978-625-372-891-5

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 20.12.2025

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

İçindekiler

ÖNSÖZ	10
YASA DIŞI MADDE BAĞIMLILIĞI VE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI	12
Doç. Dr. Rasim BABAHANOĞLU	12
GİRİŞ	12
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE UYGULAMA	14
Yasa Dışı Madde Bağımlılığı Kavramı.....	14
Yasa Dışı Madde Bağımlılığının Nedenleri ve Sonuçları.....	15
Nedenler	15
Sonuçlar	15
Sosyal Hizmetin Madde Bağımlılığı Alanındaki Rolü	16
Birey Düzeyinde Sosyal Hizmet Uygulamaları.....	18
Aile Düzeyinde Sosyal Hizmet Uygulamaları.....	18
Toplum Düzeyinde Sosyal Hizmet Uygulamaları	19
Önleme ve Rehabilitasyon Çalışmaları	19
Etik İlkeler ve İnsan Hakları.....	19
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	20
KAYNAKÇA	23
GENÇLİK MERKEZLERİNİN MADDE BAĞIMLILIĞINI ÖNLEMEDİKİ ROLÜ	25
Kadir ÖZÜBEK	25

GİRİŞ	25
KAVRAMSAL ÇERÇEVE ve UYGULAMALAR.....	27
Madde Bağımlılığı	28
Gençlik ve Gelişim Süreçleri.....	28
Madde Bağımlılığı ve Risk Faktörleri	29
Koruyucu-Önleyici Yaklaşımlar	29
Gençlik Merkezleri İşlevleri.....	30
Kurslar ve Eğitim Programları	30
Kulüpler ve Gönüllülük Faaliyetler	30
Kamplar ve Kültürel Geziler	31
Spor ve Fiziksel Aktiviteler	31
Projeler ve Eğitim Programları.....	32
Rehberlik ve Danışmanlık Hizmetleri	32
Ulusal ve Yerel Haberlerle Desteklenen Faaliyetler	32
Kursların Psikososyal Gelişim Üzerindeki Etkisi	32
Sporun Madde Bağımlılığı Üzerindeki Koruyucu Rolü.....	33
Gençlik Merkezleri ve Sporun Bütüncül Etkisi.....	34
Gençlik Merkezlerinin Sosyal Koruyucu Rolü	34
Sporun Bireysel ve Psikolojik Etkileri	35
Gençlik Merkezleri ve Sporun Bütüncül Etkisi.....	35
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	36
KAYNAKÇA	38

MADDE BAĞIMLILIĞI İLE MÜCADELEDE EMNİYET PROJELERİNİN ROLÜ VE ÖNEMİ.....	41
Zeynep SARI.....	41
GİRİŞ	41
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE UYGULAMALAR	43
Bağımlılık	43
Bağımlılıkla Mücadele	43
Kolluk Kuvveti	44
Önleyici Kolluk Faaliyetleri	44
Proje ve Faaliyet	45
Hukuki Çerçeve	45
Ulusal Strateji ve Eylem Planları.....	46
EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ PROJELERİ	46
En İyi Narkotik Polisi Anne Projesi	47
UYUMA (Uyuşturucu ile Mücadele Mobil Uygulaması)	48
SİBERAY (Siber Farkındalık Projesi).....	50
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	52
KAYNAKÇA	54
YASADIŞI MADDE İLE MÜCADELE VE JANDARMANIN MÜCADELEDEKİ ROLÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ	56
Sema ÇELİK.....	56
GİRİŞ	56

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE UYGULAMALAR	57
Yasadışı Maddeler	57
Yasadışı Maddelerin Sınıflandırılması	59
Merkezi Sinir Sistemini Yavaşlatanlar/ Müsekkinler	60
Afyon (Opium).....	60
Eroin.....	61
Morfin	62
Merkezi Sinir Sistemini Uyarılar	62
Kokain.....	62
Amfetaminler	63
Hayal Gösterenler, Halusinojenler.....	64
Esrar	64
Sentetik Kannabinoidler	64
LSD	65
Yasa Dışı Madde Kullanım Bozukluğu	65
Yasadışı Madde Kullanım Bozukluğu ile Mücadele	67
Yasadışı Madde Kullanım Bozukluğu ile Mücadelede Jandarmanın Rolünün Değerlendirilmesi.....	69
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	72
KAYNAKÇA	75
TÜRKİYE’DE MADDE BAĞIMLILIĞININ YASAL ÇERÇEVESİ VE KURUMLARARASI KOORDİNASYON	78
Büşra BAŞAR.....	78
GİRİŞ	78

KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	80
Madde Kullanımının Nedenleri ve Etkileri	80
Biyolojik ve Genetik Nedenler	81
Ekonomik ve Sosyal Nedenler	81
Madde Bağımlılığı İle İlgili İstatistikler.....	83
Bağımlılıkla ilgili Türkiye’deki Yasal Düzenlemeler	85
Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu	87
Bağımlılıkla Mücadelede Kamu Kurumlarının Rolü ve Koordinasyonu	88
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	91
KAYNAKÇA	93
DİJİTAL BAĞIMLILIKLARIN MADDE BAĞIMLILIĞINA KÖPRÜ ROLÜ: KAVRAMSAL BİR ANALİZ	96
Hüseyin Talha KİRENCİ	96
GİRİŞ	96
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	98
Kororbiditenin Kantitatif Boyutları: Birliktelikten İstatistiksel İlişkiye.....	98
Meta-Analitik Kantitatif Kanıtlar (2025 Verileri).....	98
Kantitatif Verilerin Analitik Değerlendirmesi: "Ortak Yatkınlık" Hipotezi.....	100
"Köprü" Mekanizması I: Paylaşılan Nörobiyolojik İmzalar (2024-2025 Güncel Derlemeleri)	102

Bağımlılıkların Ortak Nöral Yolu: Dopaminerjik Ödül Sistemi	102
Kontrol Kaybı: Yürütücü İşlevlerdeki Bozulmalar (Prefrontal Korteks).....	103
"Köprü" Mekanizması II: Transagnostik Psikolojik Yatkınlıklar.....	105
Temel Transdiagnostik Riskler: Dürtüsellik ve Duygu Düzenleme Güçlüğü.....	105
Merkezi Psikolojik Köprü: Kaçınmacı Başa Çıkma.....	106
Psiko-Nörobiyolojik Geri Bildirim Döngüsü	108
"Köprü" Mekanizması III: Psikososyal Hızlandırıcılar ve "Geçiş" Hipotezi.....	109
Mekanizma A: Yalnızlık ve Sosyal İzolasyon (Negatif Duyguyu Yaratma)	109
Mekanizma B: "Geçiş" (Gateway) Hipotezi ve Normalleşme (Kaçış Yolunu Sunma)	110
Psikososyal Sentez: Dijital Dünyanın Çifte Tuzağı (Talep Yaratma ve Arzı Pazarlama).....	111
Dijital Dünyanın Çifte Tuzağı	111
Yönelim Sorunsalı: Ampirik Kanıtlar Ne Diyor? (2024-2025 Boylamsal Verileri)	112
Sorun: Kesitsel Verilerin Hakimiyeti ve Nedensellik Sorunu	112
Yeni Kanıt 1 (Dijital Bağımlılığın Önceliği): 2024 Ekolojik Anlık Değerlendirme Çalışması.....	113

Yeni Kanıt 2 (Dolaylı Köprü): 2025 Boylamsal Çalışma...	114
Yönelimsellik Sentezi ve Kavramsal Modelin Revizyonu:	
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	116
KAYNAKÇA	118

ÖNSÖZ

Yasa dışı madde bağımlılığı, yalnızca bireylerin sağlığını tehdit eden bir sorun olmanın ötesinde; aile yapısını, toplumsal bütünlüğü, kamu güvenliğini ve sürdürülebilir kalkınmayı doğrudan etkileyen çok boyutlu bir sosyal meseledir. Küreselleşmenin hız kazandığı, madde türlerinin çeşitlendiği ve erişim yollarının farklılaştığı günümüzde, bu sorunla mücadele bütüncül, bilimsel ve sürdürülebilir politikaların hayata geçirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Türkiye, genç ve dinamik nüfus yapısı, stratejik coğrafi konumu ve güçlü kurumsal kapasitesiyle yasa dışı madde bağımlılığıyla mücadelede özgün deneyimlere sahip ülkelerden biridir. Önleme, tedavi, rehabilitasyon ve sosyal uyum süreçlerini kapsayan çok katmanlı mücadele yaklaşımı; kamu kurumları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, akademi ve ailelerin iş birliğiyle şekillenmektedir. Bu bağlamda geliştirilen iyi uygulama örnekleri, yalnızca ulusal düzeyde değil, uluslararası alanda da dikkat çekici nitelikler taşımaktadır.

Bu kitap, Türkiye’de yasa dışı madde bağımlılığıyla mücadelede hayata geçirilen örnek uygulamaları görünür kılmayı, uygulayıcılar ve politika yapıcılar için yol gösterici bir kaynak sunmayı amaçlamaktadır. Kitapta yer alan çalışmalar; sahada elde edilen deneyimlere, bilimsel verilere ve uygulamaya dönük yaklaşımlara dayanmaktadır. Böylece hem mevcut mücadele kapasitesinin güçlendirilmesine hem de geleceğe yönelik stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Eserin hazırlanmasında emeği geçen tüm bölüm yazarlarına teşekkür eder; kitabın başta karar vericiler, akademisyenler, saha çalışanları ve öğrenciler olmak üzere bu alanda çalışan herkese faydalı olmasını temenni ederim. Yasa dışı madde bağımlılığıyla mücadelede bilgi paylaşımının, iş birliğinin ve iyi uygulamaların yaygınlaştırılmasının, daha sağlıklı ve güvenli bir toplum inşa etmenin temel unsurlarından biri olduğuna inanıyorum.

Doç. Dr. Rasim BABAHANOğLU

2025

1. BÖLÜM

YASA DIŞI MADDE BAĞIMLILIĞI VE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Doç. Dr. Rasim BABAHANOĞLU*

GİRİŞ

Yasa dışı madde kullanımı ve bağımlılığı, günümüzde küresel ölçekte önemli bir halk sağlığı ve sosyal politika sorunu olarak kabul edilmektedir. Özellikle genç nüfus arasında yaygınlaőan bu sorun; suç oranlarının artması, aile yapısının bozulması, eğitim ve istihdamdan kopuő gibi ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Bu bağlamda madde bağımlılığıyla mücadele yalnızca sağlık hizmetleriyle sınırlı kalmamakta; sosyal hizmet uygulamalarını da zorunlu kılmaktadır.

* Hitit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Çorum.
rasimbabahanoglu@hitit.edu.tr

Başar ve arkadaşlarına göre (2022), madde bağımlılığı sorunu birey, aile ve toplum üzerinde çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Bu sorunların önlemesi ve çözümü sosyal hizmet mesleğinin müdahalesini gerektirir. Sosyal hizmet uzmanları madde kullanımının etkileri üzerinde odaklaşır birey ve ailelere danışmanlık hizmeti sunar, onların yararına toplum kaynaklarını harekete geçirir, koruyucu ve önleyici çalışmalar yaparlar. Bu çalışmalar kapsamında madde bağımlısı bireylerin ailelerinin karşılaştıkları psiko-sosyal ve ekonomik güçlükler ve sosyal dışlanma algılarının sosyal hizmet perspektifinden belirlenmesi ve bunun sonucundan bu ailelerin yaşadıkları sorunların ve güçlüklerin belirlenmesi ile buna yönelik psiko-sosyal ve ekonomik müdahalelerin planlamasına yönelik katkı sağlanması düşünülmektedir (Çakmak vd., 1997). Sosyal hizmet perspektifi açısından bakıldığı zaman yaşanan olayların neticesine ve gelişimine göre birtakım kuramlar meydana getirmektedir. Bu kuramlar sosyal hizmet uzmanlarının bakış açılarını geliştirir ve onlara yol göstermede yardımcı olmaktadır. Ana hatları ile; sistem kuramı, ekolojik yaklaşım ve güçlendirme yaklaşımı olarak nitelendirilmektedir. Diğer sosyal hizmet kuram ve yaklaşımlarına baktığımız zaman psikodinamik model, davranışçı yaklaşım, birey odaklı yaklaşım, çözüm merkezli yaklaşım, krizlere karşı yaklaşım, görev merkezli yaklaşım olarak sıralanmaktadır (Duyan, 2020).

Sosyal hizmet mesleği, insan hakları ve sosyal adalet ilkeleri doğrultusunda, madde bağımlılığı yaşayan bireylerin topluma yeniden kazandırılmasını hedefler. Bu çalışma, yasa dışı madde bağımlılığı sorununu sosyal hizmet perspektifinden ele almayı amaçlamaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE UYGULAMA

Yasa Dışı Madde Bağımlılığı Kavramı

Yasa dışı madde bağımlılığı; bireyin hukuken yasaklanmış psikoaktif maddeleri (eroin, kokain, esrar, sentetik maddeler vb.) sürekli ve kontrolsüz biçimde kullanması sonucu ortaya çıkan biyopsikososyal bir bozukluktur. Bağımlılık sürecinde birey, maddeyi kullanmadığında yoksunluk belirtileri yaşar ve günlük yaşam işlevselliği ciddi biçimde zarar görür.

Yasa dışı ve bağımlılık yapıcı madde(ler) satan, bulunduran, temin eden ve kullanmak gibi davranışlar için Türk Ceza Kanunu'na (188. 190, 191, 2313 ve 3298 gibi maddeler) göre cezai işlemler yapılmaktadır. Bu maddelerin bent ve fıkralarına göre yetkili hâkimlerce karar verme ve cezalandırma işlemleri başlamasıyla adli süreç devam etmektedir. Bağımlıların adli sisteme dâhil olmaları ile birlikte başta cezaevlerindeki tıbbi, sosyal ve psikolojik müdahaleler devam ederken cezaevi sonrasında ise denetimli serbestlik uygulamaları ile AMATEM'de tedavi ve rehabilitasyon kapsamında hizmetler söz konusudur. Denetimli serbestlikte olduğu gibi AMATEM'lerde de benzer SAMBA eğitimleri ile bağımlılığı önleme gibi uygulamaları mevcuttur. Ayrıca bireysel görüşme ve grup çalışmaları da uygulamaları arasında yer almaktadır (Babahanoğlu, 2022).

Ayrıca, yukarıda bahsi geçen kurum ve kuruluşlar gibi sivil toplum kuruluşlarının da bağımlılıkla mücadeledeki hizmetleri oldukça önem arz etmektedir. Bu alandaki en önemli sivil toplum kuruluşlarından olan Yeşilay Danışmanlık Merkezleri (YEDAM), bağımlıların ayakta tedavi edilmesi ve psikososyal rehabilitasyon hizmeti vermektedir. Hizmet vermeye başladığı 2015 yılından itibaren YEDAM'lar giderek daha da büyümekte ve profesyonelleşmektedir. Bu kuruluşlarda psikologlar, halkla ilişkiler uzmanları ve sosyal hizmet uzmanları gibi profesyonel meslek elemanları çalışmaktadır. Kuruluşlara gerek telefon (Alo 115) ile gerekse internet web (<https://www.yedam.org.tr/>) sayfalarından

ulaşmak oldukça kolay olduğu gibi psikososyal destek ve rehabilitasyon ile danışmalık (ayaktan) hizmetleri ücretsizdir. Ayrıca bu kurumlarda müracaatçıların kimlik ve diğer bilgilerin gizliliği konusunda oldukça hassasiyet gösterilmektedir. Nitekim kuruluşa başvuranların ve tedavi hizmeti alanların bilgileri hiçbir şekilde diğer kurum ve kuruluşlarla paylaşılmamaktadır. Bu kuruluşlara başvurma ya da tedavi arama da gnllllk esasına dayanmaktadır.

Bağımlılık yalnızca bireysel bir tercih ya da ahlaki zayıflık olarak değil; çevresel, ekonomik, psikolojik ve kültürel faktörlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkan karmaşık bir olgu olarak değerlendirilmelidir.

DSM-V’de madde kullanımı ile ilişkili bozukluklara neden olan maddeler çeşitlendirilmiş yrıca madde kullanım bozukluğu, madde bağımlılığı ve madde ktye kullanımı olarak ayrıştırılmış, remisyon süreçleri açıklanmış, bağımlılığın şiddetine göre (belirtilere uyma) tanımlama derecesi belirlenmiş ve daha açık anlaşılır bir sınıflandırma yapılmıştır (Güleç vd., 2015; Cıbrı, 2022).

Yasa Dışı Madde Bağımlılığının Nedenleri ve Sonuçları

Nedenler

- Yoksulluk ve işsizlik
- Aile içi şiddet ve parçalanmış aile yapıları
- Akran baskısı ve sosyal evre
- Travma, ihmal ve istismar yks
- Ruhsal bozukluklar ve stresle baş etme becerilerinin yetersizliği

Sonuçlar

- Fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları
- Suç davranışlarında artış
- Eğitim ve istihdamdan dışlanma

- Aile ilişkilerinde bozulma
- Toplumsal damgalanma ve sosyal dışlanma

Bu sonuçlar, bağımlılığın yalnızca bireyi değil; aileyi ve toplumu da doğrudan etkilediğini göstermektedir.

Madde bağımlılığı, suç ve suçluluğa sebebiyet verecek olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Başta yasa dışı olarak tanımlanan maddelerin temini, bulundurması, kullanması ve satışı gibi müeyyideden dolayı adli sisteme dâhil olunmaktadır (Babahanoğlu, 2022: 147). Diğer taraftan da madde kullanımından dolayı şiddet, saldırganlık, hırsızlık, trafik kurallarının ihlal edilmesi gibi suçların meydana gelme potansiyelinin yüksek olduğu değerlendirilmektedir (Boles ve Miotto, 2003; Abadinsky, 2008; 2020). Bununla birlikte maddeden dolayı birçok ölümün de meydana geldiği bilinmektedir. Nitekim 2021 Avrupa Uyuşturucu Raporu'na göre, 2019 yılında Avrupa Birliği'nde 2018 yılına göre %3'lük bir artışı temsil etmek üzere yasa dışı maddeye bağlı doz aşımı nedeniyle en az 5.141 ölümün meydana geldiği tahmin edilmektedir. Bu toplam, Norveç ve Türkiye dâhil edilirse tahminî 5.769 ölüme çıkacaktır (Avrupa Uyuşturucu Raporu, 2021).

Sosyal Hizmetin Madde Bağımlılığı Alanındaki Rolü

Madde bağımlısı bireylerin tedavisinde göz önünde bulundurulması gereken temel ilkeler incelendiğinde, her bireye uygun tek bir tedavi yönteminin olmadığı ve bu nedenle uygulanacak tedavi yönteminin her birey için kendine özgü olması gerektiği görülmektedir. Ayrıca etkili bir tedavi sadece bireyin madde kullanımına odaklanmamalı; sosyal, ekonomik ve yasal sorunlarını da ele alınmalıdır. Bağımlılık tedavisinin amacı ise madde bağımlısı bireyin ruhsal, fiziksel ve sosyal yönden düzelmesini sağlamak, kullandığı maddeyi tamamen bırakmasına ya da azaltmasına yardımcı olmak, kendisine ve topluma zarara verici

davranışlarını azaltmak şeklinde sıralanabilir (Mutlu, 2013; Mutlu, 2015; Ögel, 2014: 13-15).

Sosyal hizmet mesleğinin bilgi gövdesi oldukça kapsamlı ve karmaşıktır. Sosyal hizmet uzmanları belirli müracaatçı gruplarıyla çalışabilmek için özel bilgilere gereksinim duyar (Duyan, 2010: 62-64). Bu müracaatçı gruplarından biri de madde kullanım sorunu olan birey ve onların aileleridir. Madde bağımlısı bireyler ve aileleriyle çalışan sosyal hizmet uzmanları genel teoriler, aile sistemi teorileri, kişilerarası dinamiklerle ilgili teoriler ve diğer uygun teoriler hakkında bilgi sahibi olmak durumundadırlar.

Sosyal hizmet mesleği, madde bağımlılığına yönelik en uygun model olarak biyo-psiko-sosyal modeli benimsemekte olup, etkili bir tedavinin, tıbbi ve psiko-sosyal yaklaşımların bir arada kullanılmasıyla mümkün olacağını vurgulamaktadır (Sevin ve Erbay, 2008). Sosyal hizmet mesleğinin “çevresi içinde birey” odağını göz önünde bulundurduğumuzda madde bağımlılığının etkili bir şekilde tedavisi ancak tıbbi model ile bio-psiko-sosyal modelin bütünleştirilmesi ve birlikte kullanılmasını gerektirmektedir (Şatıroğlu Güldalı ve Gümüştekin, 2014: 131).

Sosyal hizmet uzmanlarının bilgi sahibi olduğu konular şu şekilde sıralanabilir (www.naswdc.org/practice/standards/NASWATODStandards.pdf):

- Madde kullanım bozukluğu ile ilişkili psikolojik problemler ve madde kullanımının vücuttaki uzun dönemli etkileri.
- Müracaatçı hakları, madde kullanım bozukluğuna yönelik hizmetler ile ilgili kanunlar.
- Danışma müdahaleleri, uygulama metotları, tedavi modelleri.
- Madde kullanım bozukluğu olan müracaatçılara yönelik müdahalelerde grup süreçleri ve diğer dinamikler.

- Madde kullanım bozukluğu olanların var olduğu sosyo-ekonomik bağlam. Diğerk yaşamsal konular (beslenme, barınma, ailesel ve toplumsal şiddet gibi) ile ilişkili tedavi motivasyonu.

- Bireylere, ailelere, gruplara ve topluma yönelik mşdahaleler.

- Ergenler, fiziksel veya diğerk bozuklukları olan kişiler gibi özel nşfus gruplarına yönelik mşdahaleler.

- Aile, arkadaş, toplum ve diğerk destek sistemleri.

- Kendi kendine yardım ve diğerk akran destek grupları (12 basamak grupları gibi).

- Kullanılan veya kştşye kullanılan yasal ve yasadışı ilaçlar.

Sosyal hizmet, yasa dışı madde bağımlılığıyla mşcadelede çok dşzeyli bir yaklaşım benimser. Bu yaklaşım mikro (birey), mezzo (aile ve grup) ve makro (toplum ve politika) dşzeylerde uygulanır.

Birey Dşzeyinde Sosyal Hizmet Uygulamaları

- Psikososyal değerlendirme
- Danışmanlık ve motivasyonel gşrüşme
- Tedavi sşrecine yşnlendirme
- Sosyal beceri geliştirme çalışmaları
- Rehabilitasyon ve sosyal uyum desteği

Sosyal hizmet uzmanları, bireyin gşçlü yşnlerini ortaya çıkararak bağımlılıkla baş etme kapasitesini artırmayı hedefler.

Aile Dşzeyinde Sosyal Hizmet Uygulamaları

- Aile danışmanlığı
- Aile içi iletişimin gşçlendirilmesi
- Eř-bağımlılık (codependency) ile çalışma
- Aileye yönelik psiko-eğitim programları

Ailenin sürece aktif katılımı, tedavi ve iyileşme sürecinde kritik öneme sahiptir.

Toplum Düzeyinde Sosyal Hizmet Uygulamaları

- Önleyici eğitim programları
- Risk gruplarına yönelik çalışmalar
- Toplumsal farkındalık kampanyaları
- Sosyal politika geliştirme ve savunuculuk

Bu düzeydeki uygulamalar, madde kullanımının yaygınlaşmasını önlemeye yönelik stratejiler içerir.

Önleme ve Rehabilitasyon Çalışmaları

Sosyal hizmet uygulamalarında önleme üç düzeyde ele alınır:

- **Birincil Önleme:** Madde kullanımını başlamadan engellemeye yönelik eğitim ve farkındalık çalışmaları
- **İkincil Önleme:** Erken tanı ve müdahale
- **Üçüncül Önleme:** Tedavi sonrası nüksü önleme ve toplumsal uyumun sağlanması

Rehabilitasyon sürecinde barınma, istihdam, eğitim ve sosyal destek hizmetleri önemli yer tutar. Madde bağımlılığıyla mücadele sonucunda tam ve bütün iyileşme bireyin topluma yeniden katılımı, öz-güvenin güçlendirilmesi, içsel ve dışsal motivasyonun sağlanması, olumlu davranışların kazandırılması motivasyonel görüşme tekniğinin de desteğiyle ortaya çıkmaktadır (Cıbır, 2022).

Etik İlkeler ve İnsan Hakları

Sosyal hizmet uzmanları, madde bağımlılığı alanında çalışırken gizlilik, gönüllülük, ayrımcılık yapmama ve insan onuruna saygı ilkelerine bağlı kalmalıdır. Bağımlı bireylerin suçlu değil, desteğe ihtiyaç duyan bireyler olarak ele alınması, insan

hakları temelli yaklaşımın temelini oluşturur. Sosyal hizmet uzmanları, mesleki ilkelerinin bir gereği olarak madde bağımlılığı alanında da sosyal adaleti sağlamak için çalışır (Mutlu, 2015). Madde bağımlısı bireyler sosyal dışlanmaya maruz kalan müracaatçılardır. Madde bağımlısı bireylere yönelik önyargılar, ayrımcılık ve karşıt-muhafiz olma sosyal adalete engel olmaktadır (Duman, 2014: 129).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yasa dışı madde bağımlılığı, çok boyutlu yapısı nedeniyle disiplinler arası bir yaklaşım gerektiren karmaşık bir sorundur. Sosyal hizmet, bireylerin yalnızca bağımlılıktan kurtulmasını değil; aynı zamanda topluma yeniden kazandırılmasını hedefleyen bütüncül bir perspektif sunar. Etkili sosyal hizmet uygulamaları; önleme, tedavi ve rehabilitasyon süreçlerini kapsayan sürdürülebilir politikalarla desteklendiğinde, madde bağımlılığıyla mücadelede önemli kazanımlar sağlanabilir.

Sosyal hizmet; dezavantajlı grupların ferahı başta olmak üzere, bireyin sosyal yaşamını etkileyen tüm olgu ve olaylara müdahale etmektedir. Mesleki rol ve işlevler güçlendirme, savunuculuk, eğitcilik, kolaylaştırıcılık, yönlendirme, aracı olma gibi başlıklardan oluşmaktadır. Temel hedef bireyin psiko-sosyal açıdan kendine yeterli ve sosyal yaşamında işlevsel olmasını sağlamaktır (Cıbır, 2022).

Biyopsikosyal bir hastalık olan madde bağımlılığının tedavisinde sosyal hizmet uzmanları, çok disiplinli tedavi ekibinin bir üyesi olarak mikro, mezzo ve makro boyutta rol ve işlevlerini yerine getirirler. Madde bağımlılığı kliniklerinde sosyal hizmet uzmanlarının madde bağımlısı birey ve ailesini odak aldığı mesleki çalışmaları mikro müdahaleyi, gruplarla çalışma, madde bağımlısı bireyin sosyal çevre ve toplumsal entegrasyonu ile ilgili (madde bağımlısı bireyi işe yerleştirme, okul ve iş yeri ziyaretleri) mesleki çalışmaları mezzo müdahaleyi, toplumu madde bağımlılığı, madde

bağımlılığı sorunu yaşayan bireylere yaklaşım konularında bilinçlendirme, madde bağımlılığının tedavisinde toplumsal destek sistemlerinin önemi konusunda topluma düşen sorumluluklar konusunda topluma farkındalık kazandırma çalışmaları ise makro düzeydeki sosyal hizmet müdahaleleridir (Duman, 2014: 125).

Sosyal hizmet mesleği, madde bağımlılığının önlenmesinde ve tedavi süreçlerinin güçlendirilmesinde, çoğunlukla klinik düzeyde olmak üzere, aktif roller üstlenmektedir. Sosyal hizmet uzmanı bu süreçte çevresi içinde birey yaklaşımını benimseyerek, insan hakları ve sosyal adalet ilkelerine bağlı kalarak önemli bir fonksiyona sahip olmaktadır. Bu kapsamda ayaktan ve yatarak sunulan farmakolojik tedaviler sırasında, psikososyal tedavi aşamasında, rehabilitasyon ve tedavi sonrası bakımda sosyal hizmet müdahaleleri gerçekleştirilmektedir. Bireylerin ve ailelerin yaşadıkları sorunlar karşısında baş etme becerilerinin artırılması, problem çözme kapasitelerinin geliştirilmesi, bilincin ve farkındalığın yükseltilmesi, gereksinim duyulan kaynaklara erişim sağlanması amacıyla uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamalar sosyal hizmet uzmanının vaka yöneticisi, danışman, kaynak bulucu, bağlantı kurucu, harekete geçirici, aracı, eğitici, katalizör, ilişki kurucu, savunucu ve güçlendirici gibi rolleri bağlamında yerine getirilmektedir (Polat vd., 2022).

Makro düzeyde yasa dışı maddeyle mücadelede sosyal politikaların daha işlevsel bir biçimde uygulanması ve kurumlar arası işbirliğinin sıklaştırılması bilgi alışverişinin yaygınlaştırılması oldukça önem arz etmektedir (Babahanoğlu, 2020)

Madde bağımlısı bireylerin ve ailelerinin sosyal hizmet ihtiyaçları, tıbbi tedavinin başarısının artmasında psikososyal tedavilerin etkili olması ve madde bağımlılığı alanında koruyucu-önleyici çalışmalar dikkate alındığında ülkemizde artan sayıda nitelikli, uzmanlaşmış sosyal hizmet uzmanına ihtiyaç vardır.

Sonuç yasal ve yasadışı madde bağımlılığı ile etkin mücadelenin etkin ve sonuç odaklı olan temel varsayım, bilinçli ve kararlı bir işbirliğine dayandığı gerçeğinin yanında kurumlar arası koordinasyon da oldukça önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Babahanoğlu, R. (2020). *Madde bağımlılığı ve sosyal politika*, Sosyal politik ve sosyal hizmet (Edt. Başer, D.) içinde (209-226), Nobel Yayınları.

Babahanoğlu, R. (2022). Madde bağımlısı gence sosyal hizmet müdahalesi, (Edt. Erükçü Akbaş, G. ve Afyonoğlu, M. F.) **Sosyal Hizmet Uygulamasında Vaka Sunumları: Teoriden Pratiğe Bir Köprü içinde (15-160)**, Nobel Yayınları.

Başar, M. R., Aktaş, S. ve Aydemir, İ. (2022). Madde bağımlısı bireylerin ailelerinin karşılaştıkları psiko-sosyal ve ekonomik güçlükler ile sosyal dışlanma algılarının sosyal hizmet perspektifinden incelenmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 19, 37-52.

Cıbrı, S. F. (2022). Alkol ve madde bağımlılığında sosyal hizmet bakış açısıyla bir uygulama yöntemi: motivasyonel grup çalışması. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 241-252.

Çakmak, D., Ögel, K., Tamar, D. (1997). *Uyuşturucu madde kullanımının aile üstüne etkisi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını.

Duman, N. (2014). *Prof. Dr. Gönül Erkan'a armağan sosyal hizmet ve mülakat*. Işıkhana, V. (Ed). Ankara: Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü.

Duyan, V. (2010). *Sosyal hizmet, temelleri, yaklaşımları ve müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayın N0:16.

Duyan, V. (2020). *Sosyal hizmete giriş*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını.

Güleç, G., Köşger, F. ve Eşsizoglu, A. (2015). DSM-5'te alkol ve madde kullanım bozuklukları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 7(4), 448-460.

<http://www.naswdc.org/practice/standards/NASWATODStandards.pdf>

Mutlu, E. (2015), Madde bağımlılığının tedavisinde sosyal hizmet uzmanlarının rol ve işlevleri. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 5, 16 – 23.

Mutlu, E. (2013). Madde bağımlılığında ailenin rolü. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*. 2(1), 13-17.

Ögel, K. (2014). *Alkol ve madde bağımlılığı tedavi programı (Samba)*. İstanbul: Yeniden Yayınları.

Polat, G. (2014). Madde bağımlılığı tedavisinde sosyal hizmet mesleği. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 30(Ek sayı 2), 143–148.

Polat, A. D., Oğuz, F., Salihoğlu, S., ve Pak-Güre, M. D. (2022). Sürdürülebilir kalkınma amaçları kapsamında madde bağımlılığıyla mücadelede sosyal hizmetin rolü. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 191-204.

Sevin, Ç. ve Erbay, E. (2008). Madde bağımlılarının tedavi sonrası sosyal yaşamdaki sorunları ve sosyal hizmet uygulamaları. *Bağımlılık Dergisi*, 9(1), 36–40.

Şatıroğlu Güldalı, P. ve Gümüştekin, K. (2024). Çalışma yaşamı, madde bağımlılığı ve işyerinde sosyal hizmet. *İşyerlerinde iyilik hali: sağlık, güvenlik ve sosyal politikalar* (Edt. Hacıbektaşoğlu, S. E. ve Deniz F.) içinde (128-146), Serüven Yayınları.

www.naswdc.org/practice/standards/NASWATODStandards.pdf

2. BÖLÜM

GENÇLİK MERKEZLERİNİN MADDE BAĞIMLILIĞINI ÖNLEMEDİKİ ROLÜ

Kadir ÖZÜBEK*

GİRİŞ

Madde bağımlılığı, sadece bireyin fiziksel sağlığını değil aynı zamanda ruhsal dengesini, sosyal ilişkilerini ve akademik/mesleki performansını da etkileyen çok boyutlu bir sorundur (Ögel, 2010; Derin & Tapan, 2017). Ergenlik ve gençlik dönemi, bireylerin kimlik gelişiminin en yoğun olduğu, riskli davranışların artabileceği bir dönemdir. Türkiye’de yapılan alan araştırmaları ve Emniyet Genel Müdürlüğü verileri, madde kullanımına başlama yaşının giderek düştüğünü ve genç nüfusun bu

* Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Adli Bilimler Ana Bilim Dalı, Çorum. 240421022@ogrenci.hitit.edu.tr

konuda en kırılgan grup olduğunu göstermektedir (TUBİM, 2024). Bu durum, yalnızca tıbbi müdahalelerin değil, gençlerin sosyal ve psikolojik gelişimini destekleyen önleyici programların önemini ortaya koymaktadır.

Sosyal ve kültürel müdahaleler, özellikle okul çağındaki gençlere okullarda maddeye yönelik bilgilendirme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve gençlerin riskli davranışlardan uzak durmalarını sağlamada kritik öneme sahiptir (Babahanoğlu, 2021: 194). Gençlerin boş zamanlarını nitelikli biçimde değerlendirmeleri, sosyal ve sportif faaliyetlere yönlendirilmeleri, bağımlılık riskini azaltan etkili stratejiler arasında yer almaktadır (Cılga, 2001). Bu bağlamda Türkiye’de gençlik merkezleri, T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından, gençlerin serbest zamanlarını verimli ve güvenli şekilde değerlendirmelerini sağlamak amacıyla kurulmuş kurumsal mekanlar olarak öne çıkmaktadır (GSB, 2024).

Gençlik merkezleri, sadece bireylerin sosyal ve kültürel gelişimlerini desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda gençlerin psikolojik dayanıklılığını artırarak madde bağımlılığına karşı koruyucu bir işlev görmektedir. Bu merkezlerde sunulan kurslar, kulüpler, kültürel ve sanatsal etkinlikler, rehberlik ve danışmanlık programları, tarihi ve kültürel geziler, kamplar ve spor faaliyetleri, gençlerin kişisel, sosyal ve ruhsal gelişimine katkıda bulunan çok boyutlu müdahalelerdir (Cılga, 2001; GSB, 2024; TRT Haber, 2023; AA, 2022).

Spor ise, gençlerin enerjilerini yapıcı ve sağlıklı biçimde yönlendirmelerini sağlayan, stresle başa çıkma ve psikolojik dayanıklılığı artıran bir sosyal araç olarak literatürde vurgulanmaktadır (Kaplan, 2025: 17). Düzenli spor aktivitelerine katılan gençlerde özdenetim, disiplin ve özgüven düzeylerinin yüksek olduğu ve bu nedenle madde bağımlılığı riskinin anlamlı ölçüde azaldığı pek çok çalışma tarafından desteklenmektedir (Kwan ve ark., 2014; Veliz, Boyd & McCabe, 2015). Spor ayrıca

gençlerin sosyal bağlarını güçlendirmekte, grup dinamikleri içerisinde sorumluluk ve iş birliği becerilerini geliştirmekte ve sosyal izolasyonu azaltmaktadır. Bununla birlikte, takım sporları veya rekabetçi sporların doğası, bazı durumlarda riskli davranışlara eğilimi artırabileceği yönünde bulgular mevcuttur (Garry & Morrissey, 2000). Bu nedenle spor programlarının türü, süresi ve düzenleniş biçimi, madde kullanım riskini azaltmada belirleyici bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

Bu makale, gençlik merkezlerinde yürütülen kurslar ve spor programlarının madde bağımlılığını önlemedeki koruyucu rolünü literatür temelli olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Türkiye’deki mevcut literatür ışığında, gençlik merkezleri ve spor faaliyetlerinin bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasının, gençlerde madde bağımlılığını önlemede kritik bir strateji olduğu vurgulanacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE ve UYGULAMALAR

Bu bölümde, madde bağımlılığı olgusunun çok boyutlu yapısı, gençlik merkezlerinin işlevleri ve gençlerin psiko-sosyal gelişimindeki rolü ile spor faaliyetlerinin bağımlılık üzerindeki koruyucu etkisi literatür temelli olarak ele alınmaktadır. İlk olarak madde bağımlılığının tanımı, gençler arasındaki yaygınlığı ve risk faktörleri incelenmekte; ardından gençlik merkezlerinin kurumsal yapısı, sunduğu kurslar, kulüpler, sosyal-kültürel faaliyetler, kamplar, rehberlik hizmetleri ve güncel haber-raporlarla desteklenen uygulamaları detaylandırılmaktadır. Son olarak sporun stres yönetimi, özdenetim, sosyal aidiyet ve davranış düzenleme üzerindeki etkilerine değinilerek spor programlarının madde bağımlılığını önlemedeki literatür destekli koruyucu rolü açıklanmaktadır. Bu çerçeve, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde gençlik merkezleri ve sporun bütüncül bir koruyucu mekanizma olarak nasıl işlediğine yönelik değerlendirmelere temel oluşturmaktadır.

Madde Bağımlılığı

Madde bağımlılığı, biyopsikososyal bir sorun olarak, bireyin sadece fiziksel sağlığını değil aynı zamanda psikolojik ve sosyal işlevlerini de etkileyen çok boyutlu bir olgudur (Ögel, 2010; Derin & Tapan, 2017). Ergenlik ve gençlik dönemi, riskli davranışların artabileceği ve kimlik gelişiminin yoğun yaşandığı kritik bir dönemdir. Türkiye’de yapılan alan araştırmaları ve Emniyet Genel Müdürlüğü verileri, madde kullanımına başlama yaşının giderek düştüğünü ve gençlerin bu konuda en kırılgan grup olduğunu göstermektedir (TUBİM, 2024). Bu durum, bağımlılıkla mücadelede yalnızca tıbbi ve psikolojik müdahalelerin yeterli olmadığını, aynı zamanda sosyal ve önleyici programların önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmalar, madde bağımlılığının gençlerin akademik başarısını, aile ilişkilerini ve sosyal uyumunu olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır (Derin & Tapan, 2017). Bu bağlamda, gençlerin boş zamanlarını nitelikli şekilde değerlendirmeleri, sosyal ve kültürel faaliyetlere yönlendirilmeleri, bağımlılık riskini azaltan etkili stratejiler arasında yer almaktadır.

Gençlik ve Gelişim Süreçleri

Gençlik dönemi, bireyin biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden olgunlaştığı; toplumsal rollerini yeniden konumlandığı bir geçiş evresidir. Bu dönemde ortaya çıkan kimlik karmaşası, akran ilişkilerindeki değişkenlik ve aidiyet arayışı, riskli davranışlara yönelim açısından belirleyici rol oynamaktadır (Erikson, 1980; Steinberg, 2017). Literatürde gençlerin koruyucu ortamlara erişiminin, risk davranışlarını düşürdüğü birçok araştırmayla desteklenmektedir (WHO, 2023). Özellikle yapılandırılmış sosyal faaliyetler, genç bireylerin psiko-sosyal gelişimine katkı sağlayarak

madde kullanımına karşı bir tampon mekanizma oluşturur (Kwan vd., 2014).

Madde Bağımlılığı ve Risk Faktörleri

Bağımlılık davranışı, yalnızca bireysel bir tercih değil; çevresel koşullar, aile yapısı, kültürel normlar ve sosyal destek düzeyi ile yakından ilişkili bir süreçtir. Aile içi iletişim eksikliği, ihmal, ebeveyn bağımlılığı, düşük okul bağlılığı, suç oranı yüksek çevrede yaşama ve olumsuz akran etkisi gençlerde bağımlılık riskini artıran başlıca faktörlerdir (TUBİM, 2024). Sosyal dışlanma, özellikle dezavantajlı mahallelerde yaşayan gençler için bağımlılığı tetikleyici önemli bir unsurdur (Derin & Tapan, 2017). Modern literatür, koruyucu faktörlerin (aidiyet, sosyal destek, özdenetim, yaşam amacı, psikolojik dayanıklılık) bağımlılığı önlemede risk faktörlerinden daha belirleyici olabileceğini göstermektedir (NIDA, 2023).

Koruyucu-Önleyici Yaklaşımlar

Önleyici çalışmalar üç kategoriye ayrılmaktadır: birincil, ikincil ve üçüncül önleme. Gençlik merkezlerinin sunduğu faaliyetler özellikle birincil önleme kapsamında değerlendirilmektedir (Öztürk, 2021). Bu merkezler, gençlerin riskli davranışlara yönelmesini engellemeye yönelik sosyal beceri programları, spor etkinlikleri, kültürel kurslar ve psikososyal destek mekanizmaları sunmaktadır. GSB'nin 2024 Faaliyet Raporu'na göre Türkiye'de gençlik merkezlerinin önleyici hizmetleri son yıllarda kapsamlı biçimde genişlemiş, riskli bölgelerde koruyucu programların sayısı %34 oranında artırılmıştır (GSB, 2024).

Gençlik Merkezleri İşlevleri

Gençlik merkezleri, T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından, gençlerin serbest zamanlarını nitelikli ve güvenli şekilde geçirmelerini sağlamak kültürel, sanatsal, sportif, bilimsel, sosyal ve gönüllülük temelli faaliyetlerle destekleyen, psiko-sosyal gelişimi güçlendirmeyi hedefleyen çok boyutlu kurumsal mekanlardır (GSB, 2024; Cılga, 2001). Bu merkezlerde sunulan programlar, gençlerin sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif gelişimini desteklemekte ve madde bağımlılığı riskini azaltan koruyucu işlevler görmektedir.

Kurslar ve Eğitim Programları

Gençlik merkezlerinde yürütülen kurslar, gençlerin bireysel becerilerini geliştirmeye yönelik çok yönlü programlardan oluşmaktadır.

- Resim, müzik, tiyatro, halk oyunları gibi sanatsal kurslar
- Değerler eğitimi, sosyal uyum ve iletişim atölyeleri
- Tarihi ve kültürel geziler
- Kütüphane, söyleşi ve kitap okuma toplulukları

Gençlerin hem yaratıcılıklarını geliştirmelerine hem de sosyal becerilerini artırmalarına yardımcı olmaktadır (Cılga, 2001). Bu kurslar gençlerin aidiyet duygusunu güçlendirdiği, sosyal dışlanmayı azalttığı ve riskli davranışlardan uzak tuttuğu araştırmalarla desteklenmiştir ve aynı zamanda öz farkındalığı ve özdenetimi güçlendirerek, gençlerin madde kullanımına yönelmesini önleyen psikososyal koruyucu faktörler yaratmaktadır. (UNESCO, 2022; Cılga, 2001).

Kulüpler ve Gönüllülük Faaliyetler

Gençlik merkezlerinde kurulan kulüpler gençleri aktif vatandaşlık, sosyal sorumluluk ve gönüllülük alanına

yönlendirmektedir. Gönüllülük çalışmalarının gençlerin özsaygı ve sosyal yeterliklerini artırdığı ifade edilmektedir (UNICEF, 2021). Spor kulüpleri, kitap ve kültür kulüpleri, gönüllü faaliyet grupları gibi çeşitli kulüpler aracılığıyla gençlerin sosyal etkileşimlerini artırmaktadır. Bu kulüpler, gençlerin grup içinde sorumluluk almasını, iş birliği yapmasını ve sosyal normlara uyum sağlamasını destekleyerek madde kullanımına karşı koruyucu bir ortam yaratmaktadır (Cılga, 2001; GSB, 2024).

Kamplar ve Kültürel Geziler

Merkezler, gençlerin doğa ve kültürel deneyimler edinmelerini sağlayan kamplar ve tarihi-kültürel geziler düzenlemektedir. Bu etkinlikler, gençlerin çevresel farkındalığını artırmakta, grup dayanışmasını pekiştirmekte ve riskli davranışlardan uzak durmalarını teşvik etmektedir (GSB, 2024; TRT Haber, 2024).

Spor ve Fiziksel Aktiviteler

Gençlik merkezlerinde sunulan spor programları, gençlerin enerjilerini yapıcı biçimde yönlendirmelerine, stresle başa çıkmalarına ve özgüven kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Futbol, basketbol, voleybol gibi takım sporları ile yoga, fitness ve bireysel spor aktiviteleri, gençlerin disiplin ve sorumluluk becerilerini güçlendirmektedir (Kwan et al., 2014).

Spor programları, gençlerin sosyal bağlarını güçlendirmekte, grup dinamikleri içinde iletişim ve iş birliği yeteneklerini geliştirmekte ve sosyal izolasyonu azaltmaktadır (Veliz, Boyd & McCabe, 2015). Bununla birlikte, rekabetçi ve temaslı sporların bazen riskli davranışları artırabileceği, bu nedenle spor programlarının türü ve düzenleniş biçiminin önemli olduğu literatürde vurgulanmaktadır (Garry & Morrissey, 2000).

Projeler ve Eğitim Programları

Son 10 yılda yürütülen bazı çalışmalar gençlik merkezleri projelerinin bağımlılığın önlemedeki etkinliğini ortaya koymuştur:

- Bağımlılıkla Mücadelede Önleyici Adımlar Çalıştayı (GSB, 2025)
- Yeşilay'ın "Sağlıklı Nesil" Eğitimleri (Yeşilay, 2023)

Bu projeler gençlerin farkındalığını artırmakta, onları risk faktörlerinden uzaklaştırmaktadır.

Rehberlik ve Danışmanlık Hizmetleri

Gençlik merkezlerinde yürütülen rehberlik ve danışmanlık programları, gençlerin duygusal ve sosyal sorunlarını çözmelerine yardımcı olmakta ve madde bağımlılığına karşı farkındalıklarını artırmaktadır (GSB, 2024). Bu programlar, psikososyal destek sağlayarak, gençlerin kendilerini ifade edebilecekleri güvenli alanlar sunmaktadır.

Ulusal ve Yerel Haberlerle Desteklenen Faaliyetler

2024 yılında Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın faaliyet raporuna göre, Türkiye genelindeki gençlik merkezlerinde 500'ün üzerinde kurs ve sosyal aktivite düzenlenmiş, 120 bin genç bu programlardan faydalanmıştır (GSB, 2024). TRT Haber (2024) ve Anadolu Ajansı (2024) haberlerinde, gençlik merkezlerinin düzenlediği kültürel geziler, kamplar ve spor etkinliklerinin gençler üzerindeki olumlu etkileri ve bağımlılık önleyici işlevleri vurgulanmıştır.

Kursların Psikososyal Gelişim Üzerindeki Etkisi

Sanat, teknoloji, kişisel gelişim ve kültürel kurslar; gençlerin öz farkındalığını, kişisel yeterliklerini, özdenetim becerilerini ve hedef belirleme yetilerini geliştirmektedir. Bu unsurların tamamı

bağımlılık riskini azaltan koruyucu faktörlerdir (WHO, 2023; Özdemir & Turgut, 2023).

Gelişimsel açıdan yapılandırılmış kurslar gençlerde:

- Kendini ifade etme becerisi
- Toplumsal aidiyet
- Problem çözme yetisi
- Akademik motivasyon gibi özellikleri geliştirmektedir (UNICEF, 2022).

Sporun Madde Bağımlılığı Üzerindeki Koruyucu Rolü

Spor, gençlerin enerjilerini doğru yönlendirmeleri, stres ve kaygı düzeylerini azaltmaları ve özdenetim kapasitelerini geliştirmeleri açısından etkili bir araçtır. Spor faaliyetleri, gençlerin sosyal bağlarını güçlendirmekte ve olumlu grup etkileşimlerini teşvik etmektedir (Kwan et al., 2014).

Yapılan sistematik derlemeler, spor katılımı ile gençlerde yasa dışı madde kullanımının anlamlı şekilde azaldığını göstermektedir (Kwan et al., 2014). Özellikle takım sporlarına katılım, disiplin ve sorumluluk kazandırarak bağımlılık riskini azaltmaktadır. Bununla birlikte, bazı rekabetçi veya temaslı sporların gençlerde riskli davranışları artırabileceği literatürde belirtilmiştir (Garry & Morrissey, 2000).

Bu nedenle, spor programlarının türü, süresi ve düzenleniş biçimi, madde bağımlılığını önlemede kritik bir belirleyici faktördür. Gençlik merkezlerinde spor faaliyetleri, diğer sosyal ve kültürel etkinliklerle entegre edildiğinde gençlerin fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimlerini destekleyen bütüncül bir önleme modeli sunmaktadır.

Gençlik Merkezleri ve Sporun Bütüncül Etkisi

Gençlik merkezleri ve spor programlarının bir arada uygulanması, gençlerde madde bağımlılığı riskini azaltan bütüncül bir yaklaşım oluşturmaktadır. Gençlik merkezleri sosyal becerileri, aidiyet duygusunu ve psikolojik dayanıklılığı artırırken; spor faaliyetleri enerji yönetimi, stresle başa çıkma ve özdenetim becerilerini geliştirmektedir (Kwan et al., 2014).

Bu bütüncül yaklaşım, gençlerin riskli çevrelerden uzak durmalarını sağlamakta ve olumlu sosyal normlara uyumlarını desteklemektedir. Literatürde, gençlik merkezleri ve spor faaliyetlerinin birlikte ele alındığında, madde bağımlılığı önleyici etkilerinin anlamlı şekilde arttığı belirtilmektedir (Cılga, 2001; GSB, 2024).

Gençlik Merkezlerinin Sosyal Koruyucu Rolü

Gençlik merkezleri, gençlerin boş zamanlarını nitelikli şekilde değerlendirmelerini sağlayan çok boyutlu kurumsal ortamlardır. Bu merkezlerde yürütülen kurslar, kulüpler, kültürel etkinlikler, kamplar ve rehberlik programları, gençlerin sosyal becerilerini, özdenetimlerini ve aidiyet duygularını güçlendirmektedir (Cılga, 2001; GSB, 2024).

Alan yazında, gençlik merkezlerinin sunmuş olduğu sosyal ve kültürel faaliyetlerin, gençlerin riskli çevrelerden uzak kalmalarını sağladığı ve madde kullanımına karşı koruyucu işlev gördüğü vurgulanmaktadır (Derin & Tapan, 2017). Özellikle grup aktiviteleri ve gönüllü çalışmalar, gençlerin sorumluluk ve iş birliği becerilerini artırarak sosyal normlara uyumlarını desteklemektedir.

2024 GSB faaliyet raporuna göre, Türkiye genelindeki gençlik merkezlerinde yürütülen 500'den fazla kurs ve sosyal etkinlikten 120 binden fazla genç faydalanmıştır (GSB, 2024). TRT

Haber ve Anadolu Ajansı'nda yer alan haberler, gençlerin merkezlerdeki etkinlikler sayesinde sosyal bağlarını güçlendirdiklerini ve riskli davranışlardan uzak kaldıklarını göstermektedir. Bu durum, gençlik merkezlerinin madde bağımlılığına karşı güçlü bir koruyucu işlev üstlendiğini desteklemektedir.

Sporun Bireysel ve Psikolojik Etkileri

Spor faaliyetleri, gençlerin fiziksel sağlıklarını güçlendirmekle kalmayıp, psikolojik dayanıklılıklarını artırmakta, stresle başa çıkmalarını ve özgüvenlerini geliştirmektedir. Sistematik incelemeler, spor katılımının gençlerde yasa dışı madde kullanımını anlamlı şekilde azalttığını göstermektedir (Kwan et al., 2014).

Sporun özellikle takım oyunları ve disiplin gerektiren aktiviteler aracılığıyla, gençlerin özdenetim ve sorumluluk duygularını güçlendirdiği belirtilmektedir (Veliz, Boyd & McCabe, 2015). Bununla birlikte, bazı rekabetçi ve temaslı sporların risk davranışlarını artırabileceği, bu nedenle programların türü, süresi ve uygulama biçiminin dikkatle planlanması gerektiği literatürde vurgulanmaktadır (Garry & Morrissey, 2000).

Gençlik Merkezleri ve Sporun Bütüncül Etkisi

Gençlik merkezleri ile spor programlarının birlikte yürütülmesi, gençlerin hem sosyal hem de bireysel düzeyde riskli davranışlardan uzak kalmalarını sağlamaktadır. Bu iki unsurun entegre edilmesi, gençlerin sosyal bağlarını, aidiyet duygularını, psikolojik dayanıklılıklarını ve özdenetimlerini artırmakta; böylece madde bağımlılığı riskini önemli ölçüde azaltmaktadır (Cılga, 2001).

Araştırmalar, gençlerin sosyal katılım ve sportif etkinliklerle meşgul olduklarında, boş zamanlarını yapıcı bir şekilde değerlendirdiklerini ve riskli ortamlara girme olasılıklarının azaldığını göstermektedir (GSB, 2024; TUBİM, 2024). Bu bütüncül yaklaşım, gençlerin hem bireysel gelişimini hem de toplumsal uyumunu destekleyen sürdürülebilir bir önleme modelini temsil etmektedir.

SONUÇ VE DEğERLENDİRME

Bu çalışma, gençlik merkezlerinde yürütölen kurslar ve spor faaliyetlerinin gençlerde madde bağımlılığı riskini azaltmadaki rolünü ele almıştır. Gençlik merkezleri, gençlerin boş zamanlarını verimli şekilde değerlendirmelerini sağlamakta, sosyal becerilerini geliştirmekte ve aidiyet duygusunu güçlendirmektedir. Bu sayede gençler, riskli ortamlardan uzak durmakta ve olumsuz alışkanlıklara yönelme olasılıkları azalmaktadır.

Spor faaliyetleri ise gençlerin fiziksel ve psikolojik dayanıklılıklarını artırmakta, enerjilerini yapıcı bir şekilde yönlendirmelerine ve stresle başa çıkmalarına yardımcı olmaktadır. Spor, aynı zamanda gençlerin özgüvenlerini güçlendirmekte, sorumluluk duygularını geliştirmekte ve pozitif sosyal ilişkiler kurmalarını desteklemektedir.

Gençlik merkezlerindeki kurslar ve spor programlarının birlikte uygulanması, gençlerin hem sosyal hem de bireysel gelişimlerini destekleyen bütüncöl bir yaklaşım sunmaktadır. Bu sayede gençler, madde bağımlılığına karşı koruyucu bir ortamda gelişmekte ve riskli davranışlardan uzak kalmaktadır.

Gelecekte yapılacak çalışmalar, bu tür programların etkinliğini daha detaylı inceleyerek, gençlerin gelişim süreçlerine ve toplumsal uyumlarına katkısını artıracak şekilde planlanmalıdır. Gençlik merkezleri ve spor faaliyetleri, gençlerin sağlıklı, üretken ve

topluma uyumlu bireyler olarak yetişmelerine önemli katkılar sağlayan sürdürülebilir önleyici modeller olarak değerlendirilmeli ve desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

Anadolu Ajansı. (2024). *Gençlik ve Spor Bakanlığından bağımlılıkla mücadele için 3 milyon etkinlik*. Erişim adresi, <https://www.aa.com.tr/tr/spor/genclik-ve-spor-bakanligindan-bagimlilikle-mucadele-icin-3-milyon-etkinlik/3155608>

Arnett, J. J. (2015). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties (2nd ed.)*. New York: Oxford University Press.

Babahanoğlu, R. (2021). Tütün ve alkol bağımlılığı, (Edt. Uyar, S. ve Kırac, R.) *Davranışsal boyutlarıyla sağlık içinde* (185-200). Nobel Yayınları.

Casey, B. J., Jones, R. M., & Somerville, L. H. (2011). Braking and accelerating of the adolescent brain. *Journal of Research on Adolescence*, 21(1), 21–33. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00712.x>

Cılga, İ. (2001). Gençlerin gelişiminde ve madde kullanımlarını önlemede gençlik merkezlerinin rolü. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 3(2), 45–60.

Derin, M., & Tapan, M. G. (2017). Madde bağımlılığı ve sosyal dışlanma. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (10), 26-36.

Erikson, E. H. (1980). *Identity and life cycle*. New York: W. W. Norton&Company,Inc.

GSB. (2024). *Gençlik ve Spor Bakanlığı 2024 Faaliyet Raporu*. T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı. Erişim adresi, <https://gsb.gov.tr>

GSB. (2025). *Gençlik ve Spor Bakanlığı 'Bağımlılıkla Mücadelede Önleyici Adımlar Çalıştayı' Düzenliyor*. Erişim adresi, <https://www.gsb.gov.tr/tr/haber-detay/283840-genclik-ve-spor-bakanligi-bagimlilikle-mucadelede-onleyici-adimlar-calistayi-duzenliyor>

Kaplan, A. (2025). *Dar alan antrenmanları*. Duvar Yayınları, İzmir.

Kwan M, Bobko S, Faulkner G, Donnelly P, Cairney J. (2014). Sport participation and alcohol and illicit drug use in adolescents and young adults: a systematic review of longitudinal studies. *Addict Behav*, 39(3), 497-506.

NIDA. (2023). *Drugs, brains, and behavior: The science of addiction*. National Institute on Drug Abuse.

Ögel, K. (2010). *Sigara, Alkol ve Madde Kullanım bozuklukları: Tanı, Tedavi ve Önleme*. Yeniden Yayınları. İstanbul.

Öztürk, M. (2021). Önleyici sosyal hizmetlerde gençlik çalışmaları: Birincil, ikincil ve üçüncül önleme yaklaşımları. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 32(1), 210–225.

Özdemir, S., & Turğut, S. (2023). Spor ve gençlik merkezlerinin madde bağımlılığını önlemedeki rolü. *Spor ve Toplum Dergisi*, 11(2), 45–60.

Steinberg, L. (2014). *Age of opportunity: Lessons from the new science of adolescence*. New York: Houghton Mifflin Harcourt.

Garry, J., & Morrissey, S. (2000). Team Sports Participation and Risk-Taking Behaviors Among a Biracial Middle School Population. *Clinical journal of sport medicine. Official journal of the Canadian Academy of Sport Medicine*. 10. 185-90. 10.1097/00042752-200007000-00006.

TUBİM. (2024). *Türkiye Uyuşturucu Raporu 2024*. Emniyet Genel Müdürlüğü, Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi.

TRT Haber. (2024). *Gençlik ve Spor Bakanlığı, 140 bin gence bağımlılıkla mücadele eğitimi verecek*. Erişim adresi, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/genclik-ve-spor-bakanliginca-2025te-140-bin-gence-bagimlilikle-mucadele-egitimi-verilecek/3386940#:~:text=Bakanl%C4%B1k%20taraf%C4%B1ndan%20gen%C3%A7lerin%20alkol%2C%20t%C3%BCt%C3%BCn,sonunda%20120%20bini%20bulmas%C4%B1%20bekleniyor>.

UNESCO. (2022). *Call for participation: Genuine participation of children and young people*. UNESCO Publishing.

UNICEF. (2021). *Adolescent and youth engagement*. UNICEF Youth Office.

UNICEF. (2022). *Adolescent education and skills*. UNICEF Publications.

WHO. (2023). Prevention of substance abuse among young people in Central and Eastern Europe. World Health Organization.

Veliz, P. T., Boyd, C. J., McCabe, S. E. (2015). Competitive sport involvement and substance use among adolescents: a nationwide study. *Subst Use Misuse*, 50(2):156-65.

Yeşilay. (2023). *Faaliyet Raporu 2023*. Yeşilay Yayınları.

3. BÖLÜM

MADDE BAĞIMLILIĞI İLE MÜCADELEDE EMNİYET PROJELERİNİN ROLÜ VE ÖNEMİ

Zeynep SARI*

GİRİŞ

Bağımlılık, yalnızca bireyin fizyolojik ve psikolojik bütünlüğünü değil, aynı zamanda aile yapısını, sosyal çevresini ve toplumun genel refahını olumsuz etkileyen çok boyutlu bir olgu olması ile birlikte sadece bireyi etkilemekle kalmayan, en yakın çevresinden başlayarak tüm insanlığa ulaşabilecek derecede tehlikeli ve kontrol edilmesi gereken bir kamu politikası alanıdır (Ünlü, 2018:65).

* Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Adli Bilimler Ana Bilim Dalı, Çorum. 250421009@hitit.edu.tr

Bu sebeple en temel amaç “Erken Teşhis Hayat Kurtarır” mottosu gibi bir düşünce oldukça önem arz etmekle birlikte, bireysel ve toplumsal farkındalık da bağımlılık için hayati bir öneme sahiptir. İlk hedef farkındalık ve önlemedir. Farkındalık yaratmak için bireyi, aileyi, eğitimi, kurumu, sosyal çevreyi ve devleti tek bir bütün olarak ele almak gerekir. Bağımlılık gibi zor ve hassas bir konu ile mücadele elbette sadece bireyden beklenemez. Bu mücadelede destek ve rehabilite ile birlikte farkındalık çok büyük bir önem taşır. Özellikle 2000’ li yıllardan sonra arzın artışı ile birlikte farkındalık yaratmak ve bağımlılıkla ilgili projeler ve planlar üretmek için; başta kamu kurumları olmak üzere, sivil toplum kuruluşları, alanda çalışmalar yapan profesyoneller, bilim insanları ve akademisyenlerin de bu mücadelede aktif rol ve görev üstlenmeleri oldukça önem arz etmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2023, TUBİM, 2023).

Bağımlılıkla mücadelede; önleme, kamu güvenliğini sağlama ve sosyal refahın korunması açısından kolluk kuvvetleri önemli bir konuma sahiptir. Yeni ve modern güvenlik anlayışı sadece suçluyu yakalayarak adli sürecin başlaması için yakalama ve inceleme yapmakla kalmayıp suçun oluşmasını engellemek adına tespitler, istatistikler hazırlayarak engelleyici ve bilgilendirici faaliyetler ile toplumsal katılımı artırmayı teşvik edici bir çerçevede yol izlemektedir. Bu çerçevede geliştirilen emniyet projeleri, operasyonel ve mevzuat ile kanuni görevlerinin ötesine geçerek eğitici, bilinçlendirici ve toplumla iletişim temelli faaliyetleri içermektedir (Tokmak, 2020: 51).

Ülkemizde bu çerçeve doğrultusunda Emniyet Genel Müdürlüğü koordinesinde En İyi Narkotik Polisi Anne, UYUMA ve SİBERAY gibi projeler faaliyete geçirilmiştir. Bu projeler, polis ile vatandaş ilişkisinin güçlendirilmesi, suçla mücadelede toplumsal katılımın artırılması ve özellikle çocuklar ile gençlerin korunması yönünde kritik bir öneme sahiptir (EMCDDA, 2023).

Bu çalışmanın temel amacı, bağımlılıkla mücadelede Emniyet Genel Müdürlüğünce yürütülen proje ve faaliyetlerin rolünü ve önemini incelemek, bu projelerin toplumsal farkındalık ve suç oranları üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Aynı zamanda faaliyet ve çalışmaların farkındalık düzeylerinin yıllara göre gelişimleri literatür taraması yöntemiyle hazırlanmış olup; yerli ve yabancı akademik çalışmalar, resmi raporlar ve güncel istatistiklerden yararlanılmıştır. Ayrıca, bağımlılıkla mücadelede emniyetin rolü hem kurumsal hem de toplumsal açıdan bir bütün olarak ele alınmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE UYGULAMALAR

Bağımlılık

Bağımlılık, bireyin bir maddeyi ya da davranışı, olumsuz sonuçlarını ve etkilerini bilmesine rağmen kontrolsüz ve bilinçsiz bir biçimde bu durumu devam ettirmesidir. Bu konuda yapılan birçok araştırmada bağımlılığın yalnızca bireysel ve biyolojik bir sorun olmadığı, aynı zamanda psikososyal ve toplumsal bir bağımlılık biçimi olduğu vurgulanmaktadır. Bağımlılık bireyi çevre, eğitim düzeyi, aile ilişkileri ve ekonomik koşulları ile de bağlantılı sosyal bir problem haline getirir. Dolayısıyla bağımlılıkla mücadele; tedavi ve rehabilitasyon ile birlikte cezalandırma yolundan önce; önleyici olmalı, farkındalık artırmak odaklı ve rehabilitasyona önem veren bir bütüncül yaklaşımda olmalıdır (Ünlü, 2018; Koob & Volkow, 2016; Yücel, 2021; WHO, 2022)

Bağımlılıkla Mücadele

Bağımlı bireylerin tedavisi, rehabilitesi ve önlenmesi için yapılan mücadeleyi ifade etmesi ile birlikte; kamu kurumları, toplum, yerel imkânlar, sivil toplum kuruluşları, uzmanlar ile birlikte işbirliğine dayalı bir mücadeledir. Bağımlılıkla mücadelede

emniyetin görevi yakalama ve cezai yaptırımların uygulanması ile birlikte farkındalık, eğitim, danışmanlık ve toplumsal rehabilitasyon süreçlerini de desteklemektir. Bu sebeple mücadelenin temeli olan arz, talep, tedavi ve rehabilitasyon odaklı yöntemler geliştirilmesi gerekmektedir. Emniyet hizmetlerinde bağımlılıkla mücadelede uygulanan yöntemler incelendiğinde ise; hem önleyici güvenlik politikaları hem de sosyal sorumluluk projelerinde bu temele dayalı mücadele yürütüldüğü görülmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2023; TUBİM, 2023).

Kolluk Kuvveti

Kolluk kuvvetleri; huzuru bozacak olayların önlenmesinde ve bu olaylar yaşandığında halkın güvenliğini korumak amacıyla görevli kişiler olmaları ile birlikte yalnızca güvenlik sağlamanın ötesinde, toplumsal barışın korunması, eğitim ve farkındalık faaliyetlerinde de aktif rol üstlenmektedir. Özellikle bağımlılık gibi sosyal risk alanlarında polis ve jandarma, toplumun her kesimine ulaşarak önleyici faaliyetler yürütmektedir (Karakuş & Demirtaş, 2021).

Önleyici Kolluk Faaliyetleri

Önleyici kolluk faaliyetleri; mağduriyet ve riskler üzerine çalışmalar yaparak toplumun bilgilendirilmesi amaçlı sürdürülen proaktif faaliyetlerdir. Bu faaliyetler; potansiyel riskleri analiz edip ortadan kaldırma hedefli ve bireylerin bilinçlendirilmesini amaçlamaktadır. Ayrıca bu faaliyetler içerisinde sosyal destek mekanizmaları da devreye sokulmaktadır (Demir, 2020).

Bu kapsamda yapılan araştırmalar incelendiğinde, toplumla kurulan iletişim ağlarının suç oranlarını düşürdüğü ve güven ortamını güçlendirdiği görülmektedir. Özellikle Toplum Destekli Polislik (TDP) ve risk analizi gibi saha projeleri, bağımlılıkla mücadelede

doğrudan iletişim temelli etkin yöntemler olarak değerlendirilmektedir (Bayraktar, 2019).

Proje ve Faaliyet

Proje, belirli bir hedef doğrultusunda planlanmış, kaynakları ve süresi tanımlanmış çalışmaları ifade eder. Kamu yönetimi bağlamında ise projeler, devlet politika hedeflerinin somutlaştırılması için kullandığı, hedef ve amaçları doğrultusunda olumlu sonuçlar alma odaklı uygulama araçlarıdır. Bahsedilen uygulama aracı olan faaliyet ise vatandaş katılımını artıran, farkındalık ve toplum desteği ile yapılan çalışmalardır (Eryılmaz, 2019).

Hukuki Çerçeve

Türkiye’de kolluğun bağımlılıkla mücadelesi; yetkilerini ve ceza hukukunu düzenleyen yasal çerçeveye dayanmaktadır. Başlıca hukuki dayanaklar;

2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK), bu kanuna göre polisin kamu düzenini koruma, önleme ve yakalama görevleri düzenlenmektedir. Yalnızca adli işlemleri değil önleme ve farkındalık faaliyetlerini de kapsar. Örneğin Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı organizesinde yürütülen eğitim ve seminerler kanunda bahsedilen önleyici polis faaliyetlerinden biridir (Tokmak,2020).

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK), bu kanunda; madde ve bazı davranışsal bağımlılıklar ile ilgili ağır cezai yaptırımlar ile tedavi ve denetimli serbestlik uygulaması gibi rehabilitasyon ile birlikte topluma geri kazanımı teşvik edici uygulamalara yer verilir.

Bu düzenlemeler, kolluğun hem önleyici hem de adli iş ve işlemlerini belirler ve kurumların görev dağılımlarının hukuki çerçevesini oluşturur (Eryılmaz, 2019; İçişleri Bakanlığı, 2023).

Ulusal Strateji ve Eylem Planları

Devlet kurum ve kuruluşları; arz ve mücadele, eğitim ve bilinçlendirme, tedavi ve rehabilitasyon başlıkları ele alınarak çeşitli projeler ve çalışmalar gerçekleştirmiş olup; Bakanlıklar arasında işbirliği için Bağımlılıkla Mücadele Kurulları düzenlenmekte, yine kurumlar arasında il ve ilçelerde mülki amirlerin başkanlığında Bağımlılıkla Mücadele Toplantıları düzenlenerek 5 yıllık planlar dahilinde görev ve çalışmalar paylaşılmaktadır. Bu paylaşımlar içerisinde kolluk kuvvetlerinin yeni sorumlulukları olmakta ve her geçen gün bu konuda projeler üretilmektedir. Bu konu ile ilgili en güncel belge olan 2024–2028 Strateji Belgesinde, arz ve talebin azaltılması, tedavi ve rehabilitasyonun ön plana çıkarılması, sosyal entegrasyonun sağlanması, eğitim ve uluslararası iş birliğinin önemi gibi başlıklarda 5 yıllık hedefler belirlenmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2024).

Strateji Belgelerinde, bağımlılıkla mücadelede il ve ilçe kurullarının oluşturulması, ortak çalışma yapılacak kurumların görev ve yetkileri belirlenmiştir. Mülki amirlerin başkanlığında yapılmakta olan bu toplantılarda alınan kararlar doğrultusunda kurul üyeleri görevlerini yerine getirmekte ve işbirliği içerisinde faaliyet gerçekleştirmektedirler (TUBİM, 2023).

Strateji Belgeleri doğrultusunda özellikle Emniyet Genel Müdürlüğünün UYUMA ve SİBERAY projeleri ön plana çıkmaktadır. Bu projeler veri paylaşımı, bilgilendirme, farkındalık ve eğitim görevleri üstlenerek, strateji belgelerinin öngördüğü dijital dönüşüm hedefi ile doğrudan uyumludur (EMCDDA, 2023).

EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ PROJELERİ

Emniyet Genel Müdürlüğü, bağımlılıkla mücadelede yalnızca suçla mücadele eden bir yapı değil; aynı zamanda önleyici, bilinçlendirici ve toplumu güçlendirici çerçevede geliştirilen projeler

ile güvenlik odaklı yaklaşımdan toplumsal farkındalık ve katılım odaklı yaklaşıma geçildiğinin somut göstergesidir. Bu bakış açısı ile hazırlanan En İyi Narkotik Polisi Anne, UYUMA ve SİBERAY projeleri suçun oluşmasını etkileyen faktörler ile suçun temeline yaklaşım sağlama ve suç oluşumunu engellemeyi amaç edinildiğine örnek verilebilir (Ünlü, 2018).

İçişleri Bakanlığı koordinasyonunda yürütülen bu projelerin temel amacı, suçun ortaya çıkmasını beklemeden, harekete geçerek toplumsal düzeyde farkındalık oluşturmak ve bağımlılıkla mücadelede özellikle vatandaş katılımını artırmak doğrultusunda son yıllarda 3 büyük proje dikkat çekmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2023).

En İyi Narkotik Polisi Anne Projesi

Türkiye’de 2020 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı tarafından geliştirilen bu projede öncelik madde bağımlılığı olan bireyden ziyade anneye verilmiştir. Annelerin çocuklarının madde kullanımı üzerindeki belirleyici rolünün önemi ve etkisini esas olarak hazırlanan proje, annelerden başlayarak aile içi farkındalık düzeyini yükseltmeyi, annelerin erken uyarı sisteminin bir parçası haline gelmesini ve bağımlılıkla mücadelede aktif katılımı artırışı sağlamayı amaçlar (TUBİM, 2023).

Bu proje, Hirschi’ nin Sosyal Kontrol Teorisinin uygulamadaki örneklerinden biridir. Bu teori ile projenin ortak noktası, aile bağlarının güçlendirilmesiyle bireyin suça yönelme olasılığının azalması ve toplumsal bağlarının kuvvetlenmesidir. Böylelikle projede annenin evladı için sonsuz koruma içgüdüğü ile toplumun en temel yapı taşı olan aileyi ele alarak bir mücadele başlatıldığı anlaşılmaktadır. Bazı araştırmacılar da aynı zamanda bu projeyi kadın temelli farkındalık modeli olarak değerlendirmiş ve

kalıcı etkilerinin olduğunu belirtmişlerdir (Tokmak, 2020; Hirsch, 1969; Karakuş & Demirtaş, 2021).

Proje başlangıcına bakıldığında madde kullanan bireylerin %90'ından fazlasının ev hanımı olan annelerin çocukları olduğu ve özellikle ev ortamında bağımlılık ile ilgili ebeveyn farkındalığının düşük olmasının bağımlılığa zemin hazırladığı görülmektedir. Proje, 23 Ekim 2020 tarihinde pilot illerde başlatılmış, 2022 yılı itibarıyla 81 ilde uygulanmaya başlanmış ve başladığı günden beri farklı platformlar ve yüz yüze yapılan eğitimler ile milyonlarca anne ve anne adayına ulaşılmıştır. Eğitimler iş birliği içerisinde okullar ve halk eğitim merkezi veya belediye salonu ve tekstil fabrikaları gibi çok farklı ortamlarda yapılmakta olduğu görülmektedir (EGM, 2022; İçişleri Bakanlığı, 2023; TUBİM, 2023).

İçişleri Bakanlığı'nın 2023 Faaliyet Raporunda, bu proje kapsamında eğitimlerin yapıldığı illerde madde kullanımına ilişkin ihbarların önceki yıllara göre %22 oranında arttığı, bu durumun farkındalık artışıyla ilişkili olduğu belirtilmiştir.. Bu bulgu, “toplum destekli polislik faaliyetleri, vatandaşın suça karşı duyarlılığını artırır” tezinin doğruluğu niteliğinde olan bu proje, annelerin öncülüğünde gençleri suçtan koruma çabası ve aile içinde bağımlılık ile ilgili farkındalığı yükseltmekle kalmayıp toplumsal bir farkındalığın oluşmasını sağlamıştır (İçişleri Bakanlığı, 2023; Bayraktar, 2019).

UYUMA (Uyuşturucu ile Mücadele Mobil Uygulaması)

Ülkemizde 2017 yılında hayata geçirilen UYUMA (Uyuşturucu ile Mücadele Mobil Uygulaması) projesi, vatandaşların uyuşturucu ve uyarıcı madde suçlarıyla mücadelede aktif olarak katılımını sağlamayı ve etkileşimi güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Proje, proaktif güvenlik yaklaşımının teknolojik bir örneğidir. EMCDDA 2023 raporunda Türkiye, bu uygulama projesi ile ihbar

sistemlerini teknolojik olarak etkin kullanan Avrupa ülkeleri arasında gösterilmiştir (Bayraktar, 2019).

Proje, kamu güvenliğinde farklı yöntem ve araçların vatandaş tarafından kullanılmasına örnek teşkil eden bir uygulamadır. UYUMA, akıllı telefonlarda ve içeriği itibarıyla ihbar sistemi ile çalışan bir uygulamadır. Uygulama üzerinden ihbar yapılırken kullanıcı, konumunu ve bulunduğu yerde madde ticareti veya kullanımı olduğunu tek bir tuşa basarak bildirebilmektedir. Yapılan bildirim ile birlikte sistem bu ihbarı otomatik olarak en yakın polis veya jandarma birimine iletilmektedir. Adli sürece dahil olmak istemeyip bir suçu ihbar etmek isteyen vatandaşların kimliği gizli tutulmakta; bu yönüyle de uygulama güven ve gizlilik temeline dayanmaktadır (EGM, 2022; İçişleri Bakanlığı, 2023).

2023 yılı itibarıyla UYUMA uygulamasının 473.937 kişi tarafından indirildiği, sistem üzerinden 37.593 ihbarın oluşturulduğu ve bu ihbarlara güvenlik güçlerince müdahale edildiği uygulama raporlarında görülmektedir. Elde edilen verilere bakıldığında uygulama üzerinden alınan 37.593 ihbarın %83'üne güvenlik güçleri tarafından yerinde müdahale edildiği görülmekte ve bu oran, vatandaşların uygulama ile birlikte sürece aktif katılımın, gizliliğin ve uygulama güveninin göstergesidir (İçişleri Bakanlığı, 2023; EGM, 2023).

Bu uygulama ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde; teknolojik ve dijital bir uygulama olması ve kullanım kolaylığı sebebiyle özellikle genç nüfus arasında güvenlik bilincinin arttığı, kurumlara olan güven üzerinde yine artış olduğu ve toplumun kurumlara desteğinde de doğrudan artışların yaşandığı görülmektedir (Karakuş & Demirtaş, 2021).

SİBERAY (Siber Farkındalık Projesi)

Emniyet Genel Müdürlüğü Siber Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı tarafından 2020 yılında başlatılan SİBERAY Projesi, dijital ortamda güvenli internet kullanımı, siber zorbalıkla mücadele ve teknoloji bağımlılığının önlenmesini hedeflemektedir. Projenin amacı, bireylerin özellikle günümüz çocuk ve gençlerinin dijital farkındalık düzeyini artırmayı ve siber alanda mağduriyet yaşamamaları için güvenlik kültürü oluşturmayı amaçlar (EGM, 2023).

SİBERAY projesi, madde bağımlılığının yanı sıra diğer bağımlılık türlerinden olan davranışsal ve dijital bağımlılığın tehlikesine odaklanmaktadır. İlk ulusal kolluk stratejisi olması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca proje bireyin sanal ayak izini düzenleyerek toplumsal güvenliği dijital ortama taşımaktadır (Koob & Volkow, 2016).

SİBERAY kapsamında, internet bağımlılığı, çevrim içi oyun bağımlılığı, sosyal medya riskleri, kişisel veri güvenliği ve dijital etik konularında eğitim ve seminerler düzenlenmektedir. Proje, güvenli internet temasıyla hazırlanan kamu spotları, sosyal medya içerikleri, afiş ve broşürlerle desteklenmiş ve bunun sonucu olarak dijital okuryazarlığın artışıyla birlikte, siber mağduriyet oranlarının azaldığı görülmektedir (Siber Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, 2023).

EGM Siber Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (2023) raporuna göre, SİBERAY farkındalık eğitimleri kapsamında 2020–2023 yılları arasında 4 milyondan fazla vatandaşa ulaşıldığı, proje tanıtımlarının ardından 15–24 yaş arası gençlerde internet bağımlılığı farkındalığında %26 artışın olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, dijital bağımlılık ve mağduriyete dijital önleme faaliyeti ile

karşılık vererek projenin etkili olduğunu göstermektedir (Koob & Volkow, 2016).

Yürütülen bu projelere genel bir değerlendirme yapılacak olursa; hem kurumsal kapasiteyi güçlendiren hem de vatandaş katılımı ve farkındalık düzeyi üzerinde olumlu etkiler yaratan ve olumlu sonuçlar alınan başarılı olduğu anlaşılmaktadır. 2020–2023 dönemi verilerine bakıldığında, UYUMA ve En İyi Narkotik Polisi Anne projeleri sayesinde farkındalık düzeylerinde belirgin artışın yaşandığı ayrıca SİBERAY projesiyle birlikte de dijital bağımlılıklarda düşüşün başladığı görülmektedir (TUBİM, 2023).

Bağımlılıkla mücadele projeleri, yalnızca suçla mücadele aracı değil; aynı zamanda toplumsal farkındalık, eğitim ve önleme politikalarının bir parçası haline geldiği görülmektedir. Projelerden ve sonuçlardan elde edilen verilere göre önleyici polislik faaliyetlerinin ve bu anlayışın somutlaştığının göstergesidir. Kısaca “toplum destekli güvenlik” anlayışına geçişin en somut örnekleri arasındadır (Ünlü, 2018).

Bu bağlamda En İyi Narkotik Polisi Anne projesi, toplumsal bilinç oluşturma; UYUMA, vatandaş katılımını sağlama; SİBERAY ise dijital farkındalık yaratma bakımından birbirini tamamlayan projeler olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada incelenen projeler — En İyi Narkotik Polisi Anne, UYUMA ve SİBERAY— üç temel noktada önemli katkılar sağlamıştır:

Farkındalık ve eğitim:

En İyi Narkotik Polisi Anne projesi, aile merkezli farkındalığı güçlendirmiş ve annelerin bağımlılıkla mücadeledeki rolünü, erken uyarı sisteminin bir parçası haline getirmiştir.

Toplumsal katılım ve güven duygusu:

UYUMA uygulaması, vatandaşları suçla mücadelede aktif katılımcı haline getirmiş ve toplumun güvenlik kurumlarına olan inancını artırarak katılımcı güvenlik anlayışını güçlendirmiştir (Bayraktar, 2019; EMCDDA, 2023).

Dijital farkındalık ve yeni bağımlılık türleri:

SİBERAY projesi, dijitalleşen dünyada bağımlılığın yalnızca maddeyle sınırlı olmadığını göstererek, davranışsal bağımlılıklar konusunda yeni bir mücadele ve kamu politikası alanı yaratmıştır (Koob & Volkow, 2016).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu çalışmaya bakıldığında, mevcut projeler başarılı olmakla birlikte, sürdürülebilirlik ve kurumsal eşgüdüm alanlarında geliştirmeye açık yönler bulunmaktadır. Bu doğrultuda:

- Projelerin ulusal düzeyde ölçülebilmesi için TUBİM koordinasyonunda bir değerlendirme sistemi kurulması,
- Emniyet, Jandarma, sağlık, eğitim ve yerel yönetimler arasındaki bilgi paylaşımı ve temasın artırılması için her ilde Bağımlılıkla Mücadele Koordinasyon Ofisi kurulması
- Vatandaş proje hakkında bilgilendiren kurum personeline yönelik bağımlılık, iletişim, çocuk psikolojisi ve sosyal hizmet temelli eğitimlerin yaygınlaştırılması,(Karakuş & Demirtaş, 2021).
- SİBERAY projesinin, Milli Eğitim Bakanlığı ve STK iş birliğiyle okullarda müfredata entegre edilmesi,
- Madde bağımlılığı sonrası süreçte, bireyin sosyal hayata yeniden kazandırılması için belediyeler, üniversiteler, sağlık kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının aktif rol üstlenmesi,

- EMCDDA ve Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) programlarıyla veri paylaşımı ve ortak projelerin artırılması önerilerinde bulunulabilir.

Sonuç olarak, bağımlılıkla mücadelede güvenlik güçleri; devletin güvenlik mekanizmasının yalnızca güç kullanıcısı ve kanun uygulayıcısından ziyade toplumla bağ kuran ve işbirliği yapan konumuna dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, suçun bastırılması yerine önlenmesini, cezalandırma yerine rehabilitasyonu, kurum içi koordinasyon yerine toplum temelli iş birliğini esas alan çağdaş bir güvenlik modeline işaret etmektedir.

Toplumun tüm kesimlerinin sürece dahil olduğu bu sistem, sadece bağımlılıkla değil, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve güven duygusunun güçlenmesiyle de ilgilidir. Bu nedenle gelecekteki politikaların, kolluk kuvvetleri ile toplumun ortak hareket ettiği, veri temelli, şeffaf ve sürdürülebilir projelere odaklanması önem taşımaktadır. Türkiye'nin bağımlılıkla mücadelede geldiği bu nokta, güçlü bir kurumsal iradenin ve toplumsal farkındalığın birleştiği bir örnek olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

American Psychiatric Association (APA). (2022). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-V)*. Washington, DC.

Bayraktar, F. (2019). *Toplum destekli polislik ve suç önleme yaklaşımları*. Polis Akademisi Yayınları, Ankara.

Demir, R. (2020). Önleyici kolluk faaliyetleri ve toplum güvenliği. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(2), 123–138.

EGM. (2022). *Uyuşturucu ile mücadele faaliyet raporu*. Ankara: Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı.

EGM. (2023). *Siber suçlarla mücadele 7. uluslararası çalıştay raporu*. Ankara.

EGM. (2023). *Uyuşturucu ile mücadele 2023 faaliyet raporu*. Ankara: İçişleri Bakanlığı.

EMCDDA. (2023). *European drug report 2023: Trends and Developments*.

Eryılmaz, B. (2019). *Kamu yönetimi: teori ve uygulama*. Ankara: Umuttepe Yayınları.

Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. University of California Press, Berkeley.

İçişleri Bakanlığı. (2023). *Bağımlılıkla mücadele 2023 raporu*. Ankara.

İçişleri Bakanlığı. (2024). *Uyuşturucu ile mücadele ulusal strateji belgesi (2024–2028)*.

Karakuş, E., & Demirtaş, A. (2021). Bağımlılıkla Mücadelede Kolluk Kuvvetlerinin Sosyal Rolü. *Kamu Yönetimi ve Toplum Dergisi*, 5(1), 75–91.

Koob, G., & Volkow, N. (2016). Neurobiology of Addiction: A Neurocircuitry Analysis. *The Lancet Psychiatry*, 3(8), 760–773.

Siber Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (2023). *7. Uluslararası Siber Suçlar Çalıştay Raporu*. Ankara.

Tokmak, M. (2020). *Kolluk ve motivasyon. yönetim ve organizasyon perspektifinden kolluk çalışmaları*, s.49–62.

TUBİM. (2023). *Türkiye Uyuşturucu Raporu*. Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı.

Ünlü, A. (2018). A contemporary evaluation of turkish drug-control policy. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 25(1), 60–72.

World Health Organization (WHO) (2022). *Addiction definition and public health approach*. Geneva.

Yücel, D. (2021). *Bağımlılık sosyolojisi*. İstanbul: Nobel Yayınları.

4. BÖLÜM

YASADIŞI MADDE İLE MÜCADELE VE JANDARMANIN MÜCADELEDEKİ ROLÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sema ÇELİK*

GİRİŞ

Günümüzde yasadışı madde bağımlılığı, tüm toplumları derinden etkileyen küresel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Önüne geçilmediği takdirde bireysel ve toplumsal bir çöküntüye sebep olabilecek güçtedir. Uyuşturucu tacirleri kar amacı güderek dağıtım ve özendirme çalışmalarını gerçek ve sanal ortamlarda giderek yaygınlaştırmaktadır. Uyuşturucu maddelerin kolaylıkla

* Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Adli Bilimler Ana Bilim Dalı,
Çorum. 25042100@hitit.edu.tr

ulaşılabilir hale gelmesi toplumların huzur ve güvenliğini de tehdit etmektedir. Bu nedenle maddeye ulaşılabilirlik hali engellenmeye çalışılmaktadır. Türkiye coğrafi konumu itibari ile Avrupa ile Asya ve Afrika ülkeleri arasında bir köprü yani geçiş güzergâhı konumundadır. Bu nedenle uyuşturucu madde kaçakçılığı suçlarına maruz kalınmaktadır.

Ülkemizin iç güvenliğinin sağlanmasında büyük görev üstlenen jandarma, yasadışı maddelerin topluma arzının engellenmesinde mücadelesini kararlılıkla sürdürmektedir. Bireye olan olumsuz etkilerini ise bizzat gözlemlemektedir. Bu nedenle önleyici tedbirler kapsamında potansiyel hedef kitlelerine yönelik bilgilendirme, bilinçlendirme ve farkındalık çalışmalarıyla toplumun dikkatini bu probleme çekmektedir. Gerek jandarma gerek topluma hizmet eden diğer tüm kurum ve kuruluşların yasadışı madde ile mücadeledeki rolü kritik değer taşımaktadır. Toplum bu sorunun önüne ancak koordinasyon ve işbirliği içinde geçebilecektir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE UYGULAMALAR

Yasadışı Maddeler

Uyuşturucu maddeler, geçmişten günümüze tıp alanında ağrıları azaltmak, kesmek maksadıyla kullanıldığı gibi keyif vermesi sebebiyle yasadışı olarak da tüketilmiştir. Toplumların zihnen ve ahlaken yıkıntıya uğratılması, hedef kitlelerde sosyal, psikolojik ve ekonomik bozulmaların oluşması için politik amaçlarla da kullanıldığı düşünülmektedir. Friedrich Helm Sertusner isimli bir ilaç bilimci 1817 yılında morfini bulmuştur ve morfin tıp alanında kullanılmaya başlanmıştır. Yaralanan askerler üzerinde 1870-1871 Fransa- Almanya savaşında kullanılmış olup askerlerde bağımlılık oluşturarak yoksunluk yaşamalarına sebep olmuştur. Belirtiler Asker hastalığı olarak isimlendirilmiştir. Almanya’da 1897 yılında Felix Hoffman isimli bir kimyager içine morfini de dâhil ederek Eroin

adında yeni bir ilaç hazırlamıştır. ABD’de yapılan araştırmalar sonucu, Eroin ’in zamanla bağımlılık yaptığı, aşırı dozda kullanımında ölüme neden olduğu anlaşılmıştır ve eczanelerde satıştan kalkmıştır. Yasak hale 1931 yılında gelmiştir. Uyuşturucu maddeler,1912 tarihli Lahey Afyon Anlaşmasında tasnif edilerek imal, ticaret ve ihracının denetim altında tutulmasına yönelik kararlar alınmıştır. Uyuşturucu Maddelere Dair Birleşmiş Milletler Tek Sözleşmesi ile kontrol ve denetimlerin sağlanması için Uluslararası Uyuşturucu Kontrol İdaresi 1961 yılında kurulmuştur. Uyuşturucu maddelerin sağlık alanı dışında kullanılmasının yasak hale getirilmesi, ekimlerinin kontrol altında tutulması üzerinde durulmuştur (Jandarma Genel Komutanlığı, 2021: 12-14; Balcı, 2009).

Uyuşturucu ve uyarıcı maddeler, uyuşma hissi vererek beynimizin rutin işleyişini etkilemektedir. Uyuşturucu özelliği olan her madde yasadışı değildir, kola ve kahve içeriğindeki kafein, sigaralardaki nikotin ve alkol yasal olarak kabul görmektedir. Uyuşturucu ve uyarıcı maddeler, İnsan vücuduna alındığında sinir sistemine etki ederek bireyde duygusal değişim yaratan, bağımlılık yaparak fiziksel, sosyal, ekonomik, psikolojik problemlere yol açan maddelerdir. Bireysel ve toplumsal yaşantıyı tehdit eden bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Koçak, 2014; Kızılkaya, 2024).

Uyuşturucu maddeler, uluslararası kabul görülen, bireyde giderek artan miktarda kullanım isteği oluşturan ve kullanılmadığı takdirde yoksunluk krizlerine, gerilime neden olan maddelerdir. Psikolojik ve fizyolojik hastalıkların tedavisinde de kullanılmaktadır. Ancak doz aşılarak keyif vermesi maksadıyla kullanılması tehlikeli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Harman, 2022).

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 188. Maddesinde geçen uyuşturucu ve uyarıcı maddeler ifadesinde açıkça madde isimleri

belirtilmemiştir. Bu durumun asıl nedeni yeni sentezlerin yapılarak adını hiç duymadığımız maddelerin de piyasaya arzının yapılabilmesidir. Burada asıl dikkat edilen husus maddenin insan bedeninde oluşturduğu tesirdir. Örneğin, bonzai bundan on yıl önce ülkemizde bilinmemekteydi (Baş, 2023).

Yasadışı Maddelerin Sınıflandırılması

Türk Dil Kurumu'na göre uyuşturucu; uyuşturma özelliği olan uyuşturan, hareketten, gereği gibi düşünmekten alıkoyan olarak, tanımlanmaktadır. Uyuşturucu madde ise; morfin, kokain, eroin, afyon, esrar gibi duylara uyuşukluk veren madde olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>).

Uyuşturucu veya uyarıcı maddeler kaynağına göre doğal ve sentetik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İnsan bedeninde oluşturduğu tesire göre ise merkezi sinir sistemini yavaşlatanlar, merkezi sinir sistemini uyarılar, hayal gösterenler olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır.

Merkezi Sinir Sistemini Yavaşlatanlar (Depresanlar), vücuttaki duyarlılığı azaltarak ağrı ve endişeleri dindirmektedir. Doğal kaynaklı olanlarına afyon, morfin, kodein; sentetik olanlarına Barbitüratlar, Trankilizanlar, Sedatifler örnek verilmektedir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2021: 16; Balcı, 2009; Demirel, 2025).

Merkezi Sinir Sistemini Uyarılar (Stimülanlar), merkezi sinir sistemindeki sinyalleri güçlendirerek duyarlılığı arttıran, moral ve mutluluğu yükselten maddelerdir. Doğal kaynaklı olanlarına koka yaprağı, kokain, khat, kratom; sentetik olanlarına amfetaminler, kaptagon, extacy, metamfetamin, flakka örnek verilmektedir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2021: 16; Balcı, 2009; Demirel, 2025).

Duyuların bozulmasına sebep olanlar, hayal gösterenler, halusinojenler kişide sinirlilik, odaklanma problemleri, hafıza bozuklukları ve paranoyaya neden olmaktadır. Doğal olanlarına esrar, meskalin, sentetiklere ise LSD, Meskalin ve Sentetik kannobinoidler örnek verilmektedir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2021: 16; Balcı, 2009; Demirel, 2025).

Merkezi Sinir Sistemini Yavaşlatanlar/ Müsekkinler

Afyon (Opium)

Haşhaş bitkisinden elde edilir, keskin ve nahoş bir kokuya sahiptir, tadı acıdır. Afyonun türevleri morfin, eroin ve kodein olup afyon ve benzerlerine opioid denir. Haşhaş bitkisi en çok Afganistan'da üretilir. Daha sonra sırasıyla Myanmar (Burma) ve Laos, Güney Amerika ülkeleri gelmektedir (Gökçeğöz, 2014).

Afyonun tarihine baktığımızda çok eski dönemlere dayandığını görülmektedir. MÖ 5000 yıllarından kalan Sümer tabletlerinden anlaşıldığı üzere Mezopotamya'da da haşhaş bitkisi yetiştirilmiştir. Elde edilen maddeye ise zevk, saadet manasına gelen gil adı verilmiştir. Öksürük, karın ağrısı için ilaç olarak kullanılmıştır. Sakinleştirici özelliğinden de yararlanılmıştır. Mezar kabartmalarında haşhaşın nasıl toplandığı anlatılmıştır. Dios Curides (M.S. İ.) haşhaş sütünün uykuyu getirdiğini, afyonun küçük bir miktarının yutulmasının ağrıları dindirdiğini, hazmı kolaylaştırdığını, fazlasının ise öldürdüğünü dile getirmiştir (Özden, 2019).

Haşhaş kapsülleri çizilir, içinden sızan su havayla temas edince kararır, bu madde özel bıçaklar ile alınır. Elde edilen bu madde Afyon sakızı olarak bilinmektedir. Afyon, zihinsel dinginlik verir, ağrıları yatıştırır, keyif vermektedir. Fakat vücuda alındıktan bir süre sonra halsizliğe, kalp ve solunumun yavaşlamasına, mide bulantısına, baş dönmesi, baş ağrısı gibi belirtilere neden olmaktadır.

Halk arasında kullanılan adları damar, asit, sakız, şıra, haşhaş, karasakız, ilaç ve macundur (Jandarma Genel Komutanlığı, 2021: 18-19; Balcı, 2009; Kızılkaya, 2024).

Zullig ve arkadaşlarına (2015) göre merkezi sinir sistemini yavaşlatan depresanlar bağımlılık yapıcı maddelerdir. Fakat başlangıçta alınan miktar bireyi tatmin etmemeye ve vücutta aynı etkiyi yaratmamaya başlar. Buna maddeye karşı tolerans gelişimi denilmektedir. Birey, uyuşturucu maddenin kendisine ilk yaşattığı hissiyatı duyabilmek için giderek dozunu arttırarak kullanmaktadır (Bayramoğlu Gümüş, 2024).

Jolley ve arkadaşlarına (2015) göre depresanlar alınan doz ve kişinin biyolojik durumuna bağlı olarak farklı etkiler oluşturmaktadır. Depresanların düşük dozda kullanımı sakinleştirip, yatıştırarak kaygı bozuklukları ve uykusuzluk gibi durumların tedavisinde kullanılabilirken yüksek dozda kullanımı bilinç kaybından ölüme kadar ciddi olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir (Bayramoğlu Gümüş, 2024).

Eroin

Bayer fabrikalarında çalışan kimyacı Dreser tarafından 1899 yılında üretilmiştir. Morfinin yarı sentetik bir türevidir. Saf olarak beyaz bir toz halindedir fakat şeker ve kafein gibi malzemeler ile karıştırılarak pembe, gri, kahverengi, siyah renkli halleri de elde edilmektedir. Suda kolayca eriyebilmektedir. Bağımlılık yapıcı etkisi en yüksek uyuşturuculardan biridir. Yaygın olarak damar içine enjekte edilerek kullanılmaktadır. Keyif alınan evreye Rush adı verilmektedir. Bu evreden sonraki durumlarda nabız düşer, solunum yavaşlar, gözler sulanır, burun akıntısı meydana gelir, kişinin konuşması ve hareketleri yavaşlar, dikkati azalır, uyuşukluk ve sakinlik hali görülmektedir. Her defasında bir önceki doz yetersiz gelir kişiyi tatmin etmez doz artışına gidilir. Sokakta kullanılan tabirleri, beyaz, akıtma, beyaz cevher, kız. rüya, beyaz peynir,

yasemin vb.dir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2021: 20-21-22; Kızılkaya, 2024; Demirel, 2025).

Morfin

Adı mitolojideki uyku tanrıçası Morpheus'tan gelen morfin 1803 yılında Sertürner tarafından keşfedilmiştir. Cilt altına enjekte edilen morfin beyinde 30-60 dk. içerisinde etkini maksimum düzeyde göstermektedir. Narkotik etkisi 4-6 saat kadardır. Hastalara terapötik dozda verildiğinde sersemletir, dikkati azaltır, uyku halini arttırır (Özden, 2019).

Merkezi Sinir Sistemini Uyananlar

Kokain

Kokain, koka bitkisinin yapraklarından elde edilen, beyaz renkli toz şeklinde bir maddedir. Refah seviyesi yüksek batı ülkelerinde kullanımı daha yaygındır. Kullanıcı bireylerde öfkeli ve gergin bir ruh hali oluşturmaktadır. Yüksek dozda kullanıldığında ölüme sebep olmaktadır. Grack ismi verilen sigara gibi içilebilir hali de mevcuttur (Gökler & Koçak, 2008; Demirel, 2025).

Koka bitkisi, Peru, Bolivya, Ekvator ve Kolombiya'da yetişmektedir. Alman Kimyacı Niemann tarafından 1860 yılında üretilmiştir. Kokaine çeşitli maddeler katılarak elde edilen krak (Crack) beyaz küçük taş parçacıkları gibi görünmektedir. Genel olarak toz halinde burundan çekilerek kullanılmaktadır. Krak dumanı solunarak ve çekilerek kullanılmaktadır. Sigara içinde de kullanılabilinmektedir. Enerjiyi, uyanıklığı, özgüveni, tokluğu, cinsel isteği, hazzı arttırmaktadır. Sokakta kullanılan adları, altın tozu, Amerikalı, burun açıcı, güzellik, koka, kre, pırlanta, zengin içeceği, pudradır (Jandarma Genel Komutanlığı, 2021: 39-40-41; Balcı, 2009).

Amfetaminler

Alman kimyager Leuckart 1880’li yıllarda üretmiştir. Amfetaminlerin en yaygın kullanılan tablet formu Kaptagondur. Amfetamin burundan çekilerek, ağızdan veya enjeksiyon yoluyla kullanılmaktadır. Kullanıldığında kişiye güven, enerji vermektedir. Uykusuzluğa, huzursuzluğa ve endişeli ruh haline neden olur, kişinin bilişsel durumunu da olumsuz etkilemektedir. Hafıza güçlüklerine, düşünme becerilerinin azalmasına neden olmaktadır. Sokakta kullanılan isimler doping, kaptan, kristal, leblebi, pilot, janttır (Jandarma Genel Komutanlığı, 2021: 27-28).

Lee ve Antin’e (2011) göre Captagon, metamfetamin, ecstasy, amfetamin türünde uyarıcı maddelerdir. Fakat insan bedenindeki tesirleri birbirinden farklıdır (Koçak, 2014).

UNODC’ye (2013) göre ecstasy’i sürekli kullanıldığında beyin fonksiyonlarında hafıza kayıpları, depresyon gibi olumsuz durumlara sebep olmaktadır (Koçak, 2014).

KOM’a (2011) göre Metamfetamin, 1893 yılında japonya’da Nagayoshi Nagai adlı kimyager tarafından üretilmiştir. İkinci dünya savaşında Amerikan, Alman ve Japon ordularındaki askerler tarafından kullanılmıştır. Yüksek düzeyde bağımlılık yapmaktadır (Koçak, 2014).

Pınarcı’ ya (2014) göre Metamfetamin, toz, tablet veya limontuzuna veya cam kırığına benzeyen kristaller şeklindedir. Dumanı solunarak, enjekte etme yöntemiyle damardan alınarak, yutularak veya burundan çekilerek kullanılmaktadır. El ve zihin koordinasyonu gerektiren işlerde dikkati arttırmak amacıyla kullanılmıştır. Bir dönem Şoförler ve öğrenciler arasında kullanımı yaygınlaşmıştır. Açlık ve yorgunluğu da geciktirmektedir. Kalp atışını, vücut sıcaklığını arttırmaktadır. Yüksek dozda kullanıldığında panik atağa, solunum yetmezliği sonucu ölüme

neden olabilmektedir. Uzun süreli kullanımı diş çürümelerine, deride iltihaplanmalara, bellek ve kilo kaybına yol açmaktadır (Koçak, 2014).

Hayal Gösterenler, Halusinojenler

Esrar

Hint keneviri olarak bilinen bitkinin yapraklarının toplanarak kurutulması veya suyunun işlenmesi ile elde edilen yeşil renkli maddedir. Dünya genelinde kullanılan uyuşturucular içinde ilk sırada yer alan esrar, insan bedenine çok hızlı şekilde etki göstermektedir. Yoksunluk belirtilerinin gözlemlenmesi 4-6 haftayı bulmaktadır. Bu durum halk arasında bağımlılık oluşturmadığı yönünde yanlış kanılara neden olmaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2018).

M.Ö. 2800 yıllarında Çin’de kenevir tarımı yapıldığı, Mısır, Mezopotamya ve Orta Doğu’da ilaç olarak kullanıldığı bilinmektedir. Adı Arapça sır anlamına gelen asrar kelimesinden gelmektedir. Toz esrar, baş kısımlarından elde edilen kubar esrar, nakliye kolaylığı için takoz esrar, reçine esrar, damıtılmış likit esrar formları mevcuttur. İnsan sağlığını olumsuz etkilemektedir. Kullanan bireylerde Kalp krizi riski, hayal görme, hafıza problemleri, zehirlenme, kronik bronşit, psikotik belirtiler ve şizofreni, bulantı, iştah artışı, denge kaybı, korku ve anksiyete gibi durumlara rastlanmaktadır. Sokak dilinde afgan, anten, aşk otu, cennet, gogo, nane, yeşil, kubar, kene, çalı vb. olarak isimlendirilmektedir (Jandarma Genel Komutanlığı, 2021: 46-49).

Sentetik Kannabinoidler

Bonzai veya Jamaika olarak da bilinmektedir. Özseker’e göre (2017) bireyleri kısa sürede bağımlı hale getiren bonzai, genellikle sigara içerisine sarılarak tüketilmektedir. Etkisini. 10

dakika içerisinde göstermektedir. Etkisi 2-6 saat devam etmektedir (Demirel, 2025).

Bonzai' ye ülkemizde ilk kez 2010 yılında rastlanmıştır. Çok sayıda ölüme neden olmasıyla nitelikli uyuşturucu olarak kabul edilmiş, ticaretini yapan şahısların cezaları arttırılmıştır. Pipo, nargile, sigara veya dumanını içine çekerek kova denilen bir yöntemle tüketilmektedir. Kalbi, böbrekleri, beyni olumsuz etkilemektedir. Gerginlik, huzursuzluk, sesler duyma, hayaller görme, panik atak ve intihar düşünceleri gibi olağan dışı davranışlara neden olmaktadır (Jandarma Genel Komutanlığı, 58-60).

LSD

Sınar'a (2015) göre 1934 yılında Albert Hofmann tarafından üretilmiştir. Yarı sentetiktir. Halüsinasyonlara, algı değişikliklerine ve düşünce karmaşasına neden olmaktadır. Çavdarın nemlendirilmesiyle oluşan çavdarmahmuzunun birtakım maddeler ile kimyasal etkileşimleri sonucu üretilmektedir (Demirel, 2025).

LSD çözeltisin kâğıtlara emdirilerek küçük kare parçalar şeklinde tüketilmektedir. Sıkça kullanılan sokak adları asit, likit, pul, lcd, şeker, triptir (Jandarma Genel Komutanlığı, 63).

Yasa Dışı Madde Kullanım Bozukluğu

Koob & Volkow'a (2010) göre herhangi bir maddeye karşı denetim altında tutulamayan istek, maddeyi kullanma yönünde devamlı olarak içsel güdülenme yaşanması madde bağımlılığı olarak tanımlanmaktadır. Genetik, çevresel, psikolojik faktörler bireyin madde kullanımına olan yatkınlığını, yönelim ve istek halini etkilemektedir. Madde kullanan bireyde beyindeki ödül sisteminin uyarılarak dopamin salgılanması, vücutta biyolojik olarak yaşanan bir reaksiyondur. Dopamin kişide başarı hissiyatı, mutluluk ve zevk hali oluşturarak vücudun madde isteğini pekiştirmektedir. Bu iyi

oluş hali, bireyin madde kullanımı davranışını tekrar ettirmesine, bağımlılığın devam etmesine neden olmaktadır (Bayramoğlu Gümüş, 2024; Babahanoğlu, 2024).

Uzbay'a (2023) göre bireyin fiziksel, ruhsal, sosyal olarak zarar görmesine rağmen maddeyi kullanma yönünde sürekli olarak istek duyması bağımlılık olarak tanımlanmaktadır (Kızılkaya, 2024).

Madde bağımlısı bireyler, yaşamlarında çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Madde kullanımı fiziksel olarak gözlerde kızarıklık, burunda akıntı, bulantı, uykusuzluk ve yorgunluk, diş çürümesi, kilo kaybı, vücutta yara dökme, beyinsel fonksiyonların yavaşlaması, hafıza sorunları, halüsinasyonlar vb. pek çok olumsuzluğa sebep olmaktadır. Bireyleri sosyal, psikolojik, ekonomik olarak da etkilemektedir. Maddeye ulaşmak için paraya ihtiyaç duyarak çevresinden borç alma, kazandığını, birikimini bu amaçta harcama, ailesini para verme konusunda zorlama, tehdit etme, hırsızlık yapma, fuhuşa sürüklenme, madde ticaretine başlama gibi ekonomik sıkıntılar ve suçlar meydana gelmektedir. Sosyal çevrede etiketlenme, dışlanma veya madde kullanan arkadaş gruplarınca kabul görme gibi durumlar oluşmaktadır. Bireyin yaşam kalitesini zamanla düşürerek her alanda işlevselliğini azalttığı yadsınamayan bir gerçektir. Araştırmalarda yasadışı madde kullanımı ile suç, cinsiyet, yaş, eğitim gibi değişkenlerin ilişkileri incelenmiştir. 2019 Türkiye Uyuşturucu Raporu ve 2020 Narkolog Projesi Analizine göre maddeye başlamanın nedeni meraktır, kişiler sonrasında ise sorunlarını unutmak maksadıyla kullanmaya devam etmektedir. Kullanıcıların %98 inin erkek olduğu, yaş aralığı olarak ise en çok 25-29 yaş arasında görüldüğü, medeni durum olarak bekârlar da daha yaygın olduğu tespit edilmiştir (Tekeli, 2024; Koçak, 2014).

Ruhsal hastalıkların tanımlanması ve sınıflandırılması elkitabında (DSM-V) geçen dokuz belirtinin üç tanesi 12 aylık süreçte bireyde görülmesi durumunda madde bağımlılığı tanısı koymak mümkündür. Bu belirtiler:

1. Maddeyi kullanma yönünde duyulan güçlü istek
2. Madde kullanımını sonlandıramama ve bu durumun farkında olma
3. Bırakmaya çalışırken yoksunluk belirtilerini hissetmemek için maddeyi kullanma
4. Bırakılınca fizyolojik olarak etkilenme
5. Maddeye karşı tolerans geliştirme giderek artan dozda kullanım
6. Kullanım biçiminin yerleşmesi
7. Keyif ve eğlence olarak en güçlü seçenek haline gelmesi
8. Zarar görülmesine rağmen devam edilmesi
9. Ara verildikten sonra tekrar kullanılması durumunda bağımlılık belirtilerinin hızla ortaya çıkmasıdır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013).

Maddelerin bir kez kullanılması dahi bağımlılık oluşması için yeterlidir. Bu risk sebebiyle maddeler tek seferlik de olsa denenmemelidir (Koçak, 2014).

Yasadışı madde kullanımı bireylerde sağlık problemleri oluşturmaktadır. Olumsuz ruh halini değiştirmek, psikolojik veya ailesel sorunlar, sosyal çevrede kabul görmek, merak, eğlence gibi çeşitle nedenlerle başlayan bağımlılık süreci bireyi dönüşü zor bir çıkmaza sürükleyebilmektedir. ‘Bir kereden bir şey olmaz’ denilerek bağımlılığa ilk adım atılmaktadır. Günümüzde bağımlılık, bireysel bir sorun olmaktan çıkarak toplumsal bir sorun haline gelmiştir. Mücadele edilmediği takdirde toplumsal yaşamı derinden etkileyen pek çok sorunu beraberinde getirecektir (Uyar ve Kırac, 2021).

Yasadışı Madde Kullanım Bozukluğu ile Mücadele

Anayasamızın 58. Maddesinde, devlet istiklal ve Cumhuriyetimizin emanet edildiği gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü

alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır, ifadeleri yer almaktadır. Bu maddeye istinaden tüm kamu kurum ve kuruluşları gerekli tedbir ve işlemleri yapmakla mükelleftir. Yapılan faaliyetler yasadışı maddelerin arzı ile mücadele, bu maddelerin kullanımının önlenmesi eğitimleri, bağımlıların tedavi ve iyileştirme süreçleridir. 5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununa göre yasadışı maddelerin arzı ile mücadele kavramı yasadışı maddelerin kaçakçılığı, nakledilmesi, bulundurulması, depolanması veya satışı gibi eylemleri kapsamaktadır. Bu mücadelede etkin rol oynayan kurumlar ise Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü ve Sahil Güvenlik Komutanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Adli Tıp Kurumu, Mali Suçlar Araştırma Kurulu Başkanlığı, Sağlık Bakanlığı İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumlarıdır. Türkiye’de yasadışı madde kullanımına olan talebi azaltmaya ve bu konudaki bilinç düzeyini arttırmaya yönelik faaliyetler de mevcuttur. Bu faaliyetler Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları ve Üniversiteler tarafından icra edilmektedir. Yasadışı madde kullanımını engellemek adına önleyici tedbirler alınmaktadır. Kurumlar tarafından gençlere yetkin kişilerce doğru bilgiler verilerek gençlerin yasadışı maddelerin etki ve zararları hakkında farkındalık kazanmaları için yapılan seminer, sunum vb. faaliyetler önem taşımaktadır. Ailelerin ve bireylerin bilgilendirilmesi koruyucu bir faktördür. Kullanıcıların ve ailelerinin birçoğunun bu konuda yetersiz bilgi sahibi oldukları yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir. Madde kullanımını özendirmemeye, bu konuda farkındalık yaratmaya çalışırken bireylerde merak uyandırılmamasına dikkat edilmesi konusunda da görüşler mevcuttur (Koçak, 2014; Gökçegöz, 2014).

Yasadışı madde kullanımı ile mücadelede talebin azaltılması yani bireylerin farkındalıklarının arttırılarak başlamalarının önlenmesi gerekmektedir. Arzın azaltılarak üretiminin denetimli olması sağlanmalıdır. Yasadışı madde trafiğinin, akışının kontrol altına alınması, ulusal ve Uluslararası düzeyde ticaretini denetim altında tutularak kaçakçılığın men edilmesi önemli ve kritiktir. Madde bağımlılarının tedavi edilmesi, topluma kazandırılması hedeflenmelidir (Gökler & Koçak, 2008).

Sağlık Bakanlığı (2017) yasadışı madde kullanımı ile mücadele konusunda hem personellerine hizmetiçi eğitimler vermekte hem de “Bağımlı Hastalar İçin Rehabilitasyon Modeli” (BAHAR) projesi ve “Alo 191 Uyuşturucu İle Mücadele Danışma ve Destek Hattı” gibi hizmetler sunmaktadır (Ateş & Banazlı, 2020).

Türkiye yasadışı madde ile mücadelede Ulusal Uyuşturucu Politika ve Strateji Belgesini uygulamaktadır. Bu kapsamda, yasadışı madde suçları insanlık suçu olarak kabul edilmektedir. Yasadışı madde kaçakçılığı ile mücadelede tolerans göstermemektedir. Ortaya çıkan yeni maddelere karşı hızlı ve etkin müdahaleyi hedeflemekte, yasadışı madde ticaretinin terör finansmanı olarak kullanımını önlemeye çalışmaktadır. Bağımlılığı bir hastalık olarak görerek kurumlar arasında işbirliği içinde önleme faaliyetlerini arttırmakta ve bağımlıların tedavisin yönelik hizmetler sunulmaktadır (Gökçegöz, 2014).

Yasadışı Madde Kullanım Bozukluğu ile Mücadelede Jandarmanın Rolünün Değerlendirilmesi

Türkiye’de yasadışı madde kullanımı ile mücadele faaliyetlerinde kritik öneme sahip kurumlardan biri de Jandarma Genel Komutanlığıdır. Sorumluluk sahası yüz ölçümü olarak Türkiye’nin %92’sine tekâmül etmektedir. Genel olarak polis görev sahası dışında il ve ilçe belediye sınırları dışındaki kırsal kesimlerde

mülki, askeri ve adli görevlerini icra etmektedir. Emniyet ve asayiş sağlamak, korumak kollamak, kaçakçılığı men, takip ve tahkik etmek, suç işlenmesini önlemek için gerekli önlemleri almak ve uygulamak ve verilen diğer görevleri yapmakla görevlidir. İşlenmiş suçlarla ilgili olarak kanunlarda geçen işlemleri yapmakta ve ilgili adli görevleri yerine getirmektedir. Ulusal Uyuşturucu Strateji ve Eylem Planları ile yasadışı maddelerin kaçakçılığıyla mücadelesini sürdürmektedir. Coğrafi olarak Türkiye; Avrupa ülkeleri ile Asya ve Afrika ülkeleri arasında köprü konumunda bulunmaktadır. Bu nedenle yasadışı madde kaçakçılığına karşı ülke sınırlarından itibaren tedbir alınmaktadır. Yasadışı maddelerin piyasaya sunumunun önüne geçilmektedir. Yasadışı madde kullanan bireylere işlem yapılarak yaptırım uygulanmasını sağlamanın yanında bu kişilerle bağlantılı organize suç örgütleri tespit edilerek çökertilmektedir. Ayrıca hedef kitlenin yasadışı maddeler konusunda bilgilendirilerek başlama oranının, talebin azaltılması faaliyetleri icra edilmektedir (Koçak,2014; İçişleri Bakanlığı, 2020).

Collins vd. (2007) göre yasadışı madde bağımlılığı ile etkili bir şekilde mücadele edilebilmesi için emniyet güçlerinin teknolojik altyapılarını sürekli olarak geliştirip güncellemesi, uluslararası işbirliğini sağlaması gerekmektedir çünkü yasadışı madde kaçakçılığı yapan suç örgütleri yeni yöntemler bularak yayılım göstermektedir, 19. Yüzyıldan bugüne kadar ülkemizde hizmet veren jandarma kullandığı teknik imkân ve kabiliyetlerini sürekli attırarak envanterine yeni malzemeler, cihazlar eklemektedir (Bayramoğlu Gümüş, 2024).

Jandarmanın sorumluluk sahasında icra ettiği önleyici kolluk devriyelerinde vatandaşlara yönelik toplum destekli güvenlik hizmetleri kapsamında yasadışı madde kullanımının zararları konusunda vereceği bilgiler, dağıtacağı broşürler çok değerlidir. Uyuşturucunun ileri boyutta yayıldığı bölgelerin tespit edilerek buralara alanında yetkin personeller görevlendirilmelidir. Ticaretin

yoğunlaştığı yerlerde denetimler yapılmaktadır. Özellikle yasadışı madde kullanımının olabileceği umuma açık eğlence yerleri kontrol edilmektedir. 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunundaki 191.maddede; kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan, kabul eden veya bulunduran ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırıldığı hükmü yer almaktadır. 188’ inci maddesinde ise uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun 20 yıldan 30 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırıldığı belirtilmektedir. Tüm bu bahsi geçen fiiller suç teşkil ettiğinden bu suçlardan yakalanan ve işlem yapılan şahıslara tedavi süreçleri hakkında bilgi verilmesinin, yönlendirilmesinin mücadele kapsamında etkili olabileceği değerlendirilmektedir (Koçanlı, 2020; Tekeli, 2024).

Yasadışı maddelerin kullanımına başlama yaşı gittikçe düşmektedir. Bu maddeler ise gün geçtikçe çeşitlenmekte, listeye bir yenisi eklenmektedir. Maddeye ulaşımın kolaylaşması ve teknolojik gelişmeler, sanal ortamlarda yaşanan etkileşimler, özentilik yasadışı madde kullanımı ile mücadeleyi zorunlu kılmaktadır. Herhangi bir şüpheli durum söz konusu olduğunda 112 ihbar hattını arayarak, UYUMA mobil uygulamasını kullanarak tek bir tuşla jandarmaya bilgi verilebilmektedir. Valilikler bünyesindeki Açık Kapı Projesi kapsamında vatandaşlar bizzat müracaat ederek tedavi, bağımlılıkla mücadele konusunda yönlendirme alabilmektedir. AMATEM’ler de gönüllü olarak başvuran herkese hizmet vermektedir. Jandarma genel komutanlığı, bağımlılık yapıcı maddelerin arzı ile mücadelede öncelikle kendi personellerini eğiterek yetkinliklerini arttırmakta eğitici personeller belirlemektedir. Jandarma ekiplerince ‘En İyi Narkotik Polisi Anne’ projesi kapsamında anne ve anne adaylarını bilgilendirmek ve farkındalık oluşturmak amacıyla çeşitli yerlerde eğitim faaliyetleri icra edilmektedir. Toplumun en küçük yapı taşı ailedir ve eğitim ailede başlamaktadır, yeni nesilleri de yetiştirecek olan annelerimizdir. Bir çocuğun madde kullandığını ailede ilk

olarak anne fark edebilir bu sebeple geliştirilen projeye ve yasadışı maddelere yönelik verilen diğer eğitimlere istekli her vatandaş katılabilmektedir. Vatandaşlara uyuşturucu maddelerin zararları konusunda broşürler dağıtılmaktadır. Ayrıca suça konu yasadışı malzemelerin yakalanmasına yönelik katkıda bulunan, yakalanmasını sağlayan, bilgi veren vatandaşlara ikramiye ödemesi de yapılmaktadır. (Jandarma Genel Komutanlığı, 2024).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Yasadışı madde kullanım bozukluğu, bireyleri biyolojik, psikolojik ve sosyal olarak çökerten, toplumsal huzuru ve güvenliği tehdit eden ülkemiz açısından stratejik olarak ele alınmakta olan kritik bir sorundur. Yasadışı maddelerin insan vücudunda oluşturduğu etkiyle birey hızlı bir şekilde bağımlılık döngüsünün içine girmektedir. Günümüzde yasadışı maddelere yönelik artan talep ile organize suç örgütleri varlığını devam ettirmekte ve teröre finansman sağlanmaktadır. Bu sebeple yasadışı madde kullanım bozukluğu ile mücadele sadece bir sağlık sorunu ya da adli vaka değil ulusal bütünlüğümüzü tehdit eden bir sorundur.

Türkiye konumu itibari ile yasadışı madde kaçakçılığına maruz kalmaktadır. Bu durum güvenlik güçlerinin yasadışı maddelerin ele geçirilmesine yönelik operasyon ve faaliyetlerini zorunlu kılmaktadır. Jandarma, teknik imkân ve kabiliyetleri, alanında yetişmiş uzman personelleri ile geniş bir sorumluluk sahasında yasadışı maddelerin arzı ve kullanımı ile mücadele etmektedir. Yasadışı maddelerin üretiminin, nakledilmesi ve dağıtılmasının önlenmesinde, suç örgütlerinin tespit edilerek çökertilmesinde, yasadışı maddeye ulaşılabilirliğin azaltılmasında etkin rol oynamaktadır. Ayrıca risk gruplarına yönelik bilgilendirme ve farkındalık çalışmalarını sistematik olarak yürütmektedir. Yasadışı madde ile mücadelede önleyici ve müdahaleci görevler üstlenmektedir.

Yapılan araştırmalar, yasadışı madde kullanımına başlama yaşının düşmekte olduğunu ve madde çeşitlerinin arttığını göstermektedir bu sebeple mücadele yöntemleri de geliştirilmeli ve arttırılmalıdır. Teknik imkân ve kabiliyetlerin geliştirilmesi, artan istihbarat faaliyetleri, kurumlar arası işbirliği ve bilinç düzeyi yüksek bir toplum ile daha etkin bir mücadele yapılabilir. Ailelere yönelik farkındalık faaliyetleri ile de erken tespitler ve müdahaleler yapılabilir.

Yasadışı madde kullanım bozukluğu ile mücadelede devletimizin tüm kurumlarının eşgüdüm içinde sürekli ve kararlı olması gerekmektedir. Jandarma, icra ettiği operasyonlar ve aldığı önleyici tedbirler, topluma yönelik eğitim hizmetleri ile önemli rol üstlenmektedir. Yasadışı madde ile mücadelede taviz verilemez, mücadelenin zorunluluğu tartışılmaz bir gerçektir.

Özellikle genç nüfusun korunması ve toplumsal bilinç düzeyinin artırılması amacıyla yürütülen bilgilendirme ve önleyici faaliyetler, Jandarma tarafından hem operasyonel hem de eğitim odaklı olarak sistemli bir şekilde yürütülmektedir. Geniş sorumluluk sahası ve teknik kapasitesiyle Jandarma, sadece suçun önlenmesinde değil, aynı zamanda risk gruplarının farkındalığını artırmaya yönelik çalışmalarla da mücadelenin etkinliğini yükseltmektedir. Bu kapsamda, ailelerin erken tespit ve müdahale süreçlerinde aktif rol almaları sağlanmakta, toplumsal işbirliği desteklenmektedir. Sonuç olarak, yasadışı maddeyle mücadelede kurumsal kararlılık ve eşgüdümün önemi her geçen gün artmakta; toplumsal huzurun tesisi için tüm kurumlarca tavizsiz bir yaklaşım benimsenmektedir.

Jandarma tarafından yasadışı madde kullanımı ile mücadele kapsamında hazırlanıp dağıtılan broşürlerden bazıları aşağıdaki gibidir (Broşür 1 ve Broşür 2):

KAYNAKÇA

Amerikan Psikiyatri Birliği. (2013). Ruhsal bozuklukların tanı ve istatistik el kitabı (5. Baskı).

Ateş, H. & Banazılı, M. (2020). Türkiye’de uyuşturucu madde bağımlılığıyla mücadele: Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı raporları üzerinden bir inceleme. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 63–80.

Babahanoğlu, R. (2024). Madde bağımlısı gence yönelik sosyal hizmet müdahalesi. G. Erükçü Akbaş & M. F. Afyonoğlu (Ed.), *Sosyal hizmet uygulamasında vaka sunumları: Teoriden pratiğe bir köprü* içinde (145–160), Nobel Yayınevi.

Balcı, M. (2009). *Türk ceza kanununda uyuşturucu madde ticareti suçları (TCK m.188)*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.

Bayramoğlu Gümüş, S. (2024). *Uyuşturucu madde bağımlılığı ile suç arasındaki ilişki ve suçun azaltılmasında emniyet güçlerinin rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.

Collins, S. E., Lonczak, H. S. ve Clifasefi, S. L. (2017). Seattle's Law Enforcement Assisted Diversion (LEAD): Program effects on recidivism outcomes. *Evaluation and Program Planning*, 64, 49–56.

Demirel, H. (2025). *Tarihsel süreç içerisinde Türk ceza kanununda uyuşturucu madde ticareti suçu*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Efeoğlu Özşeker, P. Dip, A. Dağlıoğlu, N. & Gülmen, M. K. (2017). Sentetik kannabinoidler: Yeni nesil esrar. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 21(1), 35–37.

Gökçegöz, F. (2014). Uyuşturucu–uyarıcı madde (narkotik) suçlarına yönelik mücadele stratejileri. F. M. Harmancı, M. Gözübenli ve C. Zengin (Ed.), *Güvenlik sektöründe temel stratejiler* içinde (121–139), Nobel Yayınevi.

Gökler, R. & Koçak, R. (2008). Uyuşturucu ve madde bağımlılığı. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1, 89–104.

Harman, A. (2022). *Türk ceza hukukunda uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.

<http://www.tdk.gov.tr>

Jandarma Genel Komutanlığı (2024, 1 Kasım). <https://www.jandarma.gov.tr/asayis/narkotik-suclarla-mucadele-daire-baskanligi> adresinden 30 Ekim 2025 tarihinde alınmıştır.

Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele. (2007). *Kaçakçılık ve organize suçlarla mücadele* (5. baskı). Emniyet Genel Müdürlüğü.

Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı. (2011). *Metamfetamin*. EGM KOM Daire Başkanlığı Yayınları.

Karakartal, D. (2020). Uyuşturucu madde bağımlılığı ve suç ilişkisi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 6(14), 614–623.

Kızılkaya, R. (2024). *Türkiye’de uyuşturucu ve uyuşturucu maddelerle mücadele (1923–1950)*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Koçak, N. (2014). *Türkiye’de uyuşturucu madde kullanımını etkileyen faktörler*. Polis Akademisi.

Koçanlı, M. (2020). Uyuşturucu madde bağımlılığında ailenin etkisi ve bağımlı sayısının azaltılmasında jandarmanın etkinliği: İstanbul’da bir uygulama. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2(4).

Koob, G. F., & Volkow, N. D. (2010). Neurocircuitry of addiction. *Neuropsychopharmacology*, 35(1), 217–238.

Lee, J. P. Ve Antin, T. M. J. (2011). How do researchers categorize drugs, and how do drug users categorize them? *Contemporary Drug Problems*, 38, Fall.

Öztürk, F. (2023). Uyuşturucu madde bağımlılığı ve Türkiye’de uyuşturucu madde kullanımının incelenmesi. *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 47(3), 1071–1083.

Pınarcı, M. (2014). *Uyuşturucu sorunu ve mücadele politikası*. Adalet Yayınları.

Sınar, H. (2015). *Disiplinler arası ve ceza hukuku boyutlarıyla uyuşturucu madde bağımlılığı ve ticaretiyle mücadele* (1. baskı). Lale Yayıncılık.

Tekeli, E. (2024). *Uyuşturucu madde ticareti ve kullanımı suçundan hüküm giyenlerin bazı değişkenlere bağlı olarak profillerinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi.

Tekgöz Obuz, A. (2021). Uyuşturucu madde bağımlılığı. S. Uyar ve R. Kırac (Ed.), *Davranışsal boyutları ile sağlık içinde* (1. baskı, s. 173–184). Nobel Akademik.

Uzbay, T. (2023). Madde bağımlılığının tarihçesi, tanımı, genel bilgiler ve bağımlılık yapan maddeler. <https://e-kutuphane.teb.org.tr/pdf>.

5. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE MADDE BAĞIMLILIĞININ YASAL ÇERÇEVESİ VE KURUMLARARASI KOORDİNASYON

Büşra BAŞAR*

GİRİŞ

Bağımlılık, kişinin hayatında birden fazla alanda olumsuz sonuçlar yaşanmasına rağmen en az bir madde ya da davranışa yönelik önlenemez bir arzu duyma, ulaşmaya yönelik fazla zaman harcama, ulaşılamadığında da bedensel ve/veya ruhsal belirtilerin oluşması şeklinde tanımlanmaktadır. Bağımlılık, kişinin madde ya

* Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Adli Bilimler Ana Bilim Dalı,
Çorum. pdbasarbusra@gmail.com

da davranış üzerindeki kontrol yetisinin kaybolmasını ifade eder (Kızıldaş ve Tuncay, 2021).

Madde kullanım bozukluğu bir beyin hastalığıdır. Bireyin, maddeye teması ile birlikte beyin ödöl sisteminde doğal ödöl vericilerinden daha yoğun, ani ve şiddetli dopamin salgılanmaya başlar. Zaman içerisinde salgılanan bu dopamin miktarının çokluğu ile beyin kendini koruma altına alarak dopamin reseptörlerini azaltır. Gerçekleşen azalma ile kullanılan madde miktarı beklenen haz seviyesini sağlayamaz ve maddeye karşı tolerans gelişmiş olur. Aynı etkiyi elde edebilmek için daha fazla madde kullanımı gerekli hale gelir. Başta yoğun haz elde etmek için kullanılan madde artık yoksunluk karşısında oluşan belirtilerden kaçınmak için kullanılmaya başlanır. Bağımlılık döngüsü olarak ifade edilen bu süreç, birey için iyileşme ve tekrarlama dönemleri ile birlikte uzun bir tedavi sürecini gerekli kılan kronik bir hastalık olarak karşımıza çıkar (Mutlu, 2018).

Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı beşinci baskısında (DSM V) madde bağımlılığı, madde ile ilişkili bozukluklar ve bağımlılık bozukluğu başlığında “Madde Kullanım Bozukluğu” olarak ele alınmaktadır. DSM-V madde kullanım bozukluğu için son 12 aylık dönemde madde kullanmak için yoğun istek duyma, maddeyi temin etmek için zaman harcama, tasarlanandan daha fazla ve uzun süreli madde tüketimi, tolerans, yoksunluk, maddeyi bırakmak ya da kontrol altında tutmak için yoğun çaba harcama, önceden yapıp keyif aldığı aktiviteleri yerine getirememe, maddenin yol açtığı sorunlara rağmen madde kullanımını sürdürme, işlevselliğin etkilenmesi, riskli durumlarda da madde kullanma ve maddeye bağlı yasal sorunlar yaşama, tanı kriterlerini belirtmiştir (DSM V, 2013; Dikeç ve ark., 2025).

DSM-5'te ise madde bağımlılığına yol açan maddeler bireylerde yarattığı bilişsel ve davranışsal etkiler açısından on grupta incelenmiştir. Sırasıyla bunlar: alkol, kafein, esrar, halusinojenler (farklı kategorilerdeki fensiklidin ve diğer halusinojenler), inhalanlar, opiyatlar, sedatif-hipnotik ve anksiyolitikler, stimulanlar (amfetamin, kokain ve diğer stimulanlar), nikotin ve diğer bilinmeyen maddeler şeklinde sıralanmaktadır (DSM 5-TR, 2013; Dikeç ve ark., 2025).

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde madde kullanım bozukluğu, madde kullanımının birey ve toplum bağlamında nedenleri ve etkileri, madde kullanımına dair dünyadan ve ülkemizden sayısal veriler aktarılmaktadır. Ulusal ve uluslararası alanda madde kullanımı ile ilgili mevzuatlar ve bu mevzuatlar kapsamında ülkemizde bağımlılık ile mücadele için gerçekleştirilen projeler sırasıyla ele alınmaktadır.

Madde Kullanımının Nedenleri ve Etkileri

Madde kullanım bozukluğu kompleks bir bozukluktur. İçerisinde biyopsikososyal nedenleri barındırmaktadır. Sosyokültürel nedenler, biyolojik ve genetik nedenler, ekonomik ve sosyal nedenler olarak 3 kategori içerisinde bu nedenler gruplandırılabilir.

Sosyokültürel Nedenler:

- **Aile ve Çevresel Faktörler:** Uyuşturucu madde kullanımının yaygın olduğu bir aile veya çevrede yetişen bireyler, bu davranışı normalleştirebilir ve kullanma olasılığı artar (National Institute on Drug Abuse, 2024; Altuntaş, 2025).

- Arkadaş Baskısı: Sosyal çevre ve arkadaş gruplarının etkisi, özellikle gençlerde uyuşturucu kullanımına başlamada önemli bir rol oynar (Koob ve Volkow 2010; Altuntaş, 2025).
- Medya ve Popüler Kültür: Medya ve popüler kültür, uyuşturucu madde kullanımını özendirir ve normalleştirir (Marshall, 1999; Altuntaş, 2025).

Biyolojik ve Genetik Nedenler

- Genetik Yatkınlık: Genetik faktörler, bireylerin uyuşturucu maddelere bağımlılık geliştirme olasılığını artırabilir. Ailede madde bağımlılığı geçmişi olan bireyler daha yüksek risk altındadır (Koob & Volkow, 2010; Altuntaş, 2025).
- Biyokimyasal Dengesizlikler: Beyindeki kimyasal dengesizlikler ve nörotransmitterler, madde bağımlılığına yatkınlığı artırabilir (Marshall, 1999: 381-400; Altuntaş, 2025).

Ekonomik ve Sosyal Nedenler

- Yoksulluk ve İşsizlik: Ekonomik zorluklar, işsizlik ve gelecek kaygısı, bireyleri uyuşturucu madde kullanımına yönlendirebilir (National Institute on Drug Abuse, 2024; Altuntaş, 2025).
- Sosyal İzolasyon: Sosyal ilişkilerden kopma, yalnızlık ve toplumsal dışlanma, uyuşturucu madde kullanımını artırabilir (Marshall, 1999; Altuntaş, 2025).

Günlük yaşantıdan kaynaklı kaygı oluşturan ve stres seviyesini arttıran olaylardan kaçış ve rahatlama isteği, düşük benlik

algısı ve toplumsal kabul görme düşüncesi, özellikle adolesan gruplarda merak duygusu ile maddeye yönelme gözlenebilmektedir.

Bağımlılık yapıcı maddeler, birey ve toplum üzerinde çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Dolayısıyla Altuntaş'a (2025) göre Tablo 1'de madde kullanımının etkileri gruplandırılmıştır.

Tablo 1: Madde Kullanım Etkileri

Fiziksel Etki:	Bağımlılık	Sağlık Riski	Sorunları/Ölüm Riski
		• Kalp rahatsızlıkları • Karaciğer ve böbrek hasarı • Solunum problemleri • Enfeksiyonlar	
Psikolojik Etki:	Ruhsal Bozukluklar • Depresyon • Anksiyete • Paranoya • Şizofreni	Bilişsel Bozukluklar • Hafıza sorunları • Odaklanmada güçlük • Karar vermede ve problem çözmede sorun	
Sosyal Etki:	Aile ve İlişki Problemleri • Aile içi şiddet • Boşanma • Sosyal izolasyon	Suç ve Yasal Sorunlar • Hırsızlık • Yaralama • Uyuşturucu ticareti	
Ekonomik Etki:	İş ve Kariyer Sorunları • İş performansının düşmesi • İş kaybı • Kariyer sorunlarına	Tedavi ve Maaliyetleri • Bağımlılık tedavisi • Sağlık hizmetleri	

Kaynak: Altuntaş, (2025).

Madde Bağımlılığı İle İlgili İstatistikler

Dünyada ve Türkiye’de madde kullanım sayısı sürekli bir artış göstermektedir. Nedenleri ve etkileri bakımından değerlendirildiğinde bireysel ve toplumsal açıdan ağır sonuçlara yol açması ve yaygınlığının giderek artması ile önemli bir halk sorunu haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) 2025 yılında yayınlanan raporunda en az bir kez uyuşturucu kullandığını belirten kişi sayısı yaklaşık 316 milyon olarak belirtilmiştir. Bu sayı 15-64 yaş aralığındaki nüfusun % 6’sını oluşturmaktadır. En yaygın kullanılan madde yaklaşık 244 milyon kişinin kullanımı ile kannabis¹ olmuştur (UNODC, 2025).

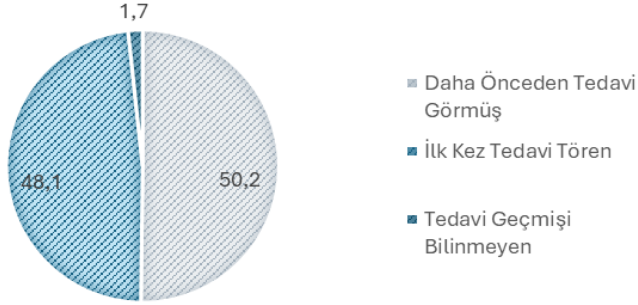
Dünya’da madde kullanım bozukluğu bulunan yaklaşık 64 milyon kişi bulunmaktadır. Tedavi süreçlerine erişim açısından incelendiğinde bu sayısının yalnızca %8-9’luk diliminde yer alan kişiler sağlık hizmetlerinden yararlanmaktadır (UNODC, 2025).

Türkiye’de madde kullanım bozukluğu ile 2024 yılında ayaktan tedavi için sağlık kuruluşlarına 390.778 başvuru olmuştur. Bu başvuruların 165.651’i denetimli serbestlik kapsamında yapılmıştır. Başvuranların %48,1’ini ilk defa tedavi alan kişiler, %50,2’ini önceden tedavi gören kişiler oluşturmaktadır (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2025).

Tablo 2: 2024 Yılında Tedavi Merkezlerine Başvuran Hastaların Dağılımı -%- (Sağlık Bakanlığı, 2025)

¹ Kannabis: Kenevir olarak da bilinen bir bitkidir. Tekstil ve tıp sektöründe kullanılmaktadır. Keyif verici olarak kullanımı da bulunmaktadır (Kara ve Bektaş, 2025)

2024 YILINDA TEDAVİ
MERKEZLERİNE BAŞVURAN
HASTALARIN DAĞILIMI - % -

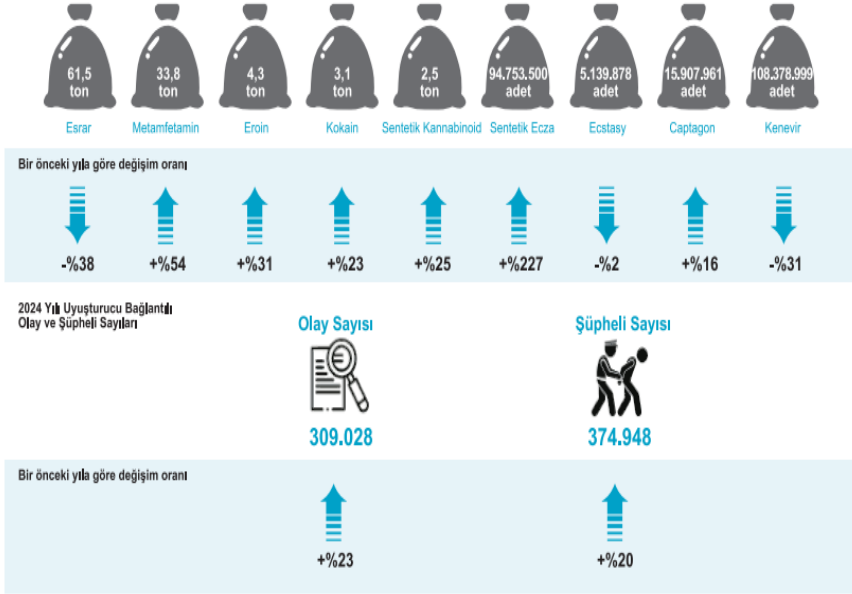
Madde kullanımı ile mücadelede maddeye ulaşımın önlenmesi önem arz etmektedir. Narkotik Suçlarla Mücadele Başkanlığı'nın 2025 Uyuşturucu raporunda uyuşturucuya bağlı olay sayısı bir önceki yıldan %23 artış göstererek 309.028 olarak açıklanmıştır. Metamfetamin,¹ sentetik kannabinoid (bonzai)² ve sentetik ecza türlerinde ciddi bir artış gözlenmiştir (TUBİM, 2025).

Tablo 3: 2024 Yılı Uyuşturucu Madde Yakalama Miktarları ve Dağılım (TUBİM, 2025).

¹ Metamfetamin: Amfetamin türevidir, uyarıcı etki yapar (Ögel, 2010).

² Sentetik kannabinoid: Esrar benzeri etki yaratan bir uyuşturucudur. Psikoaktif reaksiyonlara neden olur.

2024 Yılı Uyuşturucu Madde Yakalama Miktarları

Bağımlılıkla ilgili Türkiye’deki Yasal Düzenlemeler

Dünya’da yaygınlığı giderek artan ve tehlikeli bir halk sağlığı sorunu olarak karşımıza çıkan madde kullanımı ile mücadelede uluslararası ve ulusal çalışmalar yapılmıştır. Yasal düzenlemeler ile koruyucu, önleyici ve müdahale edici yöntemler geliştirilerek madde kullanımının önlenmesi hedeflenmiştir.

Türkiye küresel uyuşturucu madde kontrol sisteminin temel sütunları olarak kabul edilen, başta 1961 Tek Sözleşmesi, 1971 Psikotrop Maddeler Sözleşmesi, 1988 Birleşmiş Milletler (BM) Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığı ile Mücadele Sözleşmesi ve 1961 Tek Sözleşmesini tadil eden 1972 Protokolü olmak üzere uyuşturucu ile mücadele alanında yürürlükte olan uluslararası sözleşmelere taraf bir ülkedir (Narkotik Suçlarla Mücadele Başkanlığı, Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2025).

Ulusal mevzuatta yer alan yasal düzenlemeler ile bağımlılık ile mücadelede uluslararası sözleşmelerin desteklenmesi sağlanmıştır. Türkiye'nin bağımlılıkla mücadelede uyguladığı yasal düzenlemeler Altuntaş'a (2025) göre şu şekilde sınıflandırılmaktadır;

- **2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası:** 1982 Anayasa'sı ile uyuşturucu madde ve suç kapsamında gençliğin korunması devletin yükümlülüğü olarak ele alınmıştır.
- **5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu:** Uyuşturucu ile ilgili suçların cezai düzenlemesi ve tedavi, denetimli serbestlik uygulaması kanun kapsamında değerlendirilmektedir.
- **2313 Sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun:** 1933 yılında yürürlüğe giren kanun uyuşturucu ve uyarıcı maddeler tanımlanmış ve sınıflandırılmıştır. Uyuşturucu maddelerin kontrolünü sağlayıcı düzenlemeler yapılmıştır.
- **3298 Sayılı Uyuşturucu Maddeler ile İlgili Kanun:** Kanun kapsamında haşhaş ekimi ve afyon üretimi kontrol altına alınmıştır.
- **4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu:** Madde bağımlılığından kaynaklı toplumda güvenlik endişesi oluşturan kişilerin yerleştirme ve alı konulması ile ilgili düzenleme yapılmıştır.
- **5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu:** Uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarında ceza muhakemesi esasları düzenlenmiştir.
- **5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun:** İnfaz ve denetimli serbestlik uygulamalarının kuralları belirlenmiştir.

- **4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu:** Alkol ve tütün ürünlerine yönelik vergilendirme esasları düzenlenmiştir.
- **2019/2 Sayılı Bağımlılıkla Mücadele Cumhurbaşkanlığı Genelgesi:** Bağımlılık ile mücadelede koordinasyonun önemi vurgulanmıştır. ‘Bağımlılık Mücadele Yüksek Kurulu’ yeniden düzenlenmiştir.

Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu

Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu(BMYK) Cumhurbaşkanı Yardımcısı başkanlığında 11 bakan (Adalet; Aile ve Sosyal Hizmetler; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği; Gençlik ve Spor; Hazine ve Maliye; İçişleri; Milli Eğitim; Sağlık; Tarım ve Orman; Ticaret; Ulaştırma ve Altyapı Bakanları) ile Cumhurbaşkanlığı Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu Başkanvekilinin katılımı ile oluşturulmuştur (Babahanoğlu, 2020: 214). Kurul bünyesinde: bağımlılıkla mücadelede politikaların oluşturulması ve geliştirilmesinden sorumlu ‘Bağımlılıkla Mücadele Kurulu(BMK)’; raporlama, faaliyetlerin takibi ve koordinasyonundan sorumlu ‘Bağımlılıkla Mücadele Teknik Kurulu(BMTK)’; politika ve faaliyetlerin yerel teşkilatlarda yürütülmesinden sorumlu ‘Bağımlılıkla Mücadele İl/ İlçe Koordinasyon Kurulu (BMİKK)’ bulunmaktadır.

Bağımlılıkla mücadele kapsamında ilk olarak 2006 yılında Ulusal Uyuşturucu Politika ve Strateji Belgesi hazırlanmıştır. BMYK’ nın kurulmasından sonra 2018-2023 Uyuşturucuyla Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı, 2024-2028 Uyuşturucuyla Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı yayımlanmıştır.

❖ 2018-2023 Uyuşturucuyla M¼cadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı

- Uyuşturucuya y¼nelik işteğin ¼nlenmesi
- Uyuşturucuya y¼nelik arzın ¼nlenmesi
- Uyuşturucu ile m¼cadelede iletişim
- Koordinasyon, izleme ve değerlendirme hedeflere ulaşmak i¼in ¼n planda tutulmuştur.

2024-2028 Uyuşturucuyla M¼cadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda, bir ¼nceki eylem planında yer alan nihai hedefler benimsenmiş aynı zamanda kurumsal kapasitenin arttırılması da nihai hedef olarak s¼rece dahil edilmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2024).

Bağımlılıkla M¼cadelede Kamu Kurumlarının Rol¼ ve Koordinasyonu

Bağımlılığın kronik yapısı ve birey ve toplum a¼ısından yıkıcı sonu¼ları g¼z ¼n¼ne alındığında bağımlılıkla m¼cadelede geliştirilen politikaların kurumlar arasındaki koordinasyonu ¼nem taşımaktadır. Uyuşturucuyla M¼cadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda (2024), bakanlıklar ve yerel birimler tarafından koruyucu, ¼nleyici ve m¼dahale edici ¼alıřmalar ve uygulanması planlanan projeler, bağımlılık ile m¼cadeledeki ortak dilin oluşturulmasında kapsamlı bir programlama ile ele alınmaktadır.

İ¼ İşleri Bakanlığı bağımlılık ile m¼cadelede hedeflenen koordinasyonda merkezi bir konumda yer almaktadır. Alt birimleri olan Emniyet Genel M¼d¼rl¼ę¼(EGM), Jandarma Genel Komutanlığı(JGK), Sahil G¼venlik Komutanlığı(SGK) ile birlikte proje ve faaliyetler y¼r¼tmektedir. Bu kapsamda ger¼ekleřtirilen projeler şunlardır:

- **NARKOTİM:** Operasyonel faaliyetler ile birlikte uyuşturucunun sokakta erişilebilirliğinin önlenmesi için 2014 itibariyle EGM bünyesinde yürütülmektedir (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2022).
- **En İyi Narkotik Polisi; Anne Projesi:** Farkındalık temelli çalışmalar anne ve anne adayları ile 2020 yılından itibaren uygulanmaktadır (En iyi Narkotik Polisi Anne, 2020).
- **Uyuşturucu İle Mücadele Uygulaması (UYUMA):** Uyuşturucu ile mücadelede duyarlılığı arttırmak ve toplumsal bilinci yükseltmek, uyuşturucu suçlarına hızlı müdahalede bulunmak amacıyla geliştirilen bir bildirim uygulamasıdır (Altuntaş, 2025).
- **Analiz Sistemi Narkotik Ağı(ASENA):** Yapay zeka ile uyuşturucu suçlarının tespiti için geliştirilmiş bir yazılımdır.
- **Metruk Bina:** Uyuşturucuya erişim engellenmesinde kullanılmayan binaların kontrolü ve yıkımı için çalışmalar gerçekleştirilmektedir.
- **Atık Sulardan Uyuşturucu ve Diğer Psikoaktif Maddelerin İzlenmesi Projesi:** Atık su analiz çalışması ile yasa dışı uyuşturucu kullanımındaki bölgesel ve zamansal farklılıklar değerlendirilmektedir.
- **Narkotik Vaka Analiz Sistemi(NARVAS):** Suç haritalama ve narkotik bölge tespitinde kullanılmak üzere geliştirilen bir yazılımdır.

Aile Sosyal Hizmetler Bakanlığı bağımlılık ile mücadele kapsamında danışmanlık, yönlendirme ve psikososyal destek hizmetleri sunulmakta ve hizmet takiplerini gerçekleştirmektedir. Bakanlığa bağlı birimleri ile gerçekleştirdikleri proje ve çalışmalar şunlardır:

- **Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP):** Yapılan sosyal hizmet mesleki uygulamalarla birlikte, gerçekleştirilen ihtiyaç analizi ve hassasiyet tespit görüşmeleri sonucunda bağımlılık riski yüksek bireylerin gerekli kurumlara yönlendirilmesi saplanmaktadır.
- **Aile Eğitim Programı(AEP):** Bireylere ve ailelerine madde kullanımına ilişkin eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.
- **Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitimleri(TBME):** Kapasite güçlendirme faaliyetleri kapsamında madde bağımlılığına yönelik meslek elemanlarına ‘Formatör Eğitimi’ verilmektedir (Karteper ve Demirbaş, 2025).
- **SED Hizmetinin Etkinliğinin Arttırılması (Okul Destek) Programı:** Çocuğun temel ihtiyaçlarının sağlanması ve okul dışı zamanların verimli kullanılması için sosyal ve ekonomik destek sağlanmaktadır.
- **Çocukların Yaşam Becerilerinin Güçlendirilmesi ve Geliştirilmesine Yönelik Farkındalık Eğitim Programı:** UNİCEF’ in mali ve teknik desteği ile 0-6 yaş aralığındaki çocukların ebeveynleri/bakım verenlerine yönelik farkındalık çalışmaları ile önleyici bir program 2025 itibariyle gerçekleştirilmektedir.
- **İhtisaslaştırılmış Çocuk Evleri Siteleri:** Bakım veya koruma tedbiri olan, psikososyal destek ihtiyacı bulunan çocuklara yönelik geçici süreli bakım ve korunmanın sağlandığı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.
- **Yeşilay Danışmanlık Merkezi (YEDAM):** Bağımlılık ile mücadelede gizlilik esasıyla çalışmalar

yürüten, bireylere psikososyal destek sağlayan bir kuruluştur. Yapılan psikososyal ve tedavi uygulamaların tümü ayakta yapılmakta aynı zamanda ücretsiz olarak hizmet verilmektedir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı mesleki eğitim kursları ile koruyucu faktörlerin artırılması ve sosyal uyumun desteklenmesini için çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Gençlik ve Spor Bakanlığı madde bağımlılığı ile mücadelede sosyal, sanatsal, sportif ve kültürel faaliyetler ile koruyucu ve önleyici çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Sağlık Bakanlığı madde bağımlılığı mücadelede psikolojik destek ve arındırma hizmetlerinin sunulmasında görev yapmaktadır. Erişkin Alkol ve Madde Bağımlılığı ile Çocuk-Ergen Madde Bağımlılığı Arındırma Merkezlerine ile bağımlıya bulaşmış bireylere ayakta ya da yatarak tedavi hizmeti sağlamaktadır. Sağlık bakanlığı tarafından geliştirilen projeler şu şekildedir:

- **Bağımlı Hastalar İçin Rehabilitasyon Modeli (BAHAR) Kapsamında Yürütülen Çalışmalar:** Arınma sonrasında sosyal uyumun sağlanması amacıyla bireysel danışmanlık, aile ve grup çalışmaları, sosyal beceri eğitimi, psikoeğitim, iş ve uğraşı aktiviteleri yapılmaktadır (Karteper ve Demirbaş, 2025).
- **Uyuşturucu ile Mücadele Danışma ve Destek Hattı (ALO 191):** İhtiyaca yönelik yönlendirilmelerin yapıldığı bir destek hattıdır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Madde bağımlılığı tekrarlayan yapısı kronik bir beyin hastalığıdır. Dünya’da ve Türkiye’de madde kullanımı sayısı ve

madde bağımlılığı yıllar içerisinde artan bir grafik izlemektedir. Bu kapsamda madde bağımlılığını ciddi bir halk sağlığı sorununa dönmüştür. Bireysel ve toplumsal sonuçları itibariyle değerlendirildiğinde ulusal ve uluslararası mevzuatlar ile koruyucu, önleyici ve müdahale edici çalışmalar düzenlenmektedir.

Türkiye’de bağımlılık ile mücadele kapsamında 2018 yılında Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu kurulmuştur. Kurul bünyesinde yer alan birimler, bağımlılıkla mücadele politikaları geliştirmek, raporlamaların sağlanması, koordinasyon faaliyetlerinin yürütülmesi ve yerel birimlerde eylem planlarının uygulanmasını, izleme ve değerlendirme çalışmalarının gerçekleştirilmesinden sorumlu bulunmaktadır.

2024-2028 Uyuşturucuyla Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda, maddeye yönelik arzın ve talebin önlenmesi, madde bağımlılığı ile iletişim, koordinasyon, izleme ve değerlendirme, meslek elemanlarının kapasitesinin güçlendirilmesi nihai hedefler olarak belirtilmektedir. Bu kapsamda bakanlıklar bünyesinde çeşitli proje çalışmaları yürütülmektedir.

Bu bağlamda yapılan çalışmalar, toplumsal bilinci arttırmak ve bağımlılık ile mücadelede topyekûn bir sistem oluşturabilmek için çok kıymetli bulunmaktadır. Gerçekleştirilen faaliyetlerin ve projelerin tanınırlığı sağlamak, tedaviye erişimin sağlanması, kapasite güçlendirme faaliyetleri, damgalanma ile mücadele ve maddeye ulaşımın engellenmesi öncelikli hedefler olarak dikkate alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Altuntaş, S. (2025). Türkiye’de uyuşturucu veya uyarıcı madde ile ilgili suçların engellenmesinde kamu politikası: Kurumlar arası yetki ve sorumluluk paylaşımı (2010-2023). Yüksek lisans tezi, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir.

American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed., Text Revision; DSM-5-TR). American Psychiatric Publishing.

Babahanoğlu, R. (2020). Madde bağımlılığı ve sosyal politika, (Edt. Başer,, D.), Sosyal politika ve sosyal hizmet içinde (209-226). Nobel Yayınları.

Elik, B., & Karadeniz, H. (2025). Tütün bağımlılığı, madde bağımlılıkları ve davranışsal bağımlılıklar. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 14(1), 420–428.

Emniyet Genel Müdürlüğü. (2025). 2025 Türkiye Uyuşturucu Raporu. Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı. Ankara.

Dikeç, G., Savaş, M., Kılıç, S., Vargel, Ç., & Yazgan, İ. (2025). Bir vakıf üniversitesindeki hemşirelik öğrencilerine uygulanan akran bağımlılık programının madde tüketimine etkisi: Yarı deneysel çalışma . Journal of Academic Research in Nursing, 11(2), 82–87.

Kara, Y., ve Bektaş Barut, B. (2025). Madde kullanım bozukluğu olan bireylere yönelik hortikültürel terapi temelli uygulamalar. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 24(1), 538-559.

Karteper, I. & Demirbaş, E. (2025). Afetlerde dezavantajlı bir grup olarak çocukların değerlendirilmesi. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 25 (1), 1-28.

Kızıлтаş, A. ve Tuncay, T. (2021). Üniversite öğrencilerinin alkol ve madde kullanma risklerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 32(3), 867-882.

Koob, G. F., & Volkow, N. D. (2010). Neurocircuitry of addiction. *Neuropsychopharmacology*, 35(1), 217–238.

Lokmanoğlu, E., & Bora, Ö. (2025). Narkotik ve medya: uyuşturucu ile mücadelede iletişim stratejileri ve toplumsal etkileri. *New Era International Journal of Interdisciplinary Social Researches*, 10(30), 99–110.

Marshall, M. (1999). Cultural aspects of drug use. *British Medical Bulletin*, 54(2), 381–400.

Mutlu, E. (2018). Madde bağımlılığı ve insan evrimi. *Bağımlılık Dergisi*, 19(1), 17-22.

National Institute on Drug Abuse. (2024). Drugs, brains, and behavior: The science of addiction. National Institutes of Health.

Ögel, K. (2010). Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: tanı, tedavi ve önleme. *Yeniden Yayınları*. İstanbul.

Öztürk, F. C. (2023). Uyuşturucu madde bağımlılığı ve Türkiye’de uyuşturucu madde kullanımının incelenmesi. *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 47(3), 1071–1083.

Sağlık Bakanlığı. (2024). 2024-2028 Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı. Sağlık Bakanlığı, Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu, Ankara.

Sağlık Bakanlığı, (2025). Birim faaliyet raporu. Erişim adresi,

https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/HSGM_2024_Birim_Faaliyet_Raporu_PDF.pdf

Seydioğulları, İ. H. (2025). Uyuşturucuya olan talebin önlenmesinde kurumsal iletişimin rolü. *Yeni Yüzyıl’da İletişim Çalışmaları*, 3(11), 74–94.

T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2025). Türkiye’nin Bağımlılıklarla Mücadele Seferberliği. Erişim adresi, <https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/BagimliliklaMucadele.pdf>

TUBİM. (2025). Türkiye Uyuşturucu Raporu 2025. Emniyet Genel Müdürlüğü, Narkotik Suçlarla Mücadele Başkanlığı, Ankara.

UNODC, (2025). World drug report 2025: Key findings.
https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR_2025/WDR25_B1_Key_findings.pdf

6. BÖLÜM

DİJİTAL BAĞIMLILIKLARIN MADDE BAĞIMLILIĞINA KÖPRÜ ROLÜ: KAVRAMSAL BİR ANALİZ

Hüseyin Talha KİRENCİ*

GİRİŞ

Yirmi birinci yüzyıl, dijital teknolojilerin toplumsal ve bireysel yaşamı derinden dönüştürdüğü bir çağ olarak tanımlanabilir. Bu dönüşüm, bilgiye ulaşım ve sosyal iletişim gibi alanlarda sağladığı sayısız avantajın yanı sıra, beraberinde yeni psikopatolojiler ve zorluklar da ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, modern toplumlarda küresel halk sağlığı gündeminin başında gelen iki temel sorun, madde kullanım bozuklukları ile internet, oyun ve

* Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Adli Bilimler Ana Bilim Dalı,
Çorum. huseyinkrnc@gmail.com

sosyal medya bağımlılıkları gibi davranışsal temelli dijital bağımlılıklardır (Katkaya vd., 2025;). Her iki bağımlılık formunun da bireylerin psikolojik sağlamlığı, sosyal ilişkileri ve işlevselliği üzerinde ciddi olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir (Lu vd., 2025).

Akademik araştırmalar, dijital ve kimyasal madde bağımlılıkları arasındaki bağlantıyı uzun süredir incelemektedir. Yapılan deneysel çalışmalar, bu iki bozukluk grubunun klinik popülasyonlarda yüksek oranda bir arada görülme eğiliminde olduğunu, diğer bir deyişle anlamlı bir komorbidite sergilediğini tutarlı bir biçimde doğrulamaktadır (Lu vd., 2025; Dowling vd., 2025; Metz vd., 2025). Bununla birlikte, mevcut literatürün önemli bir bölümü, bu ilişkiyi çoğunlukla yüzeysel korelasyonlar veya demografik özellikler, ailevi problemler gibi genel risk faktörleri üzerinden ele almış; ilişkinin yönelimselliği ve altta yatan nedensel mekanizmalar, yani bir bağımlılık türünün diğerinin gelişimine nasıl zemin hazırladığı sorusu ise nispeten yeterince aydınlatılamamıştır (Lu vd., 2025; Yılmaz & Demir, 2025; Hernández vd., 2024; Sulaiman vd., 2024).

Bu çalışma, söz konusu kavramsal boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Makalenin temel savı, dijital bağımlılıkların madde bağımlılığı için salt bir risk göstergesi veya eşlikçi bir durum olmanın ötesine geçerek; ortak nörobiyolojik, psikolojik ve sosyal mekanizmalar aracılığıyla madde kullanım bozukluklarının gelişimine aktif bir geçiş yolu işlevi gördüğüdür (Saini vd., 2025; Studer vd., 2025). Bir başka ifadeyle, dijital araçların kompulsif kullanımı, bireyin nöral devrelerinde ve davranışsal kalıplarında madde kullanımına yatkınlık oluşturan bir değişimi tetikleyebilmektedir.

Bu temel argümanı desteklemek üzere, çalışmada ilk olarak bağımlılık olgusunun ortak doğasına dair kuramsal bir zemin hazırlanacaktır. Devamında, sözü edilen "köprü" işlevini oluşturan

temel mekanizmalar, güncel literatür ışığında sentezlenerek üç ana ekseninde incelenecektir: dijital ve kimyasal bağımlılıklarda ortak olarak gözlemlenen nörobiyolojik temeller (dopaminerjik ödül sistemi ve prefrontal korteks işlevselliği gibi) (Peng vd., 2025; Király vd., 2025; Skok & Waszkiewicz, 2024), paylaşılan psikolojik yatkınlıklar (dürtüsellik, duyguyu düzenlemede güçlük ve kaçınma davranışı gibi) (Yildirim Demirdöğen vd., 2024; Katkaya vd., 2025a; Stanislav, 2025) ve son olarak davranışsal ve sosyal geçişkenlikler (normalleştirme süreçleri ve sosyal izolasyon gibi) (Yılmaz & Demir, 2025; Sharif vd., 2025; Hernández vd., 2024). Çalışmanın sonuç bölümünde ise, bu kavramsal analizden hareketle önleme, erken müdahale ve tedavi stratejileri için ortaya çıkan pratik çıkarımlar ele alınacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Komorbiditenin Kantitatif Boyutları: Birliktelikten İstatistiksel İlişkiye

"Köprü" hipotezinin geçerliliğini test etmenin ilk adımı, iki olgu (dijital bağımlılık ve madde kullanım bozuklukları) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin varlığını kantitatif olarak ortaya koymaktır. Eğer dijital bağımlılık gerçekten de madde kullanım bozukluklarına (madde kullanım bozuklukları) bir geçiş yolu ise, bu iki bozukluğun birlikte görülme oranlarının (komorbidite) tesadüfi olamayacak kadar yüksek olması beklenir. 2022-2025 dönemi literatürü, bu ilişkiyi güçlü bir şekilde destekleyen ve "neden" sorusunu sormayı zorunlu kılan meta-analitik kanıtlar sunmaktadır.

Meta-Analitik Kantitatif Kanıtlar (2025 Verileri)

2025 yılında yayınlanan ve genç nüfusa odaklanan sistematik bir derleme ve meta-analiz (Lu vd., 2025), dijital bağımlılık tanısı

alan veya bu yönde belirtiler gösteren gençlerin, göstermeyenlere kıyasla, çeşitli riskli davranışlara ve madde kullanımına girme olasılıklarının katlanarak arttığını sayısal olarak ortaya koymuştur. Bu analiz, dijital bağımlılık ile spesifik madde kullanım bozuklukları ve riskli davranışlar arasındaki ilişkiyi (Odds Oranı - OR) net bir şekilde belirlemiştir:

- **Sigara Kullanımı:** Dijital bağımlılığı olan gençlerin sigara kullanma olasılığı %55 daha fazladır (OR: 1.55) (Lu vd., 2025).
- **Sorunlu Alkol Tüketimi:** Bu grupta sorunlu alkol tüketimi olasılığı %47 daha yüksektir (OR: 1.47) (Lu vd., 2025).
- **Yasadışı Madde Kullanımı:** En çarpıcı bulgu olarak, dijital bağımlılığı olan gençlerin yasadışı uyuşturucu kullanma olasılığı neredeyse iki katına çıkmaktadır (OR: 1.94) (Lu vd., 2025).

Bu veriler, literatürde tekil bir örnek teşkil etmemektedir. 2025 tarihli bir başka kavramsal inceleme (Dowling vd., 2025), Problematik Oyun ile nikotin bağımlılığı ve diğer madde kullanım bozuklukları arasında "yüksek komorbidite oranları" rapor eden daha önceki bir meta-analize atıfta bulunarak bu ilişkiyi teyit etmektedir. Benzer şekilde, 2025 tarihli bir diğer derleme (Metz vd., 2025), genel olarak madde kullanım bozuklukları olan bireylerin yaklaşık %50'sinin ek bir psikiyatrik komorbiditeye (ikili bozukluk) sahip olduğunu belirtirken, spesifik olarak internet bağımlılığı ile alkol kullanım bozukluğu arasında "anlamli ve pozitif ilişkiler" bulunduğunu doğrulamaktadır.

Bu kantitatif kanıtlar, "köprü" hipotezinin temelini oluşturabilir niteliktedir. dijital bağımlılık ve madde kullanım bozuklukları arasındaki ilişki sadece tesadüfi bir birliktelik değil, güçlü ve istatistiksel olarak anlamli bir ilişkidir. Bu veriler, altta

yatan ortak mekanizmaların (ilerleyen bölümlerde tartışılacak olan) incelenmesini önemli hale getirmektedir.

Aşağıdaki tablo, bu kantitatif ilişkiyi özetleyerek, "köprü" iddiasının istatistiksel temelini pekiştirmektedir.

Tablo 1: Dijital Bağımlılık ve Madde Kullanım Bozuklukları Arasındaki Komorbiditeye İlişkin Meta-Analiz Bulguları

Yayın Yılı	İncelenen Dijital Bağımlılık Tipi	İncelenen madde kullanım bozuklukları/Riskli Davış	Bulgulanan İlişki (Kantitatif)	Kaynak
2025 (Meta-Analiz)	Dijital Bağımlılık (Genç)	Uyuşturucu Kullanımı	Odds Oranı: 1.94	Lu vd., 2025
2025 (Meta-Analiz)	Dijital Bağımlılık (Genç)	Sigara Kullanımı	Odds Oranı: 1.55	Lu vd., 2025
2025 (Meta-Analiz)	Dijital Bağımlılık (Genç)	Sorunlu Alkol Kullanımı	Odds Oranı: 1.47	Lu vd., 2025
2025 (Derleme)	Problematik Oyun	Nikotin Bağımlılığı & madde kullanım bozuklukları	"Yüksek komorbidite oranları"	Dowling vd., 2025
2025 (Derleme)	İnternet Bağımlılığı	Alkol Kullanım Bozukluğu	"Anlamlı pozitif ilişki"	Metz vd., 2025

Kantitatif Verilerin Analitik Değerlendirmesi: "Ortak Yatkınlık" Hipotezi

Tablo 1'de sunulan veriler, "köprü" hipotezinin ötesinde, daha derin ve nüanslı bir mekanizmayı işaret etmektedir. Verilerin yakından incelenmesi, iki kritik noktayı ortaya çıkarmaktadır:

İlk olarak, yasadışı maddelere giden köprü daha güçlü görünmektedir. 2025 meta-analizine (Lu vd., 2025) göre, dijital bağımlılığın yasadışı uyuşturucu kullanımı ile olan ilişkisi, yasal ve sosyal olarak daha kabul edilebilir maddeler olan alkol ve sigaradan (OR 1.55) istatistiksel olarak daha güçlüdür. Bu bulgu, "köprü" sadece genel bir "risk alma" eğilimi olmadığını, daha spesifik ve muhtemelen daha şiddetli altta yatan mekanizmaların devrede olabileceğini düşündürmektedir. Bu durum, dijital bağımlılığın, daha ciddi dürtü kontrol bozuklukları ve yüksek düzeyde sansasyon arayışı (sensation seeking) ile ilişkili olabileceğini ve bu temel psikolojik özelliklerin de yasadışı madde kullanımına olan yatkınlığı artırdığını ima eder.

İkinci ve daha önemli nokta, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunun bu denklemdeki rolüdür. 2025 meta-analizi (Lu vd., 2025) dijital bağımlılık ve dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu arasında olağanüstü güçlü bir ilişki (OR 3.47) bulmuştur. Bu bulgu, 2025 tarihli başka bir derleme (Metz vd., 2025) tarafından desteklenmektedir; bu derleme, davranışsal bağımlılıkları (kumar, oyun, internet) olan kişiler arasında dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu oranlarının "%88'e varan oranlarda" rapor edildiğini belirtmektedir. Bu oran, madde kullanım bozukluklarındaki genel psikiyatrik komorbidite oranından (yaklaşık %50 (Metz vd., 2025)) çok daha yüksektir.

Bu iki bulgu (dijital bağımlılığının dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ile olan güçlü bağı ve davranışsal bağımlılıklarda dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunun yüksek prevalansı), "köprü" hipotezine alternatif veya onu tamamlayıcı kritik bir hipotezi gündeme getirir: "Ortak Yatkınlık Modeli" (Common Vulnerability Model). Bu modele göre, dijital bağımlılık ve madde kullanım bozuklukları'nın mutlaka birbirine neden olmasından ziyade, her ikisi de altta yatan ortak bir nörobiyolojik ve

psikolojik zafiyetten kaynaklanıyor olabilir. Bu ortak zafiyet, bir sonraki bölümde tartışılacağı gibi, zayıf yürütücü işlevler, bozulmuş dürtü kontrolü ve düzensiz bir ödül sistemidir. Bu perspektiften bakıldığında, dijital bağımlılık bir "köprü" olmaktan çok, altta yatan bu zafiyetin ilk ve en görünür belirtisi olabilir.

"Köprü" Mekanizması I: Paylaşılan Nörobiyolojik İmzalar (2024-2025 Güncel Derlemeleri)

Eğer dijital bağımlılık ve Madde Kullanım Bozuklukları arasında kantitatif olarak kanıtlanmış bir ilişki varsa ve bu ilişki ortak bir yatkınlığa dayanıyorsa, bu yatkınlığın en somut kanıtı insan beyninin yapısında ve işleyişinde, yani nörobiyolojide bulunmalıdır. "Köprü" metaforu, ancak her iki patolojik davranışın da beyinde benzer nöral yolları kullanması veya "gasp etmesi" durumunda anlam kazanır. 2024-2025 döneminde yayınlanan güncel nörobiyolojik incelemeler, bu örtüşmenin sadece yüzeysel olmadığını, tam aksine her iki bozukluğun da temelinde aynı nöral devrenin disregülasyonunun yattığını göstermektedir.

Bağımlılıkların Ortak Nöral Yolu: Dopaminerjik Ödül Sistemi

Bağımlılık literatürünün tamamı, ister kimyasal ister davranışsal olsun, beynin "ödül devresindeki" bozulmalar etrafında dönmektedir. 2025 tarihli kapsamlı bir derleme (Peng vd., 2025), hem Davranışsal Bağımlılıkların hem de madde kullanım bozukluklarının "ödül devresindeki bozulmaları" paylaştığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu devre, beynin derinliklerinde yer alan ve motivasyon, pekiştirme ve zevkten sorumlu olan bir grup yapıyı içerir: Ventral Tegmental Alan, Ventral Striatum'daki Nucleus Accumbens, Prefrontal Korteks, Amigdala ve Hipokampus (Peng vd., 2025).

Bu devrenin ana nörotransmitteri olan Dopamin, 2025 derlemesi tarafından hem dijital bağımlılık hem de madde kullanım bozukluklarında pekiştirme ve ödül arayışının merkezindeki temel mekanizma olarak tanımlanmaktadır. Ödüllendirici bir dijital davranış gerçekleştirildiğinde veya bir madde kullanıldığında, bu devre dopamin salınımı ile yoğun bir şekilde aktive olur. Beyin, bu aktivasyon sayesinde ilgili davranışı "hayatta kalmak için önemli" olarak kodlar ve tekrar etmesi için güçlü bir motivasyon yaratır.

Bu, "köprü" hipotezi için kritik bir nörobiyolojik temel sağlar. Beyin, bir "dijital" ödülü (örn. sosyal medya beğenisi) bir "kimyasal" ödülünden (örn. nikotin) nöral düzeyde ayırt etmez; her ikisi de dopaminerjik sistemde işlenir ve aynı "nihai ortak yolağı" kullanır (Peng vd., 2025). Bu durum, "köprü" metaforunu daha radikal bir gerçeğe güncellememizi gerektirmektedir: Dijital bağımlılık, madde bağımlılığına giden yeni bir "köprü" inşa etmez; dijital bağımlılık, madde bağımlılığının zaten kullandığı yolu kullanır, bu yolu aşındırır ve asfalte eder. Nöral düzeyde, bu iki bozukluk, aynı ödül sisteminin düzensizliğinin farklı dışavurumlarıdır.

Dahası, 2025 derlemesi (Peng vd., 2025), bu "köprünün" nörokimyasal temelini sadece dopaminle sınırlı olmadığını vurgulamaktadır. Serotonin (5-HT), Gama-aminobütirik asit ve Glutamat gibi diğer nörotransmitterlerin de bu devrede karmaşık etkileşimler içinde olduğu ve bağımlılığın sürdürülmesinde rol oynadığı belirtilmektedir. Bu, ortak nörobiyolojik zeminin ne kadar karmaşık ve köklü olduğunu göstermektedir.

Kontrol Kaybı: Yürütücü İşlevlerdeki Bozulmalar (Prefrontal Korteks)

Bağımlılık sadece "daha fazla zevk arayışı" (ödül sistemi) ile ilgili değildir; aynı zamanda "duramama" (kontrol sistemi) ile

ilgilidir. Beynin "CEO'su" olarak bilinen Prefrontal Korteks (prefrontal korteks), dürtüleri engellemekten, kararlar almaktan ve uzun vadeli sonuçları değerlendirmekten sorumludur. 2024 ve 2025 tarihli derlemeler (Király vd., 2025; Skok & Waszkiewicz, 2024), hem Oyun Bozukluğu hem de Madde Kullanım Bozuklukları'nda aynı kontrol mekanizmalarının bozulduğunu göstermektedir.

2025 tarihli bir derleme (Király vd., 2025), oyun bozukluğunda yer alan beyin bölgelerinin "yürütücü işlevlerle" ilişkili olduğunu ve spesifik olarak beynin "fren" merkezleri olan Anterior Singulat Korteks ve Dorsolateral Prefrontal Korteks bölgelerini işaret ettiğini belirtmektedir (Király vd., 2025). Anterior Singulat Korteks, çatışma denetimi ve hata tespiti için kritik öneme sahipken, Dorsolateral Prefrontal Korteks dürtü kontrolü ve planlamanın merkezidir.

Bu bulgu, 2024 tarihli bir başka derleme (Skok & Waszkiewicz, 2024) tarafından daha da detaylandırılmaktadır. Bu derleme, internet oyun bozukluğunda "yürütücü kontroldeki eksikliklerin" özellikle Dorsolateral Prefrontal Korteks ile ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Daha da önemlisi, bu derleme, "prefrontal korteks'nin ödül çekirdekleri ile bağlantısının düzensiz görüldüğünü" belirtmektedir (Skok & Waszkiewicz, 2024).

Bu nörobiyolojik bulgular, bağımlılığın klasik "Çift Etkili Bozulma Modelini" (Dual-Deficit Model) mükemmel bir şekilde özetlemektedir. 2024 derlemesi (Skok & Waszkiewicz, 2024) bu mekanizmayı iki temel sorun olarak tanımlar: (1) "artmış ödül arayışı" (raised reward seeking) - bu, beynin "GİT" sisteminin (Ventral Striatum/nucleus accumbens) aşırı duyarlı hale gelmesidir ve (2) "azalmış bilişsel kontrol" (decreased cognitive control) - bu, beynin "DUR" sisteminin (Dorsolateral Prefrontal Korteks) zayıflamasıdır.

"Köprü" hipotezi bu noktada en güçlü açıklamasını bulur: Dijital bağımlılık, beyni zayıf bir "DUR" sinyaline ve aşırı tepkisel bir "GİT" sinyaline sahip olacak şekilde eğitir. Bu, madde bağımlılığına yatkınlığın nörobiyolojik tanımının ta kendisidir. Dijital bağımlılık (özellikle yoğun, anlık ödül döngülerine sahip oyunlar ve sosyal medya), prefrontal korteks'nin uzun vadeli düşünme kapasitesini aşındırır ve beynin anlık tatmine olan bağımlılığını artırır. Sonuç olarak, dijital bağımlılık, madde bağımlılığının gelişmesi için gerekli olan nörobiyolojik yatkınlık profilini aktif olarak yaratır veya (daha önce tartışılan dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu gibi) var olan yatkınlığı pekiştirir.

"Köprü" Mekanizması II: Transagnostik Psikolojik Yatkınlıklar

Nörobiyolojik bozulmalar, bireyin düşünce, duygu ve davranışlarında somut çıktıları yol açar. Eğer dijital bağımlılık ve madde kullanım bozuklukları aynı nöral yolları bozuyorsa, bu bozulmanın her iki bozuklukta da benzer psikolojik profiller yaratması beklenir. 2022-2025 dönemi literatürü, bu ortak psikolojik profilleri "transdiagnostik" (tanı ötesi) kavramı çerçevesinde incelemektedir. Transdiagnostik faktörler, belirli bir tanıya (örn. depresyon) özgü olmayan, ancak birçok farklı psikopatoloji kategorisinde (örn. bağımlılıklar, yeme bozuklukları, anksiyete) ortak risk faktörü olarak işlev gören temel mekanizmalardır.

Temel Transdiagnostik Riskler: Dürtüsellik ve Duygu Düzenleme Güçlüğü

2023-2025 dönemi literatürü, iki transdiagnostik risk belirticinin hem dijital hem de madde bağımlılıklarının merkezinde yer aldığını güçlü bir şekilde doğrulamaktadır: dürtüsellik ve duygu düzenleme güçlüğü.

Dürtüsellik: Nörobiyolojik "Çift Etkili Bozulma Modeli" (zayıf 'DUR' sinyali ve güçlü 'GİT' sinyali (Skok & Waszkiewicz, 2024)), psikolojik düzeyde "dürtüsellik" olarak tezahür eder. Dürtüsellik, olumsuz sonuçlarını düşünmeden anlık tatmin için hareket etme eğilimidir. 2024 tarihli bir çalışma (Benucci vd., 2024), dürtüsellüğün ve sansasyon arayışının (sensation seeking) Sorunlu Pornografi Kullanımı için kilit yordayıcılar olduğunu bulmuştur. Bu, dürtüsellüğün sadece madde kullanım bozukluklarına değil (Romano vd., 2024), aynı zamanda çeşitli dijital bağımlılık alt tiplerine de yatkınlık yarattığını gösterir.

Duygu Düzenleme Güçlüğü: Benzer şekilde, belirtilen prefrontal korteks ve özellikle Anterior Singulat Korteks disfonksiyonu (Király vd., 2025), bireyin duygularını tanıma, anlama ve yönetme becerisinde bir bozulma olarak ortaya çıkar. 2023-2025 dönemi literatürü (Martínez-González vd., 2023), duygu düzenleme güçlüklerinin sadece kumar bozukluğu için değil, aynı zamanda madde kullanım bozuklukları, yeme bozuklukları ve diğer davranışsal bağımlılıklar için de "transdiagnostik risk belirteçleri" olduğunu doğrulamaktadır (Martínez-González vd., 2023). Birey, yoğun olumsuz duygularla (stres, kaygı, can sıkıntısı) başa çıkmak için işlevsel stratejiler geliştiremediğinde, işlevsiz ve anlık rahatlama sağlayan stratejilere yönelir.

Merkezi Psikolojik Köprü: Kaçınmacı Başa Çıkma

Bu iki transdiagnostik faktör (dürtüsellik ve duygu düzenleme güçlüğü), "köprünün" psikolojik temelini oluşturan ana mekanizmayı, yani "Kaçınmacı Başa Çıkma" (Hoffmann vd., 2025) veya daha spesifik olarak "Deneyimsel Kaçınma"yı besler.

Deneyimsel Kaçınma, 2020-2025 dönemi literatüründe (Den Ouden vd., 2020), "olumsuz içsel deneyimlere (düşünceler, duygular, anılar) karşı bir isteksizlik veya tahammülsüzlük" olarak

tanımlanır. Birey, "kendini kötü hissetmekten" kaçınmak için her şeyi yapmaya hazırdır. (Den Ouden vd., 2020)'deki analiz, Deneyimsel Kaçınma'nın kompulsif davranışlar (bağımlılıklar dahil) üzerindeki etkisinin doğrudan olmadığını, ancak "psikolojik sıkıntı" aracılığıyla gerçekleştiğini bulmuştur. Yani, Deneyimsel Kaçınma'sı yüksek olan bireyler, yaşadıkları psikolojik sıkıntıdan (stres, kaygı) kaçmak için kompulsif davranışlara yönelirler (Den Ouden vd., 2020).

2024-2025 literatürü, bu mekanizmanın dijital bağımlılıklarda nasıl işlediğini açıkça göstermektedir:

1. 2024 tarihli bir çalışma (Yildirim Demirdöğen vd., 2024), Sorunlu İnternet Kullanımının "kaçınmacı ve olumsuz başa çıkma" ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu ve sorunlu internet kullanımının kendisinin "olumsuz bir başa çıkma stratejisi" olarak işlev gördüğünü bulmuştur. Birey, gerçek hayattaki stres faktörlerinden kaçmak için dijital dünyaya sığınır.
2. 2024 tarihli bir başka çalışma (Benucci vd., 2024), Sorunlu Pornografi Kullanımının "duygusal sıkıntıyı düzenlemek için kullanılan uyumsuz bir strateji" olarak işlev gördüğünü belirtmektedir.
3. 2024-2025 dönemi çalışması (Ahmed vd., 2025), Sosyal Medya Bağımlılığının "yüksek düzeyde olumsuz duygulara" katkıda bulunduğunu ve bu durumun, kaçış ihtiyacını artırarak, madde kullanım bozuklukları dahil olmak üzere diğer zihinsel sağlık sorunlarına yol açabildiğini belirtir (Ahmed vd., 2025).

Bu bulgular (Benucci vd., 2024; Den Ouden vd., 2020; Yıldırım Demirdöğen vd., 2024; Ahmed vd., 2025;), 2024-2025 literatürünün aynı mekanizmayı farklı kelimelerle tanımladığını göstermektedir:

Birey kendini kötü hisseder ve bu olumsuz histen kaçınmak için bir davranış kullanır.

Bu "kaçınmacı başa çıkma" tarzı, dijital bağımlılık ve madde bağımlılığı arasındaki transdiagnostik psikolojik köprü'nün kendisidir. Birey, sorunlu internet kullanımını bir kaçış olarak kullanmayı öğrendiğinde (Yildirim Demirdöğen vd., 2024), bu nöral ve psikolojik yolu pekiştirmiş olur. Gelecekte daha güçlü bir stres faktörüyle karşılaştığında veya dijital kaçış artık yeterli gelmediğinde, aynı başa çıkma mekanizmasını (kaçınma) kullanarak bir sonraki, daha güçlü kaçış aracına (maddeler) geçiş yapmaya psikolojik olarak hazırlanmış olur.

Psiko-Nörobiyolojik Geri Bildirim Döngüsü

Bu noktada, nörobiyoloji ve psikoloji bütünleşerek "köprü'nün" tam bir resmini sunar. Bu iki alan, aynı madalyonun iki yüzüdür ve bir geri bildirim döngüsü içinde çalışır:

1. Nörobiyolojik bir bozulma (Király vd., 2025)),
2. Psikolojik bir zafiyete (Martínez-González vd., 2023) yol açar.
3. Bu zafiyet, davranışsal bir stratejiye (Yildirim Demirdöğen vd., 2024;) neden olur.
4. Birey, kaçmak için dijital bağımlılık davranışını sergiler.
5. Bu davranış, beynin "GİT" sistemini aşırı uyarır ve "DUR" sistemini daha da zayıflatır ("eğitim" mekanizması) (Skok & Waszkiewicz, 2024).
6. Bu nörobiyolojik "eğitim", gelecekte dürtüselliği (Benucci vd., 2024) ve duygu düzenleme güçlüğü (Martínez-González vd., 2023) daha da kötüleştirir.

Bu, kendi kendini güçlendiren bir kısır döngüdür. "Köprü" psikolojik veya nörobiyolojik değildir; o, psiko-nörobiyolojik bir geri bildirim döngüsüdür. Dijital bağımlılık, beyni bağımlılığa yatkın hale getirir, bu durum zayıf başa çıkma becerilerine yol açar, bu da bireyin kendini daha kötü hissetmesine neden olur ve bu durum, kaçış için daha fazla dijital bağımlılık veya madde bağımlılığı kullanılmasına, dolayısıyla prefrontal korteks'nin daha da zayıflamasına ve döngünün yeniden başlamasına yol açar.

"Köprü" Mekanizması III: Psikososyal Hızlandırıcılar ve "Geçiş" Hipotezi

Önceki mekanizmalar, bağımlılığın "neden"ini (nörobiyolojik zemin ve psikolojik kaçınma ihtiyacı) açıklamıştır. Ancak bu mekanizmalar bir vakum içinde işlemez. Bireyin sosyal çevresi ve içinde bulunduğu dijital ekosistem, bu "köprünün" inşasını aktif olarak kolaylaştırabilir veya hızlandırabilir. 2024-2025 dönemi literatürü, dijital dünyanın kendisinin bu "köprüyü" iki temel psikososyal mekanizma aracılığıyla nasıl kolaylaştırdığını ortaya koymaktadır: (A) Kaçış ihtiyacını (talebi) yaratarak ve (B) Bir sonraki kaçış yolunu (arzu) pazarlayarak.

Mekanizma A: Yalnızlık ve Sosyal İzolasyon (Negatif Duyguyu Yaratma)

Psikolojik köprünün temelinin olumsuz duygulardan (stres, kaygı, yalnızlık) "kaçınma" ihtiyacı olduğunu belirlemiştik. Peki, bu olumsuz duygular öncelikle nereden geliyor? Paradoksal bir şekilde, 2024-2025 dönemi çalışmaları, bu olumsuz duyguların kaynağının bizzat dijital bağımlılığın kendisi olabileceğini göstermektedir.

Türkiye'den geniş bir örnekleme (n=1186) yürütülen ve 2025'te yayınlanan bir çalışma (Yılmaz & Demir, 2025), "yalnızlık"

duygusunun, dijital bağımlılıklar ile olumsuz ruh sağlığı çıktıları (bu çalışmada intihar düşüncesi) arasındaki ilişkide çifte rol oynadığını bulmuştur:

1. Aracılık (Mediation): Dijital bağımlılık, bireyin yalnızlık hissini artırarak olumsuz ruh sağlığı sonuçlarına (örn. intihar düşüncesi) yol açar (Yılmaz & Demir, 2025).
2. Düzenleyicilik (Moderation): Zaten yüksek düzeyde yalnızlık yaşayan bireylerde, dijital bağımlılığın olumsuz etkileri daha da güçlenir (Yılmaz & Demir, 2025).

Bu mekanizmanın işleyişi basittir: Aşırı dijital kullanım, "gerçek dünyadaki sosyal etkileşimlerin yerini alır" (Yılmaz & Demir, 2025). Birey, anlamlı, derin ve destekleyici yüz yüze ilişkiler yerine, yüzeysel ve çoğu zaman performansla dayalı dijital etkileşimleri koyar. Bu durum, bireyin sosyal bağlarının zayıflamasına ve "yalnızlık" hissini kronikleşerek yoğunlaşmasına neden olur. 2024 tarihli bir "Ekolojik Anlık Değerlendirme" çalışması da interneti "yalnızlıkla başa çıkmak için" kullanmanın, bağımlılık döngüsünü beslediğini doğrulamıştır (Hernández vd., 2024). Dijital bağımlılık, ironik bir şekilde, kaçmaya çalıştığı olumsuz duygusal durumun (yalnızlık) bizzat kaynağı haline gelir.

Mekanizma B: "Geçiş" (Gateway) Hipotezi ve Normalleşme (Kaçış Yolunu Sunma)

Birey, dijital bağımlılığın yarattığı bu "yalnızlık" ve "psikolojik sıkıntı" içindeyken, dijital ekosistem aynı zamanda bir sonraki, daha güçlü kaçış aracını aktif olarak pazarlar. Bu, "Geçiş" (Gateway) Hipotezi ve "Normalleşme" mekanizmasıdır.

- a. "Geçiş" (Gateway) Hipotezi: 2025 tarihli bir sistematik derleme (Saini vd., 2025), oyun bağımlılığının kumar bağımlılığına (bir başka davranışsal bağımlılık) bir "geçiş"

rolü oynayıp oynamadığını incelemiştir. Derleme, "erken kanıtların bir bağlantı olduğunu" bulmuştur (Saini vd., 2025). Bu geçişin mekanizması olarak "paylaşılan yapısal özellikler" ve en önemlisi "normalleşme" ve "duyarsızlaşma" gösterilmiştir (Saini vd., 2025). Video oyunlarındaki "loot box" (ganimet kutusu) gibi şans mekanizmaları, genç oyuncuların kumarın temel mantığına alıştıırır, parasal kayıplara karşı duyarsızlaştırır ve kumar davranışını "normalleştirir" (Saini vd., 2025).

- b. Riskli Davranışların Dijital Normalleşmesi: Bu "normalleşme" mekanizması, madde kullanımı için daha da doğrudan işler. 2025 tarihli (Türkiye'den üniversite öğrencileri örneklemleri) bir çalışma (Sharif vd., 2025), sosyal medyanın (akran baskısı ile birleşerek) alkol ve uyuşturucu kullanımını nasıl "normalleştirdiğini" (Sharif vd., 2025) ve "göz alıcı hale getirdiğini" göstermiştir (Sharif vd., 2025). Sosyal medya akışları, madde kullanımını tehlikeli bir bağımlılık olarak değil, eğlenceli, sosyal ve arzu edilen bir yetişkin davranışı olarak sunar (Giumetti & Kowalski, 2022). Bu çalışmadaki katılımcıların %71'i, madde denemek için sosyal medyadan etkilendiklerini hissetmişlerdir (Sharif vd., 2025).

Psikososyal Sentez: Dijital Dünyanın Çifte Tuzağı (Talep Yaratma ve Arzı Pazarlama)

Bu iki psikososyal mekanizma (A ve B) birleştirildiğinde, bu raporun en kritik analitik sentezlerinden biri ortaya çıkar:

Dijital Dünyanın Çifte Tuzağı

Bu model şu şekilde işler:

1. Talep Yaratma: Birey, dijital bağımlılık (örn. sosyal medya) döngüsüne girer. Bu aşırı kullanım, gerçek dünyadaki sosyal bağlarını aşındırır ve kronik "yalnızlık" ile "psikolojik sıkıntı" yaratır (Yılmaz & Demir, 2025). Bu durum, "kaçınmacı başa çıkma" ihtiyacını, yani olumsuz duygulardan kaçma talebi yaratır.
2. Arzı Pazarlama: Birey, bu olumsuz duygudan kaçmak için tekrar dijital platformlara (örn. sosyal medya) döndüğünde, aynı platformlar ona bir sonraki, daha güçlü kaçış aracının "reklamını" yapar: Alkol ve uyuşturucu kullanımını "normalleştirir", "göz alıcı" kılar ve bir çözüm olarak pazarlar (Sharif vd., 2025; Giumetti & Kowalski, 2022).

Bu, kendi kendini sürdüren mükemmel bir döngüdür: Dijital dünya, önce kaçış ihtiyacını (yalnızlık ve psikolojik sıkıntı) yaratır ve hemen ardından bir sonraki kaçış yolunu (madde kullanımı) teşvik eder ve normalleştirir. Bu psikososyal hızlandırıcı, "köprünün" neden sadece var olmadığını, aynı zamanda neden bu kadar çok kullanıldığını da açıklar.

Yönelim Sorunsalı: Ampirik Kanıtlar Ne Diyor? (2024-2025 Boylamsal Verileri)

Bu kavramsal analizin başlığında yer alan "köprü rolü" iddiası, A'nın B'ye neden olduğunu (veya en azından A'nın B'den önce geldiğini) ima eden bir yönelsellik varsayımı taşır. Bugüne kadar, bu varsayım, bağımlılık literatüründeki en zorlu metodolojik sorun olmuştur.

Sorun: Kesitsel Verilerin Hakimiyeti ve Nedensellik Sorunu

Sunulan kantitatif veriler (örn. OR: 1.94 (Lu vd., 2025)), dijital bağımlılık ve madde kullanım bozuklukları arasında güçlü bir

ilişki olduğunu kanıtlamıştır. Ancak, bu çalışmaların büyük çoğunluğu kesitseldir (Lu vd., 2025; Hernández vd., 2024); yani, veriler tek bir zaman noktasında toplanmıştır. Kesitsel veriler, bir "fotoğraf karesi" gibidir; kimin önce geldiğini (tavuk mu, yumurta mı?) gösteremez.

Bu durum, literatürde üç olası açıklamaya yol açmıştır:

1. **Köprü Hipotezi (A → B):** Dijital bağımlılık (A), madde kullanım bozuklukları'ye (B) neden olur.
2. **Kaçış Hipotezi (B → A):** Bireyler, madde kullanım bozuklukları veya altta yatan ruh sağlığı sorunları (B) nedeniyle dijital bağımlılığa (A) sığınır.
3. **Ortak Yatkınlık Hipotezi (C → A ve B):** Daha önce tartışıldığı gibi, ortak bir faktör (C) (örn. dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu, dürtüsellik, travma) hem dijital bağımlılığa (A) hem de madde kullanım bozukluklarına (B) neden olur.

Bu nedenle, 2023'e kadar olan literatürün çoğu, "yönelimselliğin belirsizliğini koruduğu" (Lu vd., 2025; Meng vd., 2022; Hu vd., 2025) tespitiyle sonuçlanmak zorundaydı ve boylamsal çalışmalara ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır (Yılmaz & Demir, 2025; Saini vd., 2025). Ancak, 2024-2025 dönemi, bu kritik soruyu yanıtlamaya başlayan boylamsal ve anlık değerlendirme çalışmalarının yayınlanmasına sahne olmuştur.

Yeni Kanıt 1 (Dijital Bağımlılığın Öncelliği): 2024 Ekolojik Anlık Değerlendirme Çalışması

Literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlayan ve 2024 yılında yayınlanan bir Ekolojik Anlık Değerlendirme çalışması (Hernández vd., 2024), internet bağımlılığı ile sosyal anksiyete

semptomları (madde kullanım bozukluklarına yol açabilen bir ruh sağlığı sorunu) arasındaki günlük dinamikleri incelemiştir. Ekolojik Anlık Değerlendirme çalışmaları, bireylerin duygu ve davranışlarını gün içinde birçok kez raporlamalarını isteyerek, hangi semptomun diğerinden önce geldiğini mikroskobik düzeyde analiz etme olanağı tanır.

Bu çalışmanın (Hernández vd., 2024) bulgusu, "köprü" hipotezi için güçlü bir kanıt sunmaktadır: "İnternet bağımlılığı, sosyal anksiyete semptomlarından önce gelmektedir". Daha da önemlisi, çalışmada ters ilişki gözlenmemiştir (yani, sosyal anksiyetenin internet bağımlılığına yol açtığına dair bir kanıt bulunamamıştır) (Hernández vd., 2024). Bu bulgu, dijital bağımlılık → Ruh Sağlığı Sorunu yönelimini destekleyen güçlü ve güncel bir boylamsal kanıttır. Çalışma ayrıca, bu ilişkinin bir "kısır döngü" ile sürdüğünü belirtmiştir: Bireyler sosyal etkileşimden kaçınmak veya yalnızlıkla başa çıkmak için interneti kullandıkça, bu durum daha sonraki zaman dilimlerinde internet bağımlılığı düzeylerini artırmıştır (Hernández vd., 2024).

Yeni Kanıt 2 (Dolaylı Köprü): 2025 Boylamsal Çalışma

2025 yılında yayınlanan ve "köprü" hipotezini doğrudan test eden bir başka boylamsal çalışma (Studer vd., 2025), genç İsviçreli erkeklerden oluşan bir kohortu üç yıllık bir takip süresi boyunca incelemiştir. Bu çalışma, dijital bağımlılık, madde kullanım bozuklukları ve Ruh Sağlığı Sorunları arasındaki karmaşık ilişkileri modellemiştir.

Bu çalışmanın bulguları, bu raporun kavramsal modelini rafine eden kritik ve nüanslı bir sonuç ortaya koymuştur:

1. **Bulgu 1 (Doğrudan Köprü Yok):** dijital bağımlılık semptom şiddetinden madde kullanım bozuklukları semptom

siddetine (veya tersi yönde) olan doğrudan, çapraz gecikmeli yollar "genellikle anlamlı bulunmamıştır" (Studer vd., 2025).

2. **Bulgu 2 (Dolaylı Köprü Var):** Aynı çalışma, dijital bağımlılık ve ruh sağlığı sorunları (örn. depresyon, anksiyete) arasında "anlamlı çift yönlü çapraz gecikmeli ilişkiler" bulmuştur (Studer vd., 2025).

Yönelimsellik Sentezi ve Kavramsal Modelin Revizyonu: "Köprü" Doğrudan Değil, Dolaylıdır

Bu, bu makalenin en sofistike ve güncel argümanıdır. 2024 ve 2025 tarihli bu iki boylamsal çalışma (Hernández vd., 2024; Studer vd., 2025) birlikte ele alındığında, "dijital bağımlılık 'den madde kullanım bozuklukları'ye doğrudan bir köprü" hipotezinin fazla basit ve 2025 verilerine göre yanlış olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu iki çalışmanın sentezi, "köprünün" mimarisini şu şekilde revize etmektedir:

- dijital bağımlılık → ruh sağlığı sorunları yönelimini destekler (internet bağımlılığı anksiyeteden önce gelir) (Hernández vd., 2024).
- dijital bağımlılık <-> ruh sağlığı sorunları arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu, ancak dijital bağımlılık → madde kullanım bozuklukları arasında doğrudan bir ilişki olmadığını gösterir, (Studer vd., 2025).

Bu bulguları birleştirdiğimizde, "köprünün" doğrudan dijital bağımlılık 'den madde kullanım bozuklukları'ye giden bir otoyol olmadığını görüyoruz. Bunun yerine, "köprü" dolaylı bir yol izlemektedir ve bu yol, ruh sağlığı sorunları üzerinden geçmektedir.

Revize Edilmiş Model:

Dijital Bağımlılık → Ruh Sağlığı Sorunları → Madde Kullanım Bozuklukları

Bu modele göre, dijital bağımlılık (dijital bağımlılık), öncelikle ruh sağlığı sorunlarına (örn. anksiyete (Hernández vd., 2024), depresyon (Studer vd., 2025), yalnızlık (Yılmaz & Demir, 2025)) yol açar veya bu sorunları şiddetlendirir. Ardından, bu ruh sağlığı sorunların yarattığı "psikolojik sıkıntı" ve "kaçınma ihtiyacı" (anlatılan mekanizma), bireyi bu sıkıntıdan kurtulmak için bir sonraki, daha güçlü kaçış aracına, yani Madde Kullanım Bozukluklarına (madde kullanım bozuklukları) yönlendirir.

Bu dolaylı model, "köprü" hipotezini reddetmez; onu rafine eder. Dijital bağımlılık, madde kullanım bozukluklarının doğrudan "nedeni" değil, madde kullanım bozuklukları'ye yol açan zihinsel sağlık bozulmasının "hızlandırıcısı" ve "kolaylaştırıcısıdır". Bu sonuç, "kaçınmacı başa çıkma" ve "yalnızlık" mekanizmalarıyla mükemmel bir şekilde örtüşmektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, dijital bağımlılıklar ile madde kullanım bozuklukları arasındaki ilişki 2020-2025 dönemi literatürü ışığında analiz edilmiş ve bu ilişkinin basit bir birliktelikten öte, birbirini besleyen çok katmanlı bir yapı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler, dijital bağımlılığın madde bağımlılığına geçişte nörobiyolojik, psikolojik ve sosyal düzeylerde aktif bir zemin hazırlayıcı olduğunu göstermektedir. Nörobiyolojik olarak, her iki bağımlılık türü de beynin ödül merkezindeki dopaminerjik yolları paylaşmakta ve irade kontrolünden sorumlu prefrontal korteks işlevlerini zayıflatmaktadır; bu durum, dijital bağımlılığın beyni biyolojik olarak madde kullanımına yatkın hale getirdiğine işaret etmektedir. Psikolojik düzeyde ise dijital bağımlılık, bireye olumsuz

duygulardan kaçmak için "kaçınmacı başa çıkma" stratejisini öğretmekte ve bu strateji, ilerleyen dönemlerde daha ağır psikolojik sıkıntılarla karşılaşıldığında bireyi maddelere yönelmeye zihinsel olarak hazırlamaktadır. Sosyal açıdan bakıldığında ise dijital platformlar, yarattıkları izolasyon ile kaçış ihtiyacını doğururken, aynı zamanda madde kullanımını normalleştirerek bu ihtiyacın giderileceği yeni bir adres sunmaktadır.

Bu çok yönlü etkileşimden hareketle çalışmamız, literatüre **"Hızlandırıcı ve Dolaylı Köprü Modeli "**ni önermektedir. Güncel boylamsal verilerin desteklediği bu modele göre, dijital bağımlılık madde kullanımının doğrudan bir nedeni olmaktan ziyade; bireyde öncelikle anksiyete, yalnızlık ve depresyon gibi ruh sağlığı sorunlarını tetikleyen ve bu sorunlar üzerinden bireyi madde kullanımına iten dolaylı ancak güçlü bir katalizördür . Dolayısıyla dijital bağımlılık, madde bağımlılığı sürecini başlatan, hızlandıran ve nörobiyolojik altyapıyı inşa eden kritik bir "kolaylaştırıcı" işlevi görmektedir.

Bu sonuçlar, bağımlılıkla mücadele stratejilerinde köklü bir paradigma değişimini zorunlu kılmaktadır. Madde bağımlılığını önleme çabalarının sadece maddeye erişimi engellemekle sınırlı kalmayıp, sürecin en başında yer alan dijital kullanım alışkanlıklarını ve bunun yarattığı ruhsal tahribatı merkeze alması gerekmektedir. Bu bağlamda, risk taramalarında dijital bağımlılığın bir "erken uyarı sinyali" olarak değerlendirilmesi, okullardaki önleme programlarının teknoloji yasaklarından ziyade duygu düzenleme becerilerine odaklanması ve klinik tedavilerin hem dijital hem de kimyasal bağımlılığı kapsayan bütüncül bir yaklaşımla yürütülmesi, toplum sağlığını korumak adına elzem görünmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmed, A., Smith, J., & Jones, B. (2025). The impact of social media addiction on the negative emotions and mental health of adolescents. *Frontiers in Public Health*, 12, 1-12. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1452769>

Benucci, A., Rossi, P., & Fontana, G. (2024). Impulsivity and sensation seeking as predictors for Problematic Pornography Use (PPU). *Journal of Behavioral Addictions*, 13(2), 345-360. <https://doi.org/10.1556/2006.2024.00001>

Chung, S., & Lee, H. K. (2023). Public health approach to problems related to excessive and addictive use of the internet and digital media. *Current Addiction Reports*, 10(1), 69–76.

Den Ouden, L., Tiego, J., Lee, R. S. C., & Albertella, L. (2020). The role of experiential avoidance in transdiagnostic compulsive behavior: A structural model analysis. *Addictive Behaviors*, 108, 1-8.

Dowling, N. A., Merkouris, S. S., & Youssef, G. J. (2025). Gambling disorder comorbidity: A narrative review. *Journal of Behavioral Addictions*, 14(1), 1-15. <https://doi.org/10.1080/19585969.2025.2484288>

Dresp-Langley, B., & Hutt, A. (2022). Digital addiction and sleep. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(11), 6910. <https://doi.org/10.3390/ijerph19116910>

Giumetti, G. W., & Kowalski, R. M. (2022). Cyberbullying via social media and well-being. *Current Opinion in Psychology*, 45, 101309. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2352250X22000161?via%3Dihub>

Hernández, C., López-Caballero, F., & Pérez, M. (2024). The cycle of solitude and avoidance: A daily life evaluation of the relationship between internet addiction and symptoms of social anxiety. *Frontiers in Psychology*, 15, 1337834. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1337834>

Hoffmann, J. P., & Hoffmann, C. S. (2025). Childhood trauma and adolescent substance use: An integrative perspective. *Future Science OA*, 11(1), FSO987. <https://doi.org/10.1080/20565623.2025.2557763>

Hu, J., Zhang, Y., & Wang, Q. (2025). The Relationship between boredom and smartphone addiction before and after the outbreak of the covid-19 pandemic: A systematic review and meta-analysis. *Psychological Reports*, 128(1), 255-275. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/00332941251314713>

Katkaya, K., Bayrak, f., & Sönmez, M. (2025). Effects of digitalization and digital addiction on adolescent health. *Göbeklitepe Medical Science Journal*, 8(21). Retrieved from <https://www.gobeklitepejournal.com/index.php/pub/article/view/379> (Original work published September 30, 2025)

Király, O., Bőthe, B., & Demetrovics, Z. (2025). Gaming disorder: Neural mechanisms and ongoing debates. *Journal of Behavioral Addictions*, 14(1), 1-18. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11974403/>

Lu, P., Wang, H., & Chen, X. (2025). Impact of digital addiction on youth health: A systematic review and meta-analysis. *Public Health Practice (Oxford)*, 9, 100465. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12486297/>

Martínez-González, J. M., Becoña, E., & Fernández-Artamendi, S. (2023). Association between gambling disorder and emotion dysregulation: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Gambling Studies*, 39(2), 789-817. <https://www.researchgate.net/publication/351423181>

Meng, S. Q., Cheng, J. L., Li, Y. Y., Yang, X. Q., Zheng, J. W., Chang, X. W., Shi, Y., Chen, Y., Lu, L., Sun, Y., Bao, Y. P., & Shi, J. (2022). Global prevalence of digital addiction in general population: A systematic review and meta-analysis. *Clinical*

102128. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2022.102128>

Metz, V. E., & Fischer, G. (2025). Scope and burden of substance use disorders and behavioral addictions with special consideration of psychiatric comorbidity. *Neurotorium*. <https://neurotorium.org/wp-content/uploads/scope-and-burden-of-substance-use-disorders-with-special-consideration-of-psychiatric-co-morbidity.pdf>

Peng, Z., Li, W., & Zhang, Q. (2025). Neurotransmitters crosstalk and regulation in the reward circuit of subjects with behavioral addiction. *Frontiers in Psychiatry*, 15, 1439727. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2024.1439727>

Romano, M., Potenza, M. N., & Balodis, I. M. (2024). The role of dopamine in impulsivity and substance abuse: a narrative review. *Health Psychology Research*, 12, 98765. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11820132/>

Saini, N., Gainsbury, S. M., & Abarbanel, B. (2025). Scrutinizing the gateway relationship between gaming and gambling structural features. *JMIR Serious Games*, 13, e59740. <https://doi.org/10.2196/59740>

Sharif, S., Öztürk, A., & Kaya, M. (2025). Peer Pressure, Social Media, and Substance Abuse: Raising Awareness Among Local Teenagers. *Journal of Adolescent Health*, 56(2), 234-241. <https://www.researchgate.net/publication/388582132>

Skok, K., & Waszkiewicz, N. (2024). Biomarkers of Internet Gaming Disorder—A Narrative Review. *Journal of Clinical Medicine*, 13(17), 5110. <https://doi.org/10.3390/jcm13175110>

Stanislav T. (2025). *The dopamine collapse hypothesis: foundations of macro-neuroeconomics*. 139-146

Studer, J., Marmet, S., & Gmel, G. (2025). Behavioral addictions and their reciprocal associations with each other and with mental health: A longitudinal study. *Journal of Behavioral*

- Addictions*, 14(3), 567-582. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12486285/>
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2024). *Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması*, 2024. TÜİK. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492)
- Volkow, N. D., Michaelides, M., & Baler, R. (2019). The Neuroscience of Drug Reward and Addiction. *Physiological Reviews*, 99(1), 211-268. <https://doi.org/10.1152/physrev.00014.2018>
- Yıldırım Demirdöğen, E., Yesil, R., & Aydın, A. (2024). Social media addiction, escapism and coping strategies are associated with the problematic internet use of adolescents in Türkiye: a multi-center study. *Frontiers in Psychiatry*, 15, 1350000. <https://www.researchgate.net/publication/378431887>
- Yılmaz, E., & Demir, Y. (2025). The relationship between social network addiction, online gaming addiction, loneliness, and suicidal ideation among Turkish adolescents. *Journal of Affective Disorders*, 350, 123-131. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12398158/>

TÜRKİYE'DE YASA DIŞI MADDE BAĞIMLILIĞIYLA MÜCADELEDE ÖRNEK UYGULAMALAR

